

אנטומיה של עוני

דו"ח העוני האלטרנטיבי | חס' 22 | ישראל במלחמה 2024

תוכן עניינים

קשישים 65

קשישים בצל המלחמה 67
אומדן לעוני בקרב קשישים נתמכי סיוע 69

מדד העוני הרב-ממדי 75

מדד העוני הרב-ממדי 76
תמונת מצב כלכלית: בין עוני להיעדר עוני 82

עלות המחיה בישראל 85

עלות המחיה בישראל 86
עלות מחיה מינימלית 88
עלות מחיה נורמטיבית 94
ממצאים ותובנות 95

האחריות לטיפול בעוני 99

תפיסות הציבור בזמן מלחמה 101
תפיסות לגבי חוסן לאומי 107
פעילות עמותות המזון 109
השפעות המלחמה על עמותות הסיוע 112
המלצות מדיניות לצמצום העוני והפערים 115
החברתיים

מאמר אורח: הרחבת השיח על עוני 116

ארגון לתת 120
רשימת עמותות שותפות 121
מתודולוגיה 127
תודה 131

דוח העוני האלטרנטיבי 4

היום שאחרי: החוצפה של התקווה 4
ההפסד המוחלט 6
על הדו"ח ומטרותיו 8
עיקרי הנתונים 9

תנאי מחיה 13

יוקר המחיה 15
הגורמים למצוקה הכלכלית 21
דיוור 23
עוני אנרגטי 26

אי-ביטחון תזונתי 29

אי-ביטחון תזונתי בישראל 2024 31
אי-ביטחון תזונתי בצל המלחמה 33
ילדים באי-ביטחון תזונתי 36
סיוע במזון 37

חינוך 39

השלכות המלחמה על ילדי הנתמכים 41
אי-שוויון בחינוך 43

בריאות וחוסן 45

מצב הבריאות בצל המלחמה 47
אי-שוויון במערכת הבריאות 50
חוסן 52

ביטחון סוציאלי ותעסוקתי 55

מאפייני תעסוקה בצל המלחמה 57
הביטחון הסוציאלי של נתמכי הסיוע 63

היום שאחרי: החוצפה של התקווה

זייל דרמון, נשיא ומייסד ארגון לתת

הלם המלחמה והמשבר חסר התקדים שעובר על החברה שלנו מחייבים אותנו לחשוב מחדש על תפקודה, כמו גם על הערכים שלאורם ברצוננו לעצבה מחדש. אין ספק כי המשבר הקיומי שאנו נתונים בו אינו מותיר ספק באשר להצדקה ולנחיצות של מהלך כזה.

יותר מכול, 'היום שאחרי' מצריך מאיתנו מחד גיסא להתאבל על העולם הישן, זה שהכרנו לפני השבעה באוקטובר, ומאידך גיסא, להמציא את העולם של מחר על אף אי-הוודאות, הכעס והכאב שאנו חשים.

חברה חדשה זו תידרש, ראשית כול, לריפוי דחוף של פצעינו:

שיקום היישובים והקיבוצים הן מבחינת המבנים הן מבחינת השירותים הציבוריים ואף המרקם החברתי.

שיקום אמון האזרחים ביכולתה של המדינה לערוב לביטחונם ולשלוותם.

שיקום הנפש והגוף של משפחות שנפגעו במלחמה, של פצועים בקרב או ביישובים ושל אלפי ואף מאות אלפי נפגעי פוסט-טראומה המאכלסים כיום את ארצנו.

שיקום השבר הדמוקרטי העמוק הגורם לאזרחינו להתנגח אלה באלה.

ולבסוף, שיקום העוול החברתי שנעשה ליותר משני מיליון בני אדם החיים בעוני, ושהמלחמה והאינפלציה ההרסנית רק החריפו את מצוקתם.

המשימה נדמית עצומה שבעתים, משום שעלינו לנהל את הפרויקט בשעה שחלק ניכר ממשאבי המדינה מוסבים לצורכי ביטחון וזאת למשך שנים רבות קדימה. בו-בזמן, הפילנתרופיה, שנטלה על עצמה לטפל בחלק גדול מההלם של השבעה באוקטובר בשבועות המלחמה הראשונים, מגיעה לקצה גבול כוחותיה, והקיטוב בחברה הישראלית והשבר הדמוקרטי מסכלים כמעט כל תקווה להסכמה או אף להשגת רוב יחסי בסוגיות המפתח שמטלטלות את ארצנו.

בראי היקף המשימה הזאת עומדת בפנינו הבחירה: האם להרים ידיים או להפשיל שרוולים ולשרטט את תווי המתאר של חברה, שתאפשר לנו להוסיף נס לרשימה הארוכה זה מכבר של ניסים, שהביאו להקמת מדינת ישראל ולקיומה.

כדי להתחיל בתהליך זה של הגדרת החברה מחדש אני מציע שנשאב השראה מהאנרגיה, מהאחוזה ומהתקווה שאפיינו את ימי המלחמה הראשונים, ומהאופן שרוב החברה הישראלית, "ישראל של מטה", הפליאה לפעול – בין אם אלה החיילים והמילואימניקים שלנו, הנלחמים באויב כתף אל כתף, ובין אם זה 'העורף', על אלפי יוזמות הסיוע שהגיעו כמעט באופן מיידי בכל רחבי הארץ ושקרו בוודאי הצילו אותנו מקריסה.

המכנה המשותף של התגובה המופלאה הזאת הוא אותה דאגה לזולת שפשטה בארצנו ברגע האמת, והיא שאפשרה לנו לקום מחדש כאומה ולהתמודד – זוהי הדאגה לחבר לפלוגה או למשפחות החטופים, הדאגה לפצועים או למפונים, לאנשים יחידים או לאלה שהופקרו על ידי המערכת.

יציקת חיים בערכים אלה גם מעבר למלחמה יכולה להיות המפתח למודל החדש. יהיה עלינו לדמיין ולבנות חברה המושתתת על אמפתיה. חברה שתציב את הדאגה לזולת בראש מעייניה. חברה של אחווה, המבוססת בראש ובראשונה על ערכים של סולידריות ואחריות, אלה שעומדים לנגד עיניו של ארגון לתת. חברה המסוגלת להקשיב. חברה המסוגלת להבין נרטיב שונה משלה, חברה המודרכת על ידי השאיפה לצדק חברתי ולעזרה הדדית. ולבסוף, מודל של חברה המסוגלת להעניק לעם ישראל את הנחמה שהוא כה זקוק לה.

עיקרון זה של סולידריות כמצפן מוסרי בניהול המדינה יכול להיות מיושם לאלתר בהגדרה מחודשת של תקציב המדינה. ואומנם, במדינה מודרנית השימוש בתקציב הלאומי הוא הביטוי המובהק לעקרון הסולידריות, שכן מדובר בשימוש בתרומתו הכלכלית של כל אחד ואחת מאיתנו (המיסים שלנו) לרווחת הכלל.

אלא שמזה זמן רב מדי תקציב המדינה מייצר עוול כאשר הוא תובע, באופן יחסי, מאמץ גדול יותר מחסרי האמצעים מאשר מהשכבות המבוססות. העלאת המע"מ שנקבעה לשנת 2025 ותחול באופן זהה על העניים והעשירים היא הדוגמה האחרונה לכך.

ואם הצורך לממן את המאמץ המלחמתי על ידי שינוי הקצאת המשאבים הוא עובדה קיימת, הרי שביטוי בפועל, שימיט חורבן על השכבות החלשות, הוא מצב שקשה לקבלו.

עצירת העוול הזה אפשרית. יש נושאים שהם טאבו, ומספיק לשנות כמה מהם כדי להימנע ממצב כזה. הדבר ידרוש מנבחרינו לנקוט באקט של מנהיגות, לבצע הכרעות ממשיות ולהסכים להיות לא פופולריים למען הישרדות המדינה והשבתו של צדק חברתי מסוים.

בין השאר, ביכולתנו לבטל את האוניברסליות החלה על ההטבות הסוציאליות ולא לזכות בהן עוד את המשפחות האמידות, שעבורן הטבות אלה אינן אלא משאב שולי, בעוד שחשיבותן עבור משפחות בעלות הכנסות נמוכות מכרעת. ביכולתנו לבטל את העיקרון האבסורדי של קיצוצי תקציב רוחביים, שמקורו בעיוורון חברתי חסר גבולות ובהיעדר מוחלט של אומץ פוליטי, המגולמים בסירוב לנקוט את הצעדים התקציביים ההכרחיים להנחלת צדק חברתי כלשהו.

ולבסוף, חיוני להגביר את הקריאה לסולידריות קולקטיבית על ידי הצעת מיסים חדשים, זמניים או לא, ולסמוך על האוכלוסייה שתבין את גודל השעה. לדוגמה, החזרה הדרגתית של מס הירושה תעניק לאוצר המדינה, על פי מחקרים, הכנסה נוספת בסדר גודל של בין 2 ל-5 מיליארד ש"ח.

במחיר של פגיעה באי אילו "פרות קדושות" מנהיגינו יכולים לגלות אומץ פוליטי ולזרז את מהפכת האמפתיה שאנחנו קוראים לה.

הערה קטנה, אך כזו שהשפעה רבה לה: אין ספק כי המודל הזה יצליח רק אם כלל רכיבי החברה הישראלית ימלאו את חלקם באחריות ובסולידריות בפרויקט זה, ואם כל אלה אשר ששים ללבנות את הייאוש, הזעם והפילוג, יחדלו מעבודת ההרס החברתי שלהם. בטוחני שבסופו של דבר, הם לא יהיו אלא מיעוט קטן.

ההפסד המוחלט

ערן וינטרוב, מנכ"ל ארגון לתת

ישראל נקלעה למערכה קיומית שהחלה כבר לפני כמה שנים. התפשטותו של שיח שנאה מקטב ומפלג החלה ליצור סדקים, המהפכה המשטרית וקונפליקטים מהותיים סביב ערכי יסוד כמו חוק הגיוס, חילקו אותנו לשני מחנות. והאסון של השבעה באוקטובר שנמשך יותר משנה, מותיר אותנו הלומים, מדממים וכואבים, כשהאופק נראה מדאיג.

לצד המלחמה הצבאית במספר חזיתות ונוסף על הקונפליקטים הערכיים והאידאולוגיים הפנימיים, שמסמלים את המאבק המתעצם על דמותה וזהותה של החברה הישראלית, אנחנו צריכים לזכור שיש מלחמה נוספת, מתישה וקשה, שנמשכת כבר שלושים שנה ומתקיימת בין ותוך כדי המלחמות. המלחמה בעוני. אין למלחמה הזו צבא מגויס, ולא צו 8 או תקציבי רכש, ואין אסטרטגיה או תוכניות ויעדים, ואין גם קבינט שידון בדרכי פעולה וגם לא מדיניות של היום שאחרי. אין אפילו אויב ממשי, ואין מנצחים. אבל כן יש בה מפסידים. בערך 2.75 מיליון אלה. עניים. ואומנם אין בה הרוגים, אבל הרבה פצועים יש. פיזית ונפשית. בעיקר ילדים, הורים יחידיניים, משפחות מרובות ילדים בפריפריה הגאוגרפית והחברתית, ניצולי שואה ו"סתם" קשישים נזקקים, שהמציאות שלהם בשגרה ובחירום היא מאבק הישרדות תמידי.

כשפורצת מלחמה ביטחונית והמשק נקלע לסחרור, ההשלכות הכלכליות דרמטיות. העלות הכבדה של העימות הצבאי ותהליך השיקום הארוך שיידרש לנו כשברקע אינפלציה, חשש למיתון, ריבית גבוהה ועליית מחירים חדה של מוצרי מזון וצריכה, מביאים אותנו אל סיפו של משבר כלכלי. הדבר משתקף היטב בקו העוני האלטרנטיבי, שעומד על 5,355 ש"ח לנפש ו-13,617 ש"ח למשפחה, הרחק מעבר לקו העוני של המוסד לביטוח לאומי. עבור העשירונים הנמוכים והאוכלוסיות המוחלשות, המשמעויות הרסניות. מצבם של הנזקקים מחמיר, העוני מעמיק, וההתמודדות עם המצוקה מאיימת להכריע משפחות רבות. באופן כמעט מפתיע, ממדי העוני ואי-הביטחון התזונתי נותרו אדירים אומנם, אך יציבים השנה. ההסבר לכך טמון בקרב הבלימה שניהלה החברה האזרחית, בסיוע שהגיע לשטח בשווי מיליארד ש"ח לפחות וכן בתשלומים הממשלתיים למפונים, למשרתי המילואים ולעסקים, שחלחלו בחלקם גם לשכבות המוחלשות. היה יכול להיות הרבה יותר גרוע, וכנראה שעוד יהיה, ברגע שההתערבות הממשלתית והאזרחית תחזורנה לרמתן בימי שגרה ואולי למטה מכך.

במקביל, נלקחים שבויים חדשים במלחמה הזו. עבור חלק המשבר יהיה זמני, עד שיצליחו להתגבר ולהזדקק שוב. חלק אחר ייכנס למנהרה של חובות ומצוקה שממנה כמעט בלתי אפשרי להיחלץ, ויתדרדר לעוני. עשרות אלפים המשתייכים למעמד הבינוני הנמוך נמצאים בסיכון לכך, משום שאינם יכולים לעמוד ביוקר המחיה, ואיכות חייהם נשחקת באופן חד. בעוד שהאפשרות למלא את הצרכים הבסיסיים הדרושים לקיום משתקפת בעלות המחיה המינימלית, הרי שעלות המחיה הנורמטיבית בסך 8,665 ש"ח לנפש ו-22,181 ש"ח למשק בית, שמבטאת את היכולת לרכוש שירותים ומוצרים כמו חוג לילדים או ביטוח בריאות משלים, ממחישה את חולשתו של מעמד הביניים הישראלי. העובדה שרק לעשירונים העליונים

ישנה האפשרות לעמוד בכך, משקפת את הפערים הגדולים בינינו, ומבליטה את האתגר שבניהול חיים ראויים איתו מתמודדת רוב האוכלוסייה.

לממשלות ישראל לא אנפת מהעניים, ודרך עוגת התקציב אפשר להבין מייד שסדר העדיפויות הלאומי אינו כולל צדק חלוקתי. במימון הגדול ביותר תזכה מערכת הביטחון גם בתקופות בהן אין עימות צבאי, אבל תמיד יהיו כספים קואליציוניים ושיקולים לא ענייניים והשקעה נמוכה בנושאים החברתיים. הממשלה לא רק שלא הקצתה מימון ייעודי עבור צרכים חיוניים דרך ארגוני הסיוע בזמן המלחמה, אלא אישרה תקציב אנטי חברתי הכולל גזרות קשות שיפגעו במעוטי היכולת, ובראשן העלייה הצפויה במע"מ בשיעור 1% לפחות, הקפאת קצבאות הילדים, עלייה בדמי הביטוח הלאומי וככל הנראה קיצוץ חד בכלל השירותים הממשלתיים. הנרטיב של משרד האוצר ש"כולם יישאו בקיצוץ" תואם למציאות בערך כמו ש"כולם נושאים בנטל". המצב הנוכחי "דופק" את המוחלשים והעובדים בצד אחד, ואת המשרתים בצד השני. ניצחון מוחלט כבר לא יהיה בזירה הצבאית, אבל ניצחון כלשהו מתחייב, פשוט כי אין לנו ברירה אחרת. מדובר הרי במלחמה קיומית. העניין הוא שגם החוסן הפנימי או ערכי יסוד, כמו סולידיות וערכות הדדיות, הכרחיים להמשך המפעל הציוני, והמלחמה בעוני קיומית ועוד איך עבור מאות אלפי המשפחות שמתמודדות איתה. בזירה הזו, נכון לעכשיו, מסתמן הפסד מוחלט.

על הדו"ח ומטרותיו

זהו המהדורה ה-22 של דו"ח העוני האלטרנטיבי, המשקפת את המגמות העדכניות ביותר בנושא עוני ואי-ביטחון תזונתי בישראל 2024 בצל המלחמה. הדו"ח הוא כלי אלטרנטיבי ומקיף להבנת תופעת העוני על היבטיה השונים והמורכבים.

תמונת המצב המוצגת בדו"ח נשענת על חמישה מחקרים משלימים ועל אינטגרציה ביניהם:

- מחקר נתמכי הסיוע – תיעוד המציאות היום-יומית של משפחות ויחידים המקבלים סיוע מעמותות המזון השותפות של ארגון לתת
- מגמות הסיוע בעמותות המזון – שיקוף המציאות בשטח דרך עיניהם של הארגונים החברתיים המעניקים סיוע בשטח
- סקר תפיסות הציבור – בחינה של עמדות הציבור הרחב בנושא עוני ופערים חברתיים בישראל, ואת האחריות לטיפול בסוגיות האלה, לרבות בתקופות משבך;
- מדד העוני הרב-ממדי – כלי למדידת עומק העוני בחברה הישראלית באמצעות בחינת מחסור בחמישה תחומי חיים מרכזיים
- אומדן עלות המחיה – בחינה של העלות המינימלית הנדרשת למחיה בסיסית, ושל העלות לקיום נורמטיבי בישראל

הדו"ח מפורסם על ידי ארגון לתת במטרה להציג בפני החברה הישראלית מבט מעמיק ואותנטי על המשמעות האנושית של החיים בעוני. בעוד שתודעת הציבור לעוני מעוצבת בעיקר דרך התקשורת או באמצעות פרדיגמות תרבויות ותפיסות רווחות, הדו"ח מציע מבט מקרוב על המציאות המורכבת של החיים במצוקה, מתאר באופן מתודולוגי את ההשפעה והמשמעות של החיים בעוני, ומפרט את הגורמים והחסמים המקשים על היחלצות ממנו.

לצד חשיפת המציאות המורכבת של החיים בעוני, הדו"ח מיועד להוות כלי לחץ על מקבלי ההחלטות, כדי שיממשו את אחריותם לרווחת תושבי המדינה ויפעלו באופן שיטתי ונחוש לצמצום העוני והפערים החברתיים. הצעדים הכלכליים המתוכננים בתקציב 2025 – העלאת המע"מ, הגדלת דמי ביטוח לאומי, הקפאת מדרגות המס וקצבאות הילדים, עלייה במחירי המים, החשמל והארנונה – מקשים על כולם, אך צפויים להעמיק את המצוקה במיוחד בקרב האוכלוסיות המוחלשות.

בתקופה זו של משבר לאומי, כשהאתגרים הביטחוניים והכלכליים מתעצמים, הדו"ח הוא תזכורת קריטית לכך שאסור לשכוח את העניים. הוא קורא לממשלת ישראל, לצד ההתמודדות עם אתגרי השעה, להקצות משאבים מתאימים, לגבש תוכנית פעולה מקיפה ולהקים גוף לאומי ייעודי למאבק בעוני. הצעדים האלה חיוניים בתקופה מאתגרת זו, שבה הדאגה לאוכלוסיות פגיעות ומוחלשות בחברה צריכה להיות אבן יסוד בחוסנה של מדינת ישראל.

עיקרי הנתונים

מדד העוני הרב-ממדי

עלות המחיה בישראל

עלות מחיה מינימלית		לנפש
2023	2024	
5,028 ₪	5,355 ₪	
8,597 ₪	8,665 ₪	עלות מחיה נורמטיבית
עלות מחיה מינימלית		למשק בית*
2023	2024	
12,735 ₪	13,617 ₪	
22,009 ₪	22,181 ₪	עלות מחיה נורמטיבית

עלות המחיה המינימלית גדלה ב-6.5% לנפש וב-6.9% למשק בית ביחס ל-2023 =
תוספת הוצאה שנתית של כ-4,000 ₪ לנפש וכ-10,500 ₪ למשק בית

* שני הורים ושני ילדים

תנאי מחיה

יוקר המחיה

10,367 ₪

ההוצאה החודשית הממוצעת במשקי הבית הנתמכים עומדת על 10,367 ₪, והיא גבוהה פי 1.7 מהכנסתם החודשית הממוצעת נטו (6,092 ₪)

78.8%

ל-78.8% ממשקי הבית הנתמכים יש חוב כלפי גורם כלשהו, בהשוואה ל-26.9% מהאוכלוסייה הכללית

65%

מצבם הכלכלי של 65% מנתמכי הסיוע הורע במהלך השנה החולפת

דיוור

69.5%

69.5% מנתמכי הסיוע נאלצים לוותר על תיקון ליקויים חמורים בדירתם לאורך זמן מסיבות כלכליות

אי-ביטחון תזונתי

680,500

680,500 (21.1%) משפחות חיות באי-ביטחון תזונתי בישראל, מתוכן 325,700 (10.1%) באי-ביטחון תזונתי חמור יותר משליש (34.1%) מהילדים בישראל חיים באי-ביטחון תזונתי

80%

ל-80% מנתמכי הסיוע קרה שהמזון שקנו לא הספיק, ולא היה להם כסף לקנות מזון נוסף

61.3%

61.3% מנתמכי הסיוע מעידים כי הם או ילדיהם התביישו להזמין אורחים לביתם בעקבות תנאי הדיוור והמצוקה הכלכלית, כמעט פי 5 מהאוכלוסייה הכללית (12.4%)

עוני אנרגטי

84.8%

על פי האומדן למחסור אנרגטי, 84.8% מנתמכי הסיוע נמצאים במצב של מחסור אנרגטי, ו-33.7% נמצאים במצב של מחסור אנרגטי חמור

22.1%

22.1% מהנתמכים חוו ניתוק מחשמל בשנה האחרונה בשל אי-עמידה בתשלומים

50.5%

כמחצית (50.5%) מההורים נתמכי הסיוע נאלצו לוותר על תחליפי חלב אם עבור תינוקם או לצמצם בכמות המומלצת בעקבות מצבם הכלכלי, בהשוואה ל-12% מהאוכלוסייה הכללית

2,348 ₪

ההוצאה הממוצעת על מזון בקרב נתמכי הסיוע עומדת על 2,348 ₪ ומהווה 38.5% מהכנסתם

חינוך

46.7%

46.7% מנתמכי הסיוע מדווחים כי המצב הנפשי של ילדיהם נפגע במידה רבה עד מאוד בעקבות המלחמה, פי 3.2 מהאוכלוסייה הכללית (14.5%)

44.6%

הישגיהם הלימודיים של 44.6% מילדי הנתמכים נפגעו בעקבות המלחמה במידה רבה או רבה מאוד, בהשוואה ל-14.1% מהילדים באוכלוסייה הכללית

בריאות וחוסן

49.1%

49.1% מכלל הנתמכים מעידים כי מצבם הבריאותי החמיר או החמיר מאוד בהשוואה למצבם לפני המלחמה, בהשוואה ל-17.6% באוכלוסייה הכללית

68.6%

68.6% מנתמכי הסיוע חשים שמצבם הנפשי לא כל כך טוב או בכלל לא טוב, פי 2.5 יותר מאשר באוכלוסייה הכללית (27.7%)

86.4%

86.4% מהנתמכים שדיווחו כי נזקקו לסיוע נפשי, נאלצו לוותר עליו

22.8%

כחמישית מהנתמכים מדווחים כי לפחות אחד מילדיהם נשר מבית הספר (22.8%), או נאלץ לעבור ללמוד בפנימייה בשל המצוקה הכלכלית (18.9%)

84.7%

84.7% נאלצו לוותר על פעילויות העשרה בבית הספר, טיולים והשתתפות בתנועות וארגוני נוער עבור ילדיהם מכיוון שלא יכלו לשלם עבורם, בהשוואה ל-30.9% בקרב כלל האוכלוסייה

70.8%

70.8% מהנתמכים נאלצו לוותר בשנה האחרונה על רכישת תרופה או טיפול רפואי נחוץ

79.5%

79.5% מהנתמכים מתמודדים עם מחלות כרוניות ועם מצבים בריאותיים שונים, בהשוואה ל-45.5% באוכלוסייה הכללית

63.7%

63.7% מנתמכי הסיוע נמצאים ברמת חוסן אישי נמוכה, יותר מפי 2 מהאוכלוסייה הכללית (28.3%)

ביטחון סוציאלי ותעסוקתי

79.8%	ב-79.8% ממשקי הבית הנתמכים (בגיל העבודה) יש לפחות מפרנס אחד
51.2%	51.2% מהנתמכים מציינים כי מגבלה בריאותית מונעת מהם לעבוד או לשפר את מצבם התעסוקתי במידה רבה או רבה מאוד
83%	83% מקרב הנתמכים העובדים מועסקים בשכר שעותי או יומי, ו-38.8% מהם עובדים במתכונת שמספר השעות או הימים בה אינו קבוע
66%	66% שני שלישים (66%) מכלל הנתמכים חשים תלות גבוהה בסיוע כלכלי מצד גורמים חיצוניים

קשישים

81.7%	על פי האומדן לעוני, 81.7% מנתמכי הסיוע הקשישים נמצאים בעוני, ו-52.6% מצויים בעוני חמור
60.4%	60.4% מנתמכי הסיוע הקשישים ויתרו על רכישת תרופה או טיפול רפואי משום שלא יכלו לשלם עבורם
34.8%	יותר משליש (34.8%) מהקשישים הנתמכים סובלים מאי-ביטחון תזונתי חמור
57.9%	ל-57.9% מנתמכי הסיוע הקשישים יש חוב, מהם 26.2% חייבים יותר מ-50,000 ש"ח

האחריות לטיפול בעוני

83%	83% מהציבור מעריכים כי בעקבות המלחמה מספר העניים יגדל
70.9%	70.9% מהעמותות דיווחו על ירידה בתרומות
94.2%	94.2% ממנהלי העמותות מציינים כי לא קיבלו סיוע מהממשלה עבור הצרכים שעלו בעקבות המלחמה
76.4%	76.4% מהציבור סבורים שהממשלה אחראית לטיפול בעוני, אך רק 8.4% חושבים שהיא מטפלת בכך בפועל
58.9%	58.9% מהציבור השתתפו לפחות בפעילות אזרחית אחת מאז תחילת המלחמה

תנאי מחיה

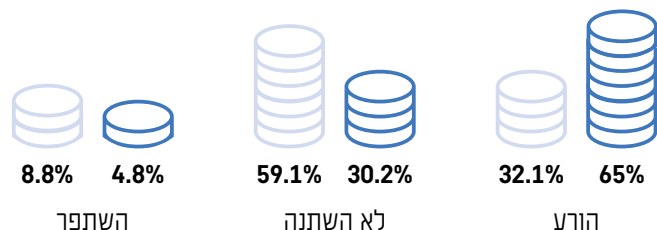

בהתייחסות ממשלתית לסוגיה זו, במקביל להתמודדות עם אתגרי המלחמה (דו"ח מבקר המדינה, 2024).

ההשלכות של המצב הכלכלי המורכב פוגעות באופן לא שוויוני באוכלוסייה. משקי בית מעוטי משאבים, הקורסים ממילא תחת הנטל הכלכלי, הם הראשונים להיפגע מהתנודות הכלכליות. הפער בין האוכלוסיות משתקף בנתוני המחקר שערכנו: כשני שלישים (65%) מנתמכי הסיוע מדווחים על הרעה במצבם הכלכלי בשנה החולפת, בהשוואה לכשליש (32.1%) מהאוכלוסייה הכללית. 30.2% מנתמכי הסיוע מעידים כי מצבם נותר ללא שינוי, ורק מיעוט זניח של 4.8% מדווחים על שיפור במצבם.

ניצד היית מעריך/ה את המצב הכלכלי שלך/של משפחתך כיום, בהשוואה לשנה שעברה?

■ נתמכי הסיוע ■ האוכלוסייה הכללית

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024; סקר תפישות הציבור 2024

יוקר המחיה מוביל לשינויים בהרגלי הצריכה בקרב נתמכי הסיוע: 65.4% עוברים למוצרים זולים יותר, 52.2% מוותרים על רכישת מוצרים בסיסיים בשל התייקרות סל הקניות, ו-41.2% מקצצים בהוצאות חיוניות נוספות – שיעורים דומים לאלה שבאוכלוסייה הכללית. עם זאת, מעבר לשינויים בדפוסי הצריכה, ההשפעה על נתמכי הסיוע חמורה יותר: בעוד שרק 47.9% מהאוכלוסייה הכללית מדווחים על השפעה נוספת כלשהי של יוקר המחיה (מעבר לשינויים בהרגלי

עליית יוקר המחיה – עלייה במחירי המזון ומוצרי הצריכה, וכן עלייה בהחזרי משכנתה ושכר דירה – היא הגורם המשמעותי ביותר להרעה במצבם הכלכלי של נתמכי הסיוע (72.1%). סיבות שכיחות נוספות כוללות: שינויים במצב הבריאותי של הנתמכים או בני משפחתם (34.5%), צבירת חובות (31.7%) וירידה בהכנסות מעבודה (26.7%). שינויים במצב המשפחתי (17.2%) וירידה בקצבאות ובהנחות (11.4%) מהווים אף הם גורמים להתדרדרות כלכלית בקרב אוכלוסייה זו.

יוקר המחיה

יוקר המחיה בישראל, שהיה גבוה עוד טרם המלחמה, הוחרף משמעותית בעקבותיה. המלחמה יצרה לחץ לעליית מחירים, בייחוד בענף המזון ומוצרי הצריכה. האינפלציה השנתית, שהייתה במגמת ירידה לפני המלחמה, שבה לעלות, ולאחר פרסום מדד אוגוסט 2024 הגיעה ל-3.6%, מעל יעד הממשלה. בנק ישראל מתמודד עם דילמה בין הורדת ריבית לתמיכה במשק לבין שמירה על ריבית גבוהה לריסון האינפלציה, ומסתמן שהריבית אינה צפויה לרדת בחציון הראשון של 2025. מבקר המדינה התריע כי יוקר המחיה צפוי להמשיך ולעלות בצל המלחמה, והדגיש את הצורך

תנאי מחיה

ההוצאה החודשית הממוצעת במשקי הבית הנתמכים עומדת על 10,367 ₪, והיא גבוהה פי 1.7 מהכנסתם החודשית הממוצעת נטו (6,092 ₪)

10,367 ₪

ל-78.8% ממשקי הבית הנתמכים יש חוב כלפי גורם כלשהו, בהשוואה ל-26.9% מהאוכלוסייה הכללית

78.8%

מצבם הכלכלי של 65% מנתמכי הסיוע התדרדר במהלך השנה החולפת

65%

61.3% מנתמכי הסיוע מעידים כי הם או ילדיהם התביישו להזמין אורחים לביתם בעקבות תנאי הדיור והמצוקה הכלכלית, כמעט פי חמישה מהאוכלוסייה הכללית (12.4%)

61.3%

69.5% מנתמכי הסיוע נאלצים לוותר על תיקון ליקויים חמורים בדירתם לאורך זמן מסיבות כלכליות

69.5%

22.1% מהנתמכים חוו ניתוק מחשמל בשנה האחרונה בשל אי-עמידה בתשלומים

22.1%

על פי האומדן למחסור אנרגטי, 84.8% מנתמכי הסיוע נמצאים במצב של מחסור אנרגטי, ו-33.7% נמצאים במצב של מחסור אנרגטי חמור

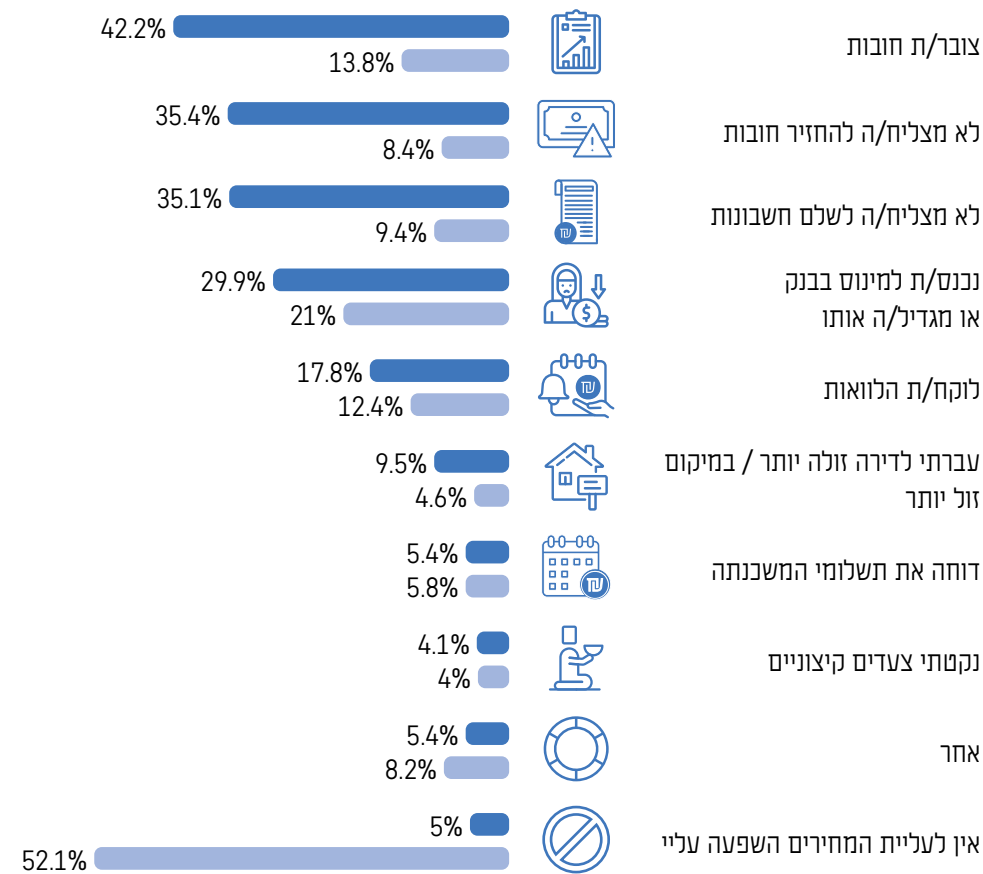
84.8%

הצרכה), 95% מהנתמכים חווים את השלכותיו. הפער מתבטא בעיקר בצעדים כלכליים משמעותיים: 42.2% מהנתמכים צוברים חובות (לעומת 13.8% באוכלוסייה הכללית), ליותר משליש אין יכולת לשלם חשבונות (35.1% לעומת 9.4%) או להחזיר חובות קיימים (35.4% לעומת 8.4%), וכ-30% נכנסים למינוס או מגדילים אותו (לעומת 21% בציבור הרחב).

ממצא מפתיע עולה מהנתונים: שיעור דומה (כ-4%) של אנשים מקרב נתמכי הסיוע וכן מהאוכלוסייה הכללית נקט צעדים קיצוניים, כמו גניבת מזון או מוצרים חיוניים וקיבוץ נדבות. בעוד שברוב המדדים הכלכליים נמצאו פערים משמעותיים בין שתי הקבוצות, הדמיון בנתון זה מצביע על כך שהמצוקה הכלכלית הקשה ביותר חוצה מעמדות.

באיזה אופן נוסף משפיע עליך / על משפחתך יוקר המחיה בישראל בשנה האחרונה?

■ נתמכי הסיוע ■ האוכלוסייה הכללית

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024; סקר תפיסות הציבור 2024
* הסכום גדול מ-100% כי ניתן היה לציין יותר מתשובה אחת

הכנסות והוצאות

ההכנסה החודשית הממוצעת נטו למשק בית של נתמכי הסיוע, המונה 4.2 נפשות בממוצע, עומדת על 6,092 ש"ח, בעוד שההוצאה החודשית הממוצעת מגיעה ל-10,367 ש"ח (8,835 ש"ח ללא תשלום חובות). מכאן, שהגירעון החודשי הממוצע של הנתמכים עומד על 4,275 ש"ח ומהווה 70.2% מהכנסתם. הרכב ההוצאות של נתמכי הסיוע מראה כי חלק הארי מופנה לצרכים בסיסיים: 27% לדיוק, 22.6% למזון, ו-14.8% לתשלום חובות. בתוך כך, נתמכי הסיוע מעריכים כי נדרשת הכנסה חודשית של 10,944 ש"ח נטו כדי לחיות בכבוד - כמעט פי שניים (1.8) מהכנסתם בפועל.

חושפת פערים משמעותיים: עלות המחיה המינימלית העומדת על 13,617 ש"ח למשק בית (להרחבה ראו פרק 'עלות המחיה בישראל') גבוהה פי 2.2 מהכנסתם הממוצעת ופי 1.3 מהוצאותיהם בפועל. חשוב לציין כי ההכנסה שנתמכי הסיוע מעריכים כנדרשת לחיים בכבוד נמוכה ב-20% מעלות המחיה המינימלית שנמצאה במחקר. פער זה יכול לנבוע ממספר גורמים: שגרה ארוכת שנים של צמצום בצרכים בסיסיים והפיכתה לנורמה; נקודת ייחוס נמוכה הנובעת מהתנהלות כלכלית בסביבת מחסור מתמשך; קיומם של הנחות וסיוע במספר תחומים, כגון מזון, ארנונה, חינוך ובריאות, המפחיתים את ההוצאה בפועל של משקי הבית הנתמכים ביחס לעלות המלאה.

נוסף על כך, השוואת מצבם הכלכלי של נתמכי הסיוע לעלות המחיה המינימלית לשנת 2024

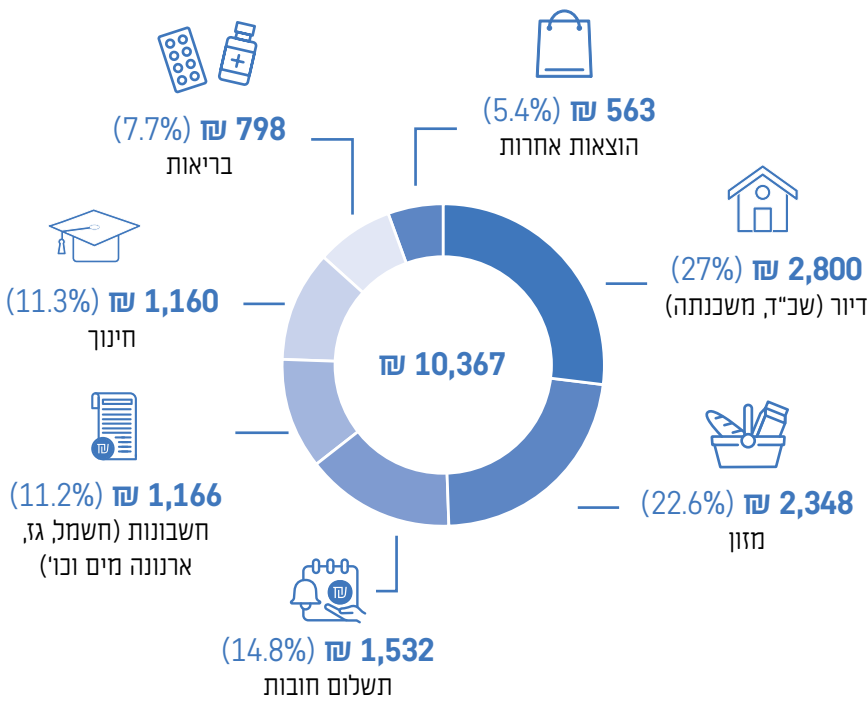
פער בין הכנסות להוצאות

10,944 ₪
ההכנסה הממוצעת שהנתמכים סבורים שנדרשת להם כדי לחיות בכבוד

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024
* גודלו של משק בית בקרב נתמכי הסיוע עומד על 4.2 נפשות בממוצע

הרכב ההוצאה החודשית הממוצעת של נתמכי הסיוע

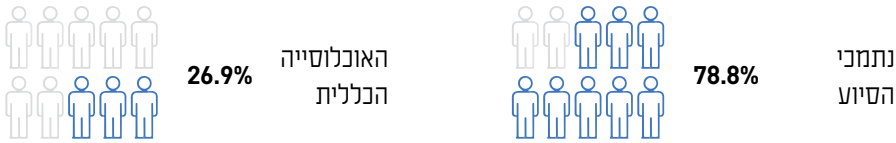
מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024

המצב הכלכלי הקשה של נתמכי הסיוע מוביל לעיתים קרובות למעגל חובות מתמשך, שקשה להיחלץ ממנו. בשעה שחובות חדשים נוצרים, וחובות קיימים מעמיקים, רבים נאלצים ללוות כסף כדי לכסות הוצאות בסיסיות. 78.8% ממשקי הבית הנתמכים נושאים חוב כלשהו, כמעט פי שלושה מהאוכלוסייה הכללית (26.9%). מתוך הנתמכים בעלי החוב, 61.1% חייבים יותר מ-10,000 ש"ח, מה שמעיד על עומק המצוקה הכלכלית. יתרה מזאת, 18.1% מכלל הנתמכים נושאים חובות כבדים, העולים על 100,000 ש"ח. הבנקים הם הנושה העיקרי של הנתמכים -

המצב החמור מוביל לסנקציות קשות, **שליש (33.4%) מהנתמכים חוו בשנה האחרונה חסימה או עיקול של חשבון הבנק שלהם עקב חובות, הוצאה לפועל או תביעות משפטיות, פי שלושה מהשיעור באוכלוסייה הכללית (11.5%)**

עדיין נזקקים לסיוע במזון ובצרכים חיוניים בסיסיים ונמצאים בגירעון כלכלי משמעותי, מדגישה את עומק המצוקה ואת הצורך בפתרונות מקיפים יותר. היכולת להתמודד עם הוצאות לא מתוכננות היא אינדיקטור מרכזי לחוסן כלכלי. מבחינה זו נתמכי הסיוע נמצאים במצב קשה במיוחד: 76.5% מהם אינם מסוגלים להתמודד עם הוצאה לא צפויה שיש לשלם אותה תוך שבוע (כגון תיקון חשב או טיפול רפואי) או יכולים לשלם לכל היותר כמה עשרות שקלים (58.3% ו-18.2% בהתאמה). 16.3% נוספים מסוגלים לעמוד בהוצאה של מאות שקלים, ורק 7.2% יכולים להתמודד עם הוצאה לא מתוכננת של אלף ש"ח ומעלה. הנתונים הללו דומים לנתונים שנמצאו אשתקד.

שיעור בעלי חוב

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024; מדד העוני הרב-ממדי 2024 * נוסח השאלה עבור נתמכי הסיוע: לאילו מהגורמים הבאים יש לך / למשפחתך חוב?; נוסח השאלה עבור האוכלוסייה הכללית: האם יש למשפחתך חוב כלפי גורם כלשהו?

לאילו מהגורמים הבאים יש לך / למשפחתך חוב?

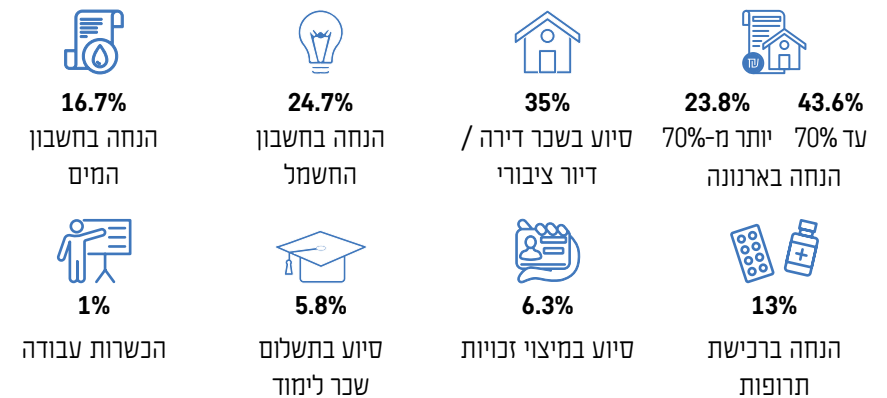
מינוס בבנק	35.6%	הוצאה לפועל	11.4%
הלוואה מהבנק	34.1%	בעל/ת הדירה	8.4%
משפחה / חברים	24.4%	ביטוח לאומי	6.5%
עירייה	20.6%	מוסד רפואי	5.2%
חברת החשמל / תאגיד המים	18.5%	השוק האפור	3.5%
הלוואה חוץ-בנקאית	13.6%	אחר	3.1%
חברת אשראי	12.8%		

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024 * הסכום גדול מ-100% כי ניתן היה לסמן יותר מתשובה אחת

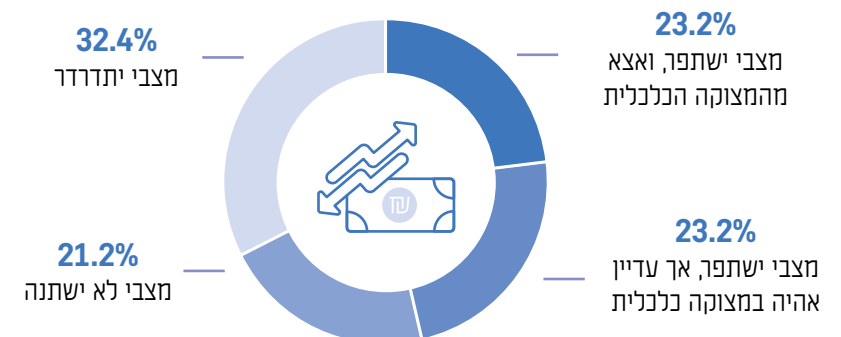
המצוקה הכלכלית מונעת מנתמכי הסיוע לתכנן עתודות כספיות שיכולות לשמש רשת ביטחון: שלושה רבעים (75.6%) אינם חוסכים כלל, כחמישית (21.8%) מסתמכים על תוכנית 'חיסכון לכל ילד' של ביטוח לאומי, ורק 3.8% מצליחים לחסוך במסגרת פרטית. במבט לעתיד, הנתמכים חצויים בין ייאוש לתקווה: 23.2% מאמינים שיצליחו להיחלץ מהמצוקה

הכלכלית בעשור הקרוב, ושיעור זהה מאמין שמצבם ישתפר אך לא די כדי להתגבר על המצוקה. יתר הנתמכים צופים חרפה במצבם (32.4%) או הישארות באותו מצב (21.2%). תמונת מצב זו משקפת את האתגרים המורכבים העומדים בפני נתמכי הסיוע ואת הצורך בפתרונות מערכתיים ארוכי טווח שסייעו להם לבנות עתיד כלכלי יציב יותר.

שיעור קבלת הנחות וסיוע ממשלתי בקרב נתמכי הסיוע

ניצוד להערכתך ייראו חייך בעוד עשר שנים מבחינה כלכלית?

הגורמים למצוקה הכלכלית

עוני הוא תופעה רב-ממדית המעוצבת על ידי מארג מורכב של גורמים - נסיבות אישיות, מבנים חברתיים, ותנאים כלכליים-מערכתיים. בשל מורכבות זו קשה להצביע על גורם יחיד או על תנאי הכרחי ומספיק להיווצרות עוני. למרות זאת, הנטייה האנושית להפשטה ולקטגוריאליזציה מובילה לעיתים קרובות לתפיסה חד-ממדית של העוני וגורמיו, המזינה סטריאוטיפים ודעות קדומות כלפי אנשים החיים בעוני.

כדי לבחון את הפער בין המציאות המורכבת לתפיסות הרווחות על אודות הגורמים למצוקה כלכלית, נערך מחקר השוואתי בין שלוש קבוצות: נתמכי הסיוע שנשאלו על הגורמים למצוקתם האישית, מנהלי העמותות המכירים את השטח מקרוב, והציבור הרחב. כל המשתתפים התבקשו לציין סיבות למצוקה כלכלית מתוך תשע סיבות אפשריות, וכן ניתנה אפשרות להוסיף גורמים נוספים.

ניתוח התשובות שצוינו כגורמים למצוקה כלכלית חושף פערי תפיסה משמעותיים בין נתמכי הסיוע, הציבור הרחב ומנהלי העמותות. **יוקר המחיה** מדורג במקום הראשון בקרב כל הקבוצות (49.5% מנתמכי הסיוע, 53.1% מהציבור הרחב, ו-38.3% ממנהלי העמותות), ובולט במיוחד השינוי בתפיסת מנהלי העמותות שהעלו גורם זה מהמקום השלישי אשתקד למקום הראשון השנה.

מעבר להסכמה על יוקר המחיה, מתגלים פערים משמעותיים בתפיסת שאר הגורמים. הפער הבולט ביותר נוגע **להתנהלות כלכלית לא נכונה** - בעוד שהציבור הרחב מדרג גורם זה במקום השני (43.2%), נתמכי הסיוע ממקמים אותו במקום התשיעי והאחרון (8.2%). פער תפיסתי נוסף ניכר בהערכת השפעת **המחלה והנכות** על הימצאות במצוקה כלכלית - נתמכי הסיוע רואים בכך את הגורם השני בחשיבותו (38.7%), בעוד שהציבור הכללי ממקם זאת במקום התשיעי (9.2%).

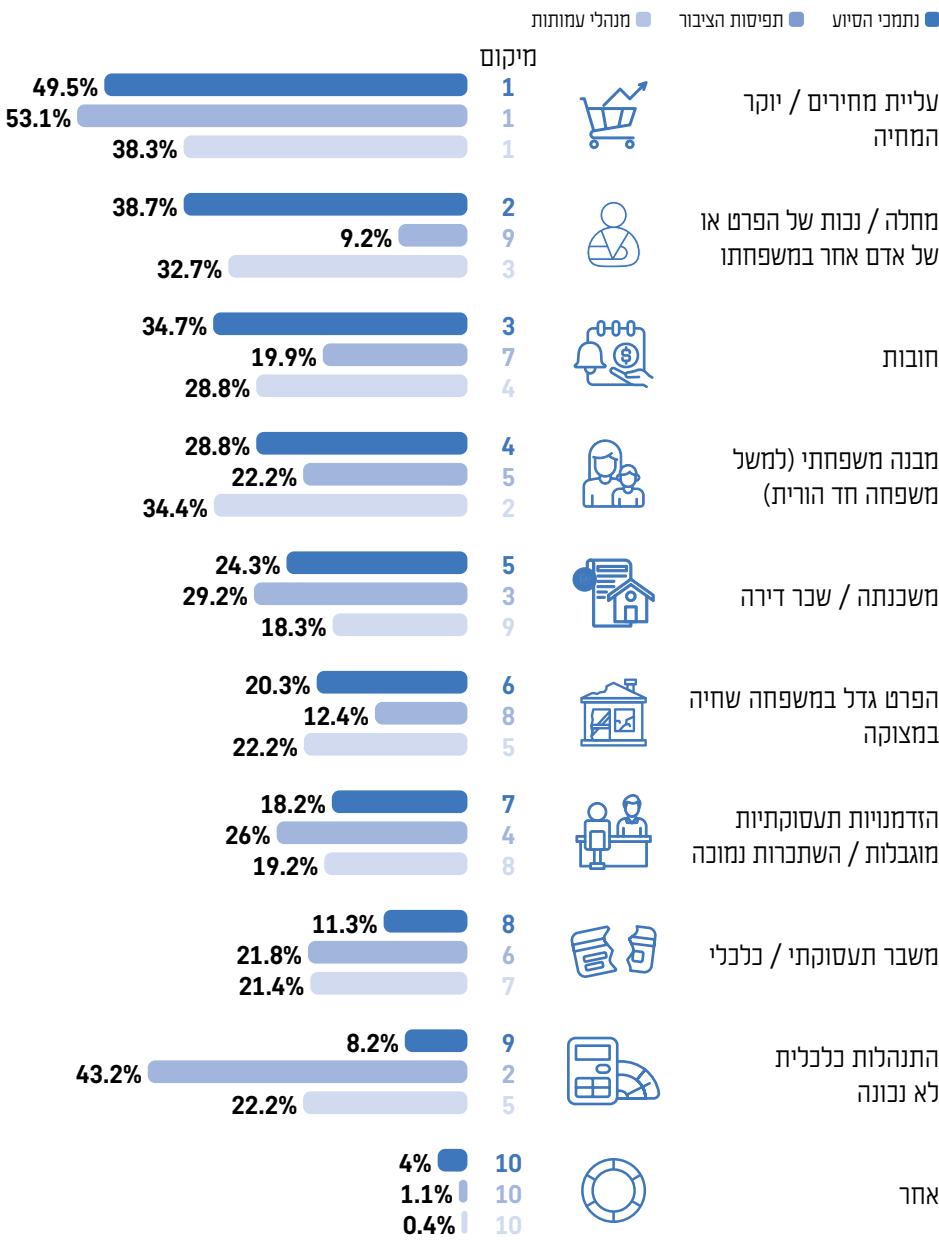
מנהלי העמותות, המכירים את השטח מקרוב, מציגים תפיסה הקרובה יותר לזו של נתמכי הסיוע. הם מדרגים את **המבנה המשפחתי** במקום השני (34.4%) ומחלה או נכות במקום השלישי (32.7%). לעומת זאת, הציבור הרחב מדרג את **המשכנתה / שכר הדירה** במקום השלישי (29.2%) ו**הזדמנויות תעסוקתיות מוגבלות** במקום הרביעי (26%).

הפערים בין התפיסות מדגישים את ההבדל המהותי בין החוויה הישירה של העוני לבין התפיסות הרווחות בציבור הרחב. בעוד שהציבור נוטה לייחס משקל רב להתנהלות אישית, נתמכי הסיוע ומנהלי העמותות מצביעים על גורמים מבניים ועל נסיבות חיים כמשפיעים מרכזיים על מצוקה ועוני.

יוקר המחיה הוא הגורם הנפוץ ביותר למצוקה כלכלית בקרב נתמכי הסיוע (49.5%), ואחריו מחלה או נכות שלהם או של בני משפחתם (38.7%)

הגורמים למצוקה כלכלית

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024; סקר תפיסות הציבור 2024; סקר מגמות הסיוע בעמותות המזון 2024 * הסכום גבוה מ-100% מכיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת; השיעורים המוצגים מתוקנים לפי תשובות נתמכי הסיוע

דיור

נמוך משמעותית ועומד על 27% עד 31% בלבד, ואילו הממוצע הארצי עומד על 43% (מרכז אדוה, 2021).

מחוסרי הדיור הם קבוצה פגיעה במיוחד בזמן המלחמה. האתגרים שהם מתמודדים עימם כוללים מחסור במזון עקב הסטת פעילות בתי התמחוי לטובת המפונים, היעדר מרחב מוגן פרטי, מניעת כניסה למקלטים משותפים וצמצום בשירותי התמיכה בשל גיוס עובדים למילואים ושינוי בייעוד התרומות (מור ושיינטוך, 2024).

באופן כללי, שיעור הנתמכים שגרים במגורים על שםם, כלומר בבעלות או בשכירות, נמוך יותר ביחס לשיעור באוכלוסייה הכללית. באופן ספציפי, נתמכים נוטים יותר להתגורר בדירות שכורות (44.1%) בהשוואה לדירות בבעלות (שלהם או של משפחתם; 26.3%), וזאת באופן הפוך להתפלגות שנמצאה בקרב האוכלוסייה הכללית (58.4% מתגוררים בדירות בבעלות לעומת 29.6% בשכירות). לצידם, 8.9% מהנתמכים מדווחים כי הם גרים אצל בני משפחה או חברים, בדיור זמני או בבית מחסה (2.8%), או שאין להם קורת גג כלל (1.6%).

לאורך השנים ניכרת ירידה במלאי הדירות הציבוריות מכלל הדירות במדינה - כ-1.7% ב-2022 לעומת 2% ב-2018, וזאת לצד גידול של כ-16% במספר הזכאים הממתנינים לדיור ציבורי בין השנים 2019-2023 (מבקר המדינה, 2024). תמונת מצב דומה מתקבלת גם בבחינת יחס הזכאות מול המגורים בפועל בקרב נתמכי הסיוע. בעוד 22.7% מהם מציינים כי הם זכאים לדיור ציבורי, רק 14.7% מתגוררים בו בפועל. יתר המשיבים אינם זכאים (40.7%) או שאינם יודעים אם הם זכאים (36.6%). מדובר בירידה משמעותית בשיעור אי-הזכאות בהשוואה לאשתקד (47.6%), בד בבד עם עלייה משמעותית בשיעור הנתמכים שאינם מכירים את מצב זכאותם (25.9% ב-2023).

מלחמת 'חרבות ברזל' יצרה מציאות מורכבת בתחום הדיור בישראל, עם השלכות משמעותיות על האוכלוסייה האזרחית. כ-143 אלף תושבים נאלצו להתפנות או נעקרו מבתיהם - פינוי חריג בהיקפו בתולדות המדינה. יותר משנה אחרי פרוץ המלחמה כ-80 אלף מפונים, בעיקר מיישובי הצפון, עדיין לא שבו לבתיהם, ומועד חזרתם נותר לוט בערפל.

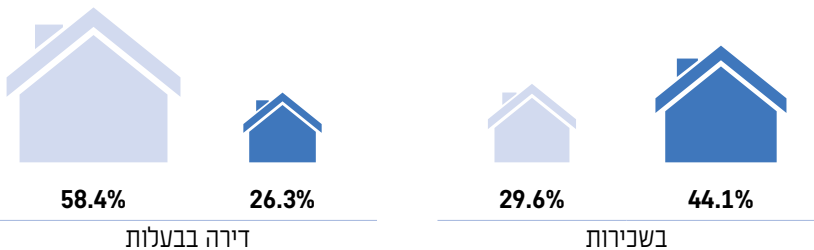
על פי הספרות המחקרית, עקורים מאזורי עימות ברחבי העולם נמצאים בסיכון מוגבר לאבד את מקום מגוריהם הקבוע (Haase et al., 2024). מבדיקה שערך ארגון לתת בקרב 488 תושבים מפונים מהדרום והמזרח (אפריל 2024) עולה כי ביתם של 17.9% מהמפונים ניזוק בוודאות בעקבות המלחמה, ו-11.2% נוספים כלל אינם יודעים מה עלה בגורל מקום מגוריהם. נתונים אלה משקפים את המצב טרם ההסלמה בגזרה הצפונית. בהתחשב בשיעורים הבלתי פוסקים והעימותים המתמשכים לאורך הגבול הצפוני מאז איסוף הנתונים, סביר להניח כי היקף הנזק כיום חמור אף יותר.

המלחמה המתמשכת מתאפיינת, בין היתר, באיום ממשי של טילים ורקטות על אוכלוסייה אזרחית, ומדגישה את חשיבות סוגיית המיגון האזרחי של בתי המגורים. דו"ח מבקר המדינה (2020) מציין שליותר מרבע מהאוכלוסייה (28%) אין כלל גישה למיגון תקני באשר הוא - מרחב מוגן דירתי (ממ"ד), מקלט פרטי משותף או מקלט ציבורי.

סוגיית המיגון בישראל משקפת פערים חברתיים-כלכליים משמעותיים בין חלקי האוכלוסייה. משקי בית מבוססים, המתגוררים לרוב בדירות חדשות הכפופות לתקנות המחייבות בניית ממ"ד, נהנים מרמת מיגון גבוהה יותר. בעוד שבעשירי ההכנסה הגבוהים (8-10) שיעור הדירות עם ממ"ד נע בין 56% ל-60%, בעשירונים הנמוכים (1-3) השיעור

היכן את/ה מתגורר/ת?

נתמכי הסיוע האוכלוסייה הכללית

האוכלוסייה הכללית	נתמכי הסיוע	
0.9%	14.7%	דיור ציבורי (עמידך, עמיגור וכו')
4%	8.9%	אצל בני משפחה או חברים
4.2%	2.8%	דיור לא קבוע או בית מחסה
0%	1.6%	ללא קורת גג (אין לי בית או דירה)
2.9%	1.6%	בית אבות / דיור מוגן / דמי מפתח / אחר

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024; מדד העוני הרב-ממדי 2024

מהנתמכים (31.3%) מדווחים כי אינם נחשפים לאף אחת מהבעיות הללו.

נגישות פיזית למקום המגורים היא מרכיב מהותי באיכות הדיוק, בייחוד בבנייני דירות. היעדר מעלית עלול להפוך את ההגעה הביתה למשימה מאתגרת ואף בלתי אפשרית עבור חלק מהדיירים. **כשליש (32.9%) מנתמכי הסיוע מדווחים כי לא קיימת מעלית במקום מגוריהם, אף על פי שהם זקוקים לה מפתא גילם, מפתא קיומה של מוגבלות פיזית או בשל מגורים בקומה גבוהה.**

תנאי דיור ירודים ומאפייני סביבת המגורים עשויים להשפיע על הדימוי העצמי של בני הבית ולערער את

תנאי הדיור של נתמכי הסיוע משקפים מציאות מורכבת, החורגת מעבר למצב הפיזי של הדירה עצמה. הממצאים מצביעים על סביבת מגורים המאופיינת בהזנחה מתמשכת, בתנאי תברואה ירודים ובסיכונים לביטחון האיש. כמעט מחצית מנתמכי הסיוע (46%) מדווחים על הזנחה ועל תחזוקה לקויה בסביבת מגוריהם, הכוללת בניינים ישנים ומוזנחים. שליש מהנתמכים (33%) מתמודדים עם תשתיות בעייתיות, לרבות מדרכות שבורות, תאורה חסרה, בעיות ביוב ולכלוך. חמור מכך, כרבע מהנתמכים (23.4%) חשופים לאלימות פיזית ומילולית, וכמעט חמישית (19.5%) מדווחים על נוכחות של סחר ושימוש בסמים בסביבת מגוריהם. פחות משליש

פינוי הבית בשל המלחמה כרוך לא רק בהשלכות פיזיות ונפשיות, אלא גם בהתמודדות כלכלית הכרוכה בהגדלת ההוצאות לצד קטיעת שגרת העבודה וירידה אפשרית בהכנסות. סיומו הצפוי של מתווה הפיצוי הממשלתי הנוכחי¹ יעמיד מפונים רבים במצב של אי-דאות באשר למקום מגוריהם העתידי ולתנאים בו.

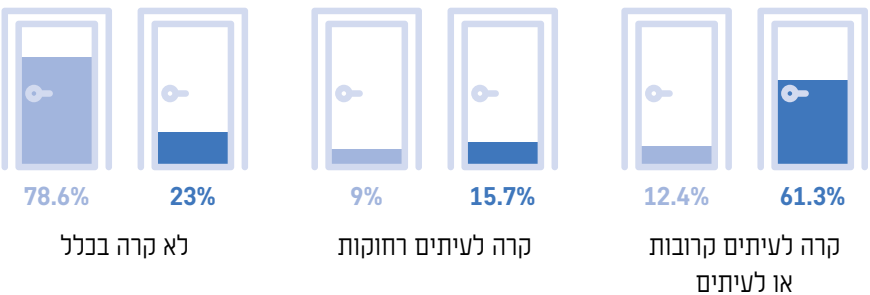
המשבר הכלכלי שיצרה המלחמה משפיע לא רק על המפונים עצמם, אלא יוצר סכנת פינוי מסיבות כלכליות גם עבור משקי בית שמתגוררים באזורים שלא נפגעו ישירות מהלחימה. כך, בעוד שבאוכלוסייה הכללית 5.7% מעריכים שקיים סיכוי גבוה או גבוה מאוד שייאלצו לפנות את ביתם בשל אי-יכולת לעמוד בתשלומי השכירות או המשכנתא, בקרב נתמכי הסיוע שיעור זה מגיע לכמעט פי ארבעה - 20.7%.

מצבם הרגשי והחברתי, בפרט כשמדובר במשפחות החיות בעוני שמתמודדות לעיתים עם תחושת בושה. 61.3% מנתמכי הסיוע מעידים כי הם או ילדיהם התביישו להזמין אורחים לביתם או נמנעו מכך לעיתים קרובות (31.5%) או לעיתים (29.8%), בגלל תנאי הדיור והמצוקה הכלכלית, בעוד שבאוכלוסייה הכללית השיעור עומד על 12.4% (קרה לעיתים קרובות - 3.8%; לעיתים - 8.6%).

משקי בית מעוטי משאבים נאלצים לקצץ בהוצאות חיוניות ולבחור ביניהן, גם אם הדבר מוביל לפגיעה מהותית באיכות חייהם. לדוגמה, **69.5% מנתמכי הסיוע נאלצו לוותר על תיקון ליקויים חמורים בדירתם לאורך זמן מסיבות כלכליות** (תקלות חשמל, דליפות, רטיבות וכו'; חושב ללא אלה שצינו כי בעל הדירה טיפל בליקויים), בהשוואה ל-25.5% בקרב האוכלוסייה הכללית.

נמנעו או התביישו להזמין משפחה / חברים / אורחים לביתם בעקבות תנאי הדיור והמצוקה הכלכלית

נתמכי הסיוע האוכלוסייה הכללית

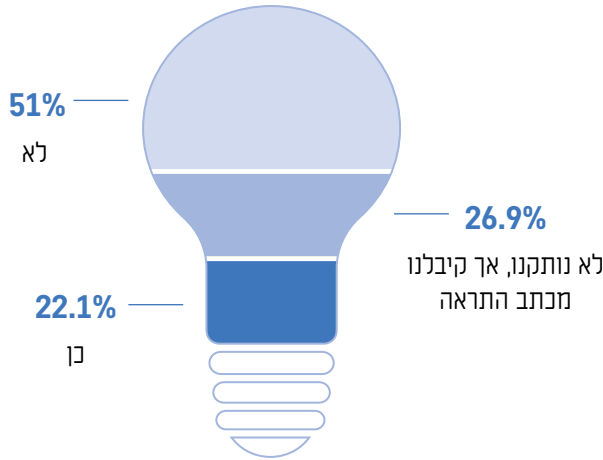

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024; סקר תפיסות הציבור 2024

1. תאריך תום מתווה הפיצוי - 31 בדצמבר 2024, נכון לתאריך 15.10.2024.

יכולים להרשות לעצמם להפעיל אמצעי חימום או קירור במידת הצורך, בהשוואה ל-20.2% באוכלוסייה הכללית. כמו כן, ל-18.4% מנתמכי הסיוע אין כלל אמצעי חימום או קירור, והם אינם יכולים להרשות לעצמם לקנות אותם, בהשוואה ל-4.2% באוכלוסייה הכללית. בהתאמה לנתונים הללו, יותר ממחצית

האם בשנה האחרונה חוויתם ניתוק מחשמל כי לא הצלחתם לשלם את החשבונות?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024

האם את/ה ובני משק הבית שלך נאלצים לוותר באופן קבוע על חימום או קירור הבית (באמצעות תנור גז, מזגן, רדיאטור וכד'), כי אין לכם יכולת לשלם?

האוכלוסייה הכללית	נתמכי הסיוע	
	18.4%	אין לנו, ואנחנו לא יכולים להרשות לעצמנו לקנות
4.2%	31%	אנחנו לרוב לא יכולים להרשות לעצמנו להפעיל אותו
5.8%	25%	אנחנו לפעמים לא יכולים להרשות לעצמנו להפעיל אותו
14.4%	23%	יש לנו, ואנו מפעילים אותו בעת הצורך
64.9%	2.6%	אין לנו רצון או צורך לחמם או לקרר את הבית
10.7%		

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024; מדד העוני הרב-ממדי 2024

* באוכלוסייה הכללית השאלה נשאלה עבור אמצעי חימום ואמצעי קירור בנפרד, כדי לבצע השוואה נעשה איחוד על בסיס התשובה המקבילית

מה הסיכוי שבשנה הקרובה תיאלץ/י לפנות את מקום מגוריך כי לא תוכל/י לעמוד בתשלומי שכ"ד / משכנתה?

האוכלוסייה הכללית	נתמכי הסיוע	
5.7%	20.7%	סיכוי גבוה מאוד / גבוה
7.2%	29.7%	סיכוי בינוני
87.1%	49.6%	סיכוי נמוך מאוד / אין סיכוי

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024; מדד העוני הרב-ממדי 2024

עוני אנרגטי

אספקת חשמל סדירה היא תנאי בסיסי לתפקוד תקין של משק הבית, וניתוק מאספקת החשמל הוא סממן מובהק לעוני אנרגטי. למרות קיומם של מנגנוני הגנה, כגון ועדת חריגים והחלטות רשות החשמל (2022) למנוע ניתוק צרכנים במצב כלכלי ורפואי קשה, עדיין 22.1% מהנתמכים חוו ניתוק מחשמל בשנה האחרונה בשל אי-עמידה בתשלומים, ו-26.9% אומנם לא נותקו, אך קיבלו מכתב התראה מחברת החשמל.

כפתרון לצבירת חובות חברת החשמל מתקינה בבתים מונה תשלום מראש (מת"מ), המחייב טעינה כספית מקדימה וגובה אוטומטית 20% מכל טעינה לכיסוי החוב. הנתונים מצביעים על כשל מערכתי בפתרון זה: **כחמישית מנתמכי הסיוע (20.7%) חיים עם מת"מ בביתם, ומתוכם הרוב (77.8%) נאלצו להתמודד עם הפסקות באספקת החשמל בשל חוסר יכולת כלכלית לטעון את המונה.** המציאות מלמדת שבמקום לסייע בתכנון הוצאות החשמל, המת"מ הפך למנגנון המנציח את המצוקה האנרגטית של משקי בית מעוטי יכולת.

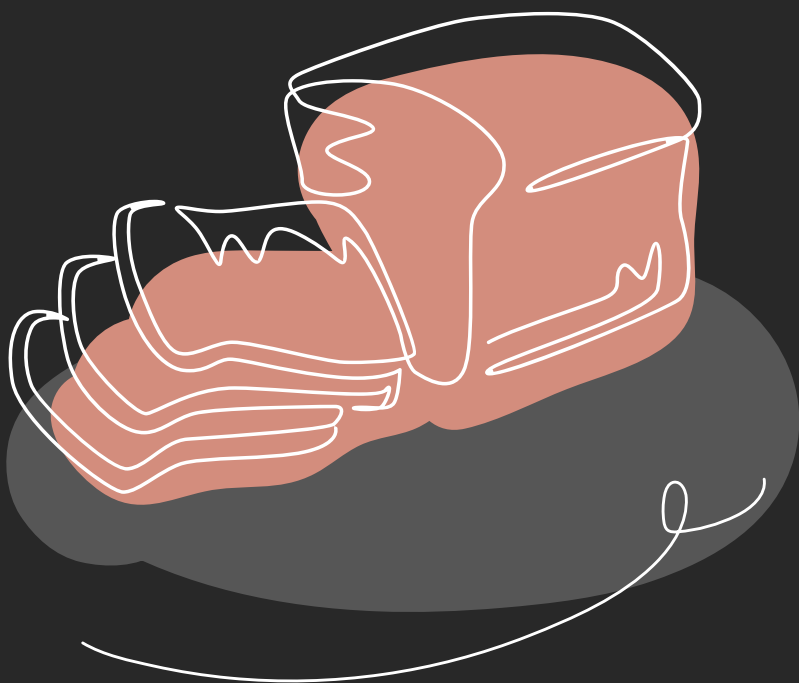
ביטוי נוסף לעוני אנרגטי בקרב הנתמכים הוא אי-רכישת אמצעי חימום או קירור לבית או הימנעות משימוש באמצעים קיימים מחשש שלא יוכלו לעמוד בתשלום החשמל או הגז. 56% מנתמכי הסיוע אינם

עוני אנרגטי במדינות מפותחות מתבטא בקושי להבטיח אנרגיה מספקת לצרכים הבסיסיים של משק הבית, כגון: בישול, אספקת מים חמים, תאורה, חימום או קירור הבית והפעלת מכשירי חשמל. עוני אנרגטי הוא תופעה מורכבת, הנובעת משילוב של כשלים הקשורים לתשתיות האנרגיה, לרציפות אספקתה, לאיכותה ולאמינותה (פישנר ושפירא, 2022).

בין שלל השלכותיה, המלחמה מאיימת גם על תפקודו של משק האנרגיה הישראלי. תרחישי הקיצון כוללים פגיעה באסדות הגז, בתחנות הכוח או בקווי מתח ובעמודי חשמל, ונעים בין מספר שעות למספר ימים ללא חשמל במרכזי אוכלוסין, ועד מספר שבועות באזורי הספר (רטיג וררי, 2024). לצד מאמץ לשמור על אספקת חשמל סדירה בזמן המלחמה ברמה הלאומית, בקרב משקי בית רבים המצויים במצוקה כלכלית מתקיימת התמודדות יום-יומית, עם או בלי קשר למציאות הביטחונית, בניסיון לעמוד בנטל הכספי הכרוך בצריכת שירותי אנרגיה אלמנטריים.

יותר ממחצית (55.2%) מנתמכי הסיוע חוו דאגה באופן קבוע במהלך השנה האחרונה לנוכח האפשרות שלא יוכלו לעמוד בתשלומי החשמל.

אי-ביטחון תזונתי

אומדן למחסור אנרגטי

כמו בשנתיים האחרונות חושב אומדן לשיעור משקי הבית הסובלים ממחסור אנרגטי בקרב נתמכי הסיוע. החישוב מתבסס על השיטה שפיתחו החוקרות ד"ר סתיו שפירא וד"ר נעמה טשנר מאוניברסיטת בן-גוריון בנגב (ופורסמה לראשונה בדו"ח העוני האלטרנטיבי 2022). האומדן מסווג את המשיבים לשלוש קטגוריות של חומרת העוני האנרגטי כדלקמן:

1. מחסור חמור

- מי שדיווחו על לפחות פרמטר אחד מבין הבאים:
א. ניתוק מחשמל עקב אי-יכולת לשלם את תשלום החשמל
- ב. מותקן בביתם מת"מ, ולא היה להם מספיק כסף להטעינו

2. מחסור

- ג. שילוב של שלושה אינדיקטורים: קבלת מכתב התראה לפני ניתוק, ויתור באופן תדיר על חימום או קירור הבית ודיווח על רמות גבוהות של חוויות סובייקטיביות של עוני אנרגטי.
- מי שדיווחו על לפחות פרמטר אחד מבין הבאים:
א. קבלת מכתב התראה לפני ניתוק
ב. ויתור באופן תדיר על חימום או קירור הבית
ג. דיווח על רמות גבוהות של חוויות סובייקטיביות של עוני אנרגטי.

3. ביטחון אנרגטי

- אלה שלא נותקו מחשמל או מת"מ וכן אלה שלא דיווחו על אף חוויה שלילית הקשורה לעוני אנרגטי (כפי שמוגדר בקטגוריית 'מחסור').

על פי האומדן, 84.8% מנתמכי הסיוע נמצאים במצב של מחסור אנרגטי, ו-33.7% נמצאים במצב של מחסור אנרגטי חמור³

2. חוויות שקרו בשנה החולפת: א. התדירות שהטמפרטורה בבית נחוות כחמה או קרה מדי; ב. דאגה מפני אי-עמידה בתשלומי החשמל הצפויים; ג. בחירה בין תשלום חשבון החשמל ובין רכישה של מוצרים בסיסיים אחרים. רמה גבוהה הוגדרה מעל ממוצע 4 (סולם 1-5).
3. בדומה לממצאים אשתקד - 85.1% ו-38.3% בהתאמה.

לא נפגעו באופן מהותי (קטגוריה זו מכונה ב-USDA 'ביטחון תזונתי נמוך').

3. אי-ביטחון תזונתי חמור = מחסור חמור
משקי בית שדפוסי האכילה של לפחות אחד מבני הבית בהם שובשו, וצומצמה כמות המזון בשל חוסר כסף ומשאבים (קטגוריה זו מכונה ב-USDA 'ביטחון תזונתי נמוך מאוד').

מיקומו של משק הבית על הרצף של הביטחון התזונתי נקבע על פי התשובות לסדרת השאלות הנוגעת להתנהגויות ולחוויות הקשורות לסיפוק צורכי התזונה.

1,680,500¹ (21.1%) משפחות חיות באי-ביטחון תזונתי, יותר מחמישית מהמשפחות בישראל.
מתוכן, 325,700 (10.1%) נמצאות באי-ביטחון תזונתי חמור. כמו כן, 1,075,500 ילדים² (34.1%) חיים באי-ביטחון תזונתי, ו-627,600 מתוכם (19.9%) באי-ביטחון תזונתי חמור. בסך הכול, כרבע מהאוכלוסייה (24.9%; 2,176,800 נפשות) נמצאת באי-ביטחון תזונתי, נכון לשנת 2024.
בהשוואה לבדיקה האחרונה שנעשתה בארגון לתת באוגוסט 2023, טרם פרוץ המלחמה, ניתן לראות כי נתוני אי-הביטחון התזונתי נותרים גבוהים וללא שינויים מובהקים (בתוך טווח טעות הדגימה).

בעיית אי-הביטחון התזונתי נותרת רחבה וחמורה כבר שנים, ומבטאת את המצוקה הקשה של משפחות השקועות עמוק בעוני. המלחמה החריפה את המצב עבור רבים, מאחר שמשפחות רבות נאלצו להתמודד עם אובדן הכנסה, פינוי מבתיהן, מגמה מתמשכת של עליית מחירי המזון ומוצרי הצריכה והתמודדות עם הוצאות בלתי צפויות. הערבות ההדדית וההיראות חסרת התקדים של הציבור הישראלי, המגזר העסקי, הפילנתרופיה ועמותות המזון עם פרוץ המלחמה

אי-ביטחון תזונתי בישראל 2024

אי-ביטחון תזונתי מוגדר כהיעדר גישה סדירה למזון בטוח ומזין, הדרוש לגדילה ולהתפתחות תקינות ולחיים פעילים ובריאים (ארגון המזון והחקלאות של האו"ם - FAO, 2008). בישראל תופעה זו מהווה אתגר משמעותי, עם שיעורים גבוהים ביחס למדינות מפותחות אחרות. לפי נתוני FAO שעובדו במרכז טאוב (2024), בין השנים 2018-2022 דורגה ישראל במקום השני מבין מדינות הרווחה המפותחות בשיעור אי-הביטחון התזונתי, עם ממוצע של 14.2%. הממוצע במדינות ה-OECD עומד על 7.5%, מה שמדגיש את חומרת הבעיה בישראל.

מדידת הביטחון התזונתי מבוססת על מדד שפיתח משרד החקלאות האמריקאי (United States Department of Agriculture - USDA). המדד מקובל במדינות מפותחות, וגם המוסד לביטוח לאומי משתמש בו בישראל. הכלי הוא שאלון מתוקף שמאפשר לסווג את משקי הבית לשלוש רמות:

1. ביטחון תזונתי = היעדר מחסור
משקי בית המאופיינים בנגישות למזון מגוון ואיכותי בכמות הנדרשת. USDA נוהגים לחלק קטגוריה זו לשתי רמות: א. ביטחון תזונתי גבוה; ב. ביטחון תזונתי שולי / סביר. משקי בית ברמה השנייה נתקלו לעיתים בבעיות או בתחושות חרדה לגבי גישה למזון הולם, אך האיכות, המגוון והכמות של המזון לא הופחתו באופן משמעותי. בדו"ח זה נכללות שתי הקטגוריות האלה בקטגוריה 'ביטחון תזונתי'.

2. אי-ביטחון תזונתי מתון = מחסור
משקי בית שנאלצו לעשות התאמות מבחינת האיכות והמגוון הרצוי, אך כמות המזון הנצרך ודפוסי האכילה

אי-ביטחון תזונתי

680,500
680,500 (21.1%) משפחות חיות באי-ביטחון תזונתי בישראל, מתוכן 325,700 (10.1%) נמצאות באי-ביטחון תזונתי חמור

1,075,500
1,075,500 (34.1%) מהילדים בישראל חיים באי-ביטחון תזונתי, מתוכם 627,600 (19.9%) באי-ביטחון תזונתי חמור

50.5%
כמחצית (50.5%) מההורים נתמכי הסיוע נאלצו לוותר על תחליפי חלב אם עבור תינוקם או לצמצם בכמות המומלצת בעקבות מצבם הכלכלי, בהשוואה ל-12% מהאוכלוסייה הכללית

80%
ל-80% מנתמכי הסיוע קרה שהמזון שקנו לא הספיק, ולא היה להם כסף לקנות מזון נוסף

2,348 ₪
ההוצאה הממוצעת על מזון בקרב נתמכי הסיוע עומדת על 2,348 ₪ ומהווה 38.5% מהכנסתם הממוצעת נטו (6,092 ₪)

79.4%
79.4% מנתמכי הסיוע מדווחים על גידול בהוצאה החודשית על מזון במהלך השנה האחרונה

62.4%
62.4% מהנתמכים צמצמו ארוחות או דילגו עליהן עקב מחסור כספי, בהשוואה ל-16% באוכלוסייה הכללית

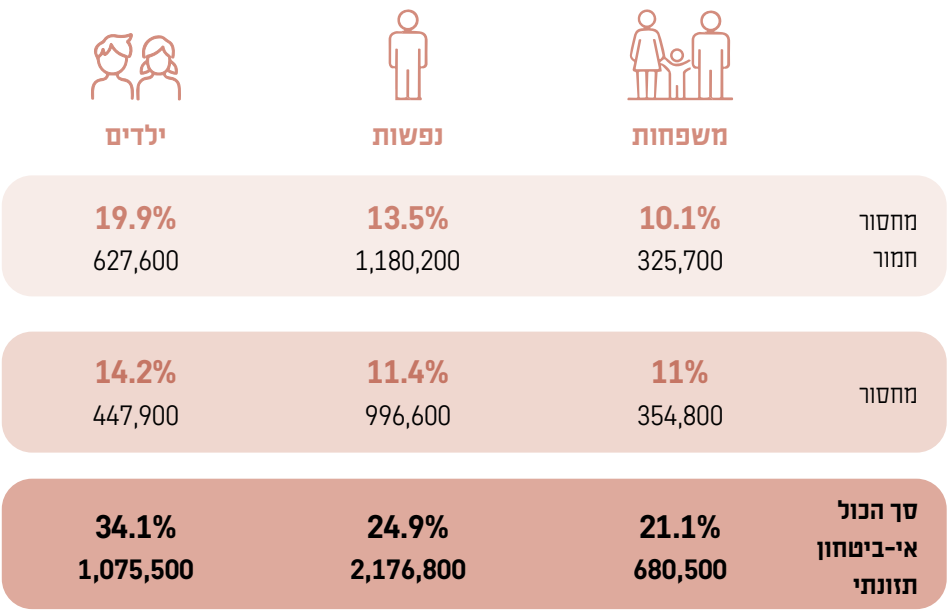
1. מספר משפחות, נפשות וילדים חושב על פי גודל האוכלוסייה (המעוגל מנתוני אי-הביטחון התזונתי) שפרסם המוסד לביטוח לאומי במסגרת סקר ביטחון תזונתי 2021: מהלך הסקר והממצאים העיקריים, ינואר 2023.
2. יחידת המדידה של הסקר היא משפחות.

ולאורך כל השנה האחרונה, שהביאו לסיוע אזרחי עבור צרכים בסיסיים שמוערך בשווי של יותר ממיליארד ש"ח, בלמו את ההתדרדרות ומנעו ככל הנראה החמרה משמעותית במצב. לצד זאת, הפיצוי הכלכלי שהעבירה הממשלה למפונים ולעסקים, חלחל ככל הנראה באופן חלקי גם למשפחות בעשירונים הנמוכים.

ההתייקרויות במהלך השנתיים האחרונות, בשילוב ההשפעות הכלכליות של המלחמה, ממשיכות להשפיע

בראש ובראשונה על המשפחות האלה. הן נאלצות לעשות ויתורים קשים אף יותר מבעבר על צרכים בסיסיים הדרושים לקיום עבורן ועבור ילדיהן. התקציב הממשלתי שכולל קיצוצים בתקציבים החברתיים, העלאת המע"מ, העלאה בדמי הביטוח הלאומי והקפאת מדרגות המס יטיל משקולת נוספת על אלה שממילא כוח הקנייה שלהם מוגבל מאוד, והם עלולים להחריף את אי-הביטחון התזונתי ואת היכולת לתת מענה לצרכים הבסיסיים ביותר הדרושים למחיה מינימלית.

אי-ביטחון תזונתי בישראל 2024

מתוך מדד העוני הרב-ממדי 2024; לפי סולם USDA המקוצר, הכולל שישה פריטים

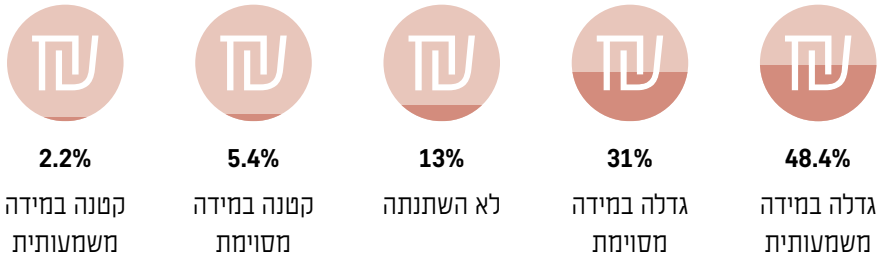
אי-ביטחון תזונתי בצל המלחמה

אי-ביטחון תזונתי במדינות מפותחות מתבטא בעיקר בקושי של משפחות בעלות הכנסה נמוכה לרכוש מזון בכמות מספקת ובאיכות ראויה. בישראל מצב זה מחריף עקב מחירי המזון הגבוהים יחסית. לפי דו"ח מבקר המדינה (2024), רמת המחירים בישראל (במונחי כוח קנייה) גבוהה ב-27% מהממוצע במדינות ה-OECD, ובענף המזון הפער מגיע אף ל-37%.

השפעת יוקר המחיה על המשפחות הנתמכות ניכרת: 79.4% מהן דיווחו על עלייה בהוצאות המזון החודשיות בשנה האחרונה, וכמחצית (48.4%) ציינו עלייה משמעותית.

יותר ממחצית (56%) מנתמכי הסיוע מדווחים על מחסור במזון בביתם; 18.1% מעידים כי לעיתים קרובות אין להם מספיק אוכל, ו-37.9% נוספים מציינים כי לפעמים אין להם די מזון. כשליש (32.3%) מהנתמכים דיווחו כי יש בביתם מספיק אוכל, אך לא תמיד מהסוג שהם רוצים. רק 5.3% פחות מאחד מכל עשרים נתמכים, מעידים כי יש בביתם מספיק מזון מהסוגים שהם רוצים לאכול. 6.4% סירבו לענות על שאלה זו.

מה הכי נכון לגבי ההוצאה החודשית שלך / של משפחתך על מזון בשנה האחרונה?

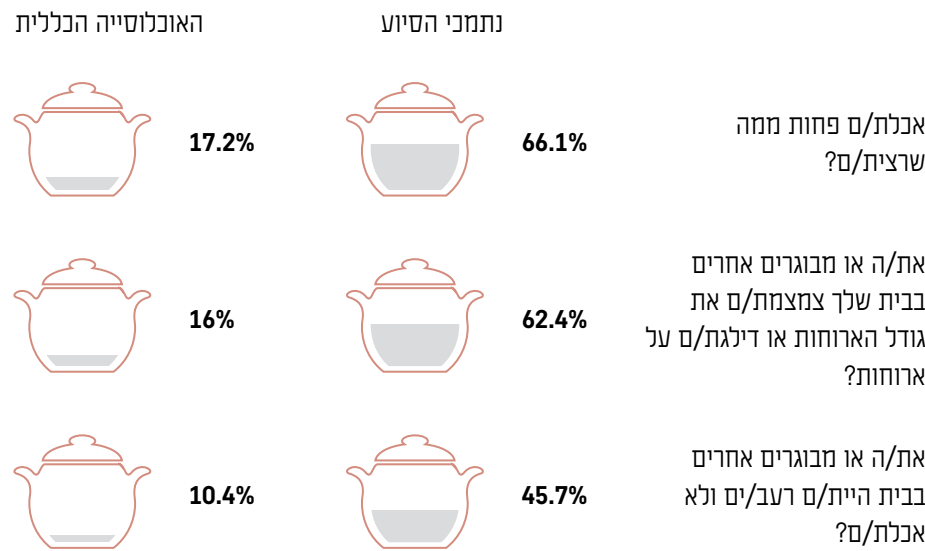

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024

בקרוב כמעט שני שלישים ממשקי הבית של נתמכי סיוע בני הבית הבוגרים אכלו פחות ממה שרצו (66.1%). שיעור דומה צמצמו את גודל הארוחות או דילגו עליהן בגלל מחסור כספי (62.4%). בקרב כלל האוכלוסייה ההיקף קטן בהרבה ועומד על כל משק בית שיש (17.2% ו-16%, בהתאמה). כשתי חמישיות (43.2%) מבין הנתמכים שדיווחו על צמצום במזון מעידים כי הם נאלצו לעשות זאת כמעט כל חודש במהלך השנה האחרונה, ו-51.2% עשו זאת באופן לא קבוע בחלק מחודשי השנה.

45.7% מהנתמכים העידו כי הם או מי ממשפחתם הגיעו לכדי תחושת רעב עקב מחסור כספי במהלך השנה האחרונה, בהשוואה לכעשירית (10.4%) מהאוכלוסייה הכללית.

האם בשנה האחרונה בשל מחסור כספי לרכישת מזון:
(אחוז המשיבים 'כן')

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024; מדד העוני הרב-ממדי 2024 * משיבים שסירבו לענות על השאלה לא נכללו בחישוב

משקי בית נתמכי סיוע, המונים בממוצע 4.2 נפשות, מוציאים בממוצע 2,348 ש"ח בחודש על מזון, בעוד שהעלות המינימלית הנדרשת למשק בית של 4 נפשות עומדת על 3,774 ש"ח³. הסיוע במזון מצמצם חלקית את הפער החודשי של 1,426 ש"ח, אך אינו מכסה אותו במלואו, והדבר מותיר את המשפחות הנתמכות במצב של אי-ביטחון תזונתי.

3. הרחבה על עלות מזון מינימלית ניתן למצוא בפרק עלות המחיה בישראל.

סיפוק הצורך הכה בסיסי במזון אינו מובן מאלין, במיוחד עבור אוכלוסיות המתמודדות עם מצוקה וקושי לרכוש אותו עבורם ועבור בני משפחתם. **ל-80% מנתמכי הסיוע קרה במהלך השנה האחרונה, רוב הזמן או לפעמים, שהאוכל שקנו לא הספיק, ולא היה להם כסף לקנות אוכל נוסף; שיעור זה גבוה פי 4.6 מהשיעור בקרב האוכלוסייה הכללית (17.5%).** שיעור דומה של נתמכים מעיד כי לרוב או לפעמים לא היה להם די כסף כדי לקנות ארוחות מאוזנות (79.3%). ב-2024 חלה עלייה בשיעור של 19.9% בקרב הנתמכים שאצלם אירוע מעין זה הוא לרוב נכון (35% ב-2024 בהשוואה ל-29.2% ב-2023). באוכלוסייה הכללית כחמישית (20.1%) העידו שלרוב או לפעמים לא היה להם די כסף.

מצב המזון במשקי הבית הנתמכים

'האוכל שקנינו לא הספיק, ולא היה לנו כסף כדי לקנות יותר'

האוכלוסייה הכללית 2024	נתמכי הסיוע 2024	נתמכי הסיוע 2023
לרוב נכון	4.3%	33%
לפעמים נכון	13.2%	47%
לא נכון בכלל	80.8%	10.4%
מסרב/ת לענות	1.7%	9.6%

'לא היה לנו מספיק כסף כדי לקנות ארוחות מאוזנות'

האוכלוסייה הכללית 2024	נתמכי הסיוע 2024	נתמכי הסיוע 2023
לרוב נכון	5.7%	35%
לפעמים נכון	14.4%	44.3%
לא נכון בכלל	78.2%	11.3%
מסרב/ת לענות	1.7%	9.4%

מתוך מדד העוני הרב-ממדי 2024; מחקר נתמכי הסיוע 2024; מחקר נתמכי הסיוע 2023

ילדים באי-ביטחון תזונתי

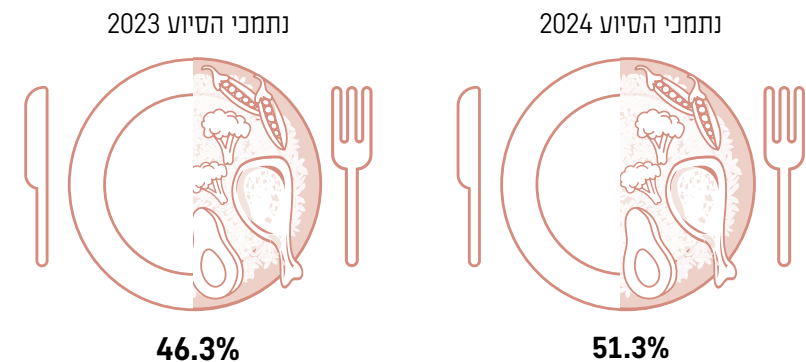
ילדים ובני נוער נמנים עם האוכלוסיות שנמצאות בסיכון גבוה יותר להיות באי-ביטחון תזונתי (Walker et al., 2020). צריכת מזון בכמות ובאיכות שאינן תואמות את המלצות התזונה הנורמטיביות עבור ילדים ובני נוער, עלולה להשפיע לרעה על בריאותם הפיזית והנפשית ולפגוע בתהליכי גדילה והתפתחות, לרבות פגיעה בלימודים ובקשרים חברתיים (ברוקדייל, 2024).

את הסיכון הזה נוטלים בעל כורחם יותר ממחצית (50.5%) מההורים נתמכי הסיוע, מאחר שהם נאלצים לוותר על תחליפי חלב אם עבור תינוקם או לצמצם בכמות המומלצת (למהול במים או לדלג על ארוחות) בעקבות מצבם הכלכלי, פי 4.2 יותר בהשוואה לשיעור באוכלוסייה הכללית (12%).

כמחצית מילדי הנתמכים (51.3%) צמצמו את גודל הארוחות או דילגו על ארוחות כי לא היה להם או להוריהם כסף לקנות מזון. מדובר בעלייה בהשוואה לשיעור אשתקד (46.3%).

בשנה האחרונה, האם הילדים בביתך צמצמו את גודל הארוחות או דילגו על ארוחות מחוסר כסף לקנות מזון?

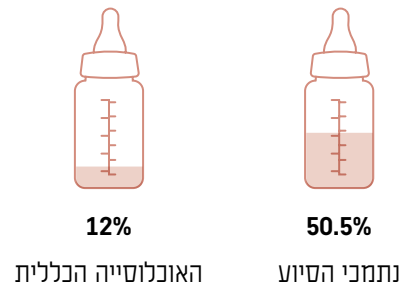
(אחוז המשיבים 'כן')

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024; מחקר נתמכי הסיוע 2023
* משיבים שסייבו לענות על השאלה לא נכללו בחישוב

האם בעקבות מצבך הכלכלי נאלצת לוותר על תחליפי חלב עבור ילדיך או לתת פחות מהכמות המומלצת?

(אחוז המשיבים 'כן')

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024; סקר תפישות הציבור 2024

ההכנסה הפנויה של המשפחות הנזקקות. בשעה שהבעיה ממושטת לאורכה ולרוחבה של הארץ ומצויה בכל המגזרים בחברה הישראלית, ניתן לצמצם אי-ביטחון תזונתי באמצעות מתן סיוע ישיר והגברת הנגישות למזון. ההזדקקות לסיוע במזון יכולה להתבטא כתופעה רגעית ונקודתית, וכן כתופעה כרונית המאופיינת בתחושות מתמשכות של חוסר ודאות וחרדה לנוכח חוסר היכולת הכלכלית לרכוש מזון. יותר ממחצית (53.2%) מהנתמכים נזקקים לסיוע במזון כבר יותר מחמש שנים, בהשוואה ל-59% אשתקד. רבע (24.9%) מהנתמכים נזקקים לסיוע במזון בין שנתיים לחמש שנים, כחמישית (21.9%) הצטרפו למעגל הנזקקים בשנתיים האחרונות (6.9% במהלך השנה האחרונה). סל המזון שמעניקה העמותה מסייע ל-71.1% מכלל הנתמכים לפנות כסף לקניית מזון נוסף, ובכך למעשה מממש את ייעודו ככלי להפחתת אי-ביטחון תזונתי באמצעות הגברת הנגישות למזון. עם זאת, אי-ביטחון תזונתי יכול להעיד על היבטים רחבים יותר של עוני ומצוקה כלכלית במשק הבית. כאשר קיימת מגבלה כספית לרכוש מזון, קשה לעמוד גם בהוצאות בסיסיות אחרות, כמו הוצאות על דיור ובריאות. לכן, סיוע במזון יכול לסייע

תוכניות ייעודיות לאספקת ארוחות מסובסדות לילדים מופעלות בדרך כלל באופן נרחב במדינות מפותחות באמצעות הזנה בבתי הספר. התוכניות האלה נועדו לשפר את רווחתם, התנהגותם ויכולת הלמידה של תלמידים שמגיעים ממשפחות שלחלק מהן אין יכולת כלכלית לספק ארוחה בריאה ומזינה על בסיס יומי לבית הספר. מחצית (49.9%) מילדי הנתמכים מקבלים, כולם או חלקם, ארוחה חמה במסגרת גן או בית ספר יסודי כחלק מתוכנית ההזנה הרשמית. עוד בהקשר זה, ראוי לציין שבישראל לא קיימות תוכניות הזנה ייעודיות לתלמידי חטיבות ביניים והתיכונים, אף על פי שאי-ביטחון תזונתי קיים גם בקרב ילדים בשלבי החינוך האלה.

סיוע במזון

הבטחת ביטחון תזונתי היא מרכיב מרכזי בהיבטי ביטחון סוציאלי. כדי לצמצם את התופעה יש לצמצם את עומק העוני באמצעות תוכנית ממשלתית מתאימה, שתכלול פתרונות מאקרו שיביאו להגדלת

חינוך

בעוד ש-100% מנתמכי הסיוע מקבלים עזרה מעמותות, רק 33.7% מדווחים על קבלת סיוע ממשלתי במזון בשנה האחרונה. 18.1% קיבלו כרטיס נטען לרכישת מזון מטעם משרד הפנים (הניתן פעם אחת בשנה), ו-17.1% קיבלו סיוע מהמיזם הלאומי לביטחון תזונתי של משרד הרווחה (ניתן היה לציין יותר מתשובה אחת). במקביל, סך המימון הממשלתי לתמיכות בעמותות מזון עמד ב-2024 על סך זעום של 43.7 מיליון ש"ח (לאחר קיצוץ של 5% בתקציב). לשם השוואה, סך הסיוע של ארגון לתת צפוי להגיע לכ-250 מיליון ש"ח (מתוכו פחות מ-5 מיליון ש"ח מהתמיכות). הסכום הנדרש כדי לפתור את הבעיה מוערך בכ-4-5 מיליארד ש"ח.

נדרשת גישה ממשלתית כוללת וארוכת טווח המשלבת איגום משאבים וראייה רחבה, בעיתות שגרה ובעיתות חירום כאחד. ללא שינוי מהותי בגישת הממשלה המצב ימשיך להיות תלוי בעיקר ברצונם הטוב של עמותות וארגונים, מתנדבים, גופים פרטיים, גופים עסקיים ורשויות מקומיות. ישנו צורך דחוף בגיבוש אסטרטגיה לאומית כוללת, בהובלת הממשלה ובשיתוף כלל הגורמים הרלוונטיים.

לא רק בצמצום אי-ביטחון תזונתי, אלא גם בטיפול בתחומים אחרים במשק הבית, באמצעות הפחתת הנטל הכלכלי הכרוך בהוצאה על מזון והגדלת התקציב הפנוי עבור תחומים אחרים. קבלת סל המזון מסייעת לנתמכים גם בדרכים אחרות, מלבד האפשרות לרכוש מזון נוסף, ובהן הפניית תקציב לתשלום עבור תרופות וטיפול רפואי (37.9%), וכן עבור תשלום שכר דירה, חשבונות והחזר חובות (37.5%) ורכישת בגדים, ריהוט או מוצרים לבית (17.1%).

אף על פי שהזכות למזון מוכרת במשפט הבין-לאומי, בישראל אין עדיין הכרה רשמית מלאה בזכות זו ובאחריות של המדינה להבטיח ביטחון תזונתי לאזרחיה. אף שמשרד הרווחה אמור להוביל את הטיפול בסוגיה, קיים ביזור סמכויות בין משרדי ממשלה שונים. למשל, נושא אי-הביטחון התזונתי של תלמידים נמצא באחריות משרד החינוך, ובשנים האחרונות התקציב המשמעותי שהוקצה לכרטיסי מזון הגיע דווקא ממשרד הפנים, שלפני מגפת הקורונה כלל לא היה מעורב בנושא.

באיזו דרך סל המזון שאתה מקבל מהעמותה מסייע לך?

2.2%

אחר

17.1%

רכישת בגדים, ריהוט או מוצרים לבית

37.5%

תשלום שכר דירה, חשבונות או החזר חובות

37.9%

תשלום על תרופות וטיפולים רפואיים

71.1%

רכישת מזון נוסף

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024
* הסכום גבוה מ-100% מכיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת

חינוך

44.6%

הישיגיהם הלימודיים של 44.6% מילדי הנתמכים נפגעו במידה רבה או רבה מאוד, בהשוואה ל-14.1% באוכלוסייה הכללית

46.7%

46.7% מנתמכי הסיוע מדווחים כי המצב הנפשי של ילדיהם נפגע במידה רבה עד מאוד בעקבות המלחמה, פי 3.2 מהאוכלוסייה הכללית (14.5%)

22.8%

נחמישית מהנתמכים מדווחים כי לפחות אחד מילדיהם נשר מבית הספר (22.8%), או נאלץ לעבור ללמוד בפנימייה בשל המצוקה הכלכלית (18.9%)

85.4%

בשל קושי כלכלי נאלצו 85.4% מהנתמכים לוותר על מתן שיעורים פרטיים לפחות לאחד מילדיהם

59.4%

59.4% מהנתמכים מדווחים כי לא קיים מחשב זמין עבור ילדיהם לצורכי למידה

84.7%

84.7% נאלצו לוותר על פעילויות העשרה בבית הספר, טיולים ותנועות נוער עבור ילדיהם מכיוון שלא יכלו לשלם עבורם, בהשוואה ל-30.9% בקרב כלל האוכלוסייה

38.7%

38.7% מנתמכי הסיוע מדווחים כי לפחות אחד מילדיהם (עד גיל 18) נאלץ לעבוד בשל המצב הכלכלי של המשפחה

השלכות המלחמה על ילדי הנתמכים

שנת הלימודים החולפת (תשפ"ד) התקיימה בצל מלחמת 'חרבות ברזל' והייתה מאתגרת במיוחד עבור כ-2.5 מיליון תלמידות ותלמידי ישראל, מגן הילדים ועד התיכון, ועבור מערכת החינוך בכללותה. בתחילת המלחמה התמודדה המערכת עם מספר שיא של כ-48 אלף תלמידים מפונים מבתייהם, ונכון לערב פתיחת שנת הלימודים תשפ"ה נותרו כמעט 20 אלף תלמידים מפונים, בעיקר מיישובי הצפון, שהחלו את שנת הלימודים במקום ארעי הרחק מביתם. השלכות המלחמה על מצבם הנפשי של כלל התלמידים, וביתר שאת על אלה המתגוררים ביישובי קו העימות, עלולות להביא להתדרדרות נוספת במצבם הרגשי, החברתי והלימודי. לכך יש להוסיף את העובדה שלאורך השנים האחרונות סבלו ילדי ישראל מקשיים פיזיים ורגשיים, והפסידו ימי לימודים רבים החל מהקורונה, דרך השביתות ועיצומי ארגוני המורים וכלה במלחמה. ברור שהתמודדות זו, שמשפיעה על כולם, היא בעלת השלכות הרסניות על ילדים ממשפחות מעוטות יכולת, שלהוריהם אין כלים להתמודד עם אתגרי המציאות.

ילדים ובני נוער פגיעים במיוחד להשלכות השליליות של חשיפה לאירועי לחימה וטרור, היות שטרם הגיעו לסף הבשלות הפסיכולוגית המאפשרת תפיסה ועיבוד של חוויה טראומטית באופן אדפטיבי (Harb & Schultz, 2020). בסקר מייצג שנערך בשבוע ה-5 ובשבוע ה-13 למלחמת 'חרבות ברזל' נמצא כי ילדים בעלי קרובי משפחה או חברים שהושפעו ישירות מהמלחמה, אם בעקבות גיוס למילואים או בשל פגיעה פיזית או נפשית, הפגינו מצוקה רגשית גדולה יותר באופן מובהק לעומת ילדים ללא בני

משפחה או חברים שהושפעו מהמלחמה במישרין (גושן, 2024). כמו כן, בקרב בני נוער בגילים 12-17 נצפתה עלייה של כ-75% בשיעור הנערים והנערות שאובחנו כסובלים מלחץ בשלושת חודשי המלחמה הראשונים (אוקטובר-דצמבר 2023) לעומת החודשים המקבילים אשתקד, ועלייה של כ-20% בקרב נערים ונערות שאובחנו כסובלים מחרדה (קופת חולים מכבי, 2024).

השלכות המלחמה ניכרות היטב על כלל תלמידי ותלמידות ישראל, וניכרות אף יותר על מאות אלפי התלמידים החיים בעוני ובמחסור מתמשך כחלק ממציאות חייהם כילדים למשפחות מעוטות אמצעים. כמחצית (46.7%) מנתמכי הסיוע מדווחים כי המצב הנפשי של ילדיהם נפגע במידה רבה או רבה מאוד בעקבות המלחמה, פי 3.2 יותר בהשוואה לשיעור בקרב האוכלוסייה הכללית (14.5%).

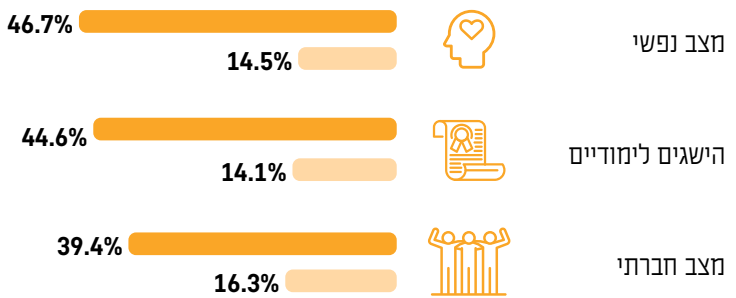
המלחמה גרמה בפועל להעתקת תלמידים רבים מהסביבה הלימודית המוכרת והבטוחה למרכזי לימוד חדשים, שאינם נותנים בהכרח ביטוי להרכב החברתי שהיה קיים בעבר. מצב זה יוצר אתגרים רגשיים מורכבים עוד הרבה לפני הלימודים עצמם. השפעות המלחמה על התפקוד החברתי-לימודי חלות לא רק על תלמידים מפונים, אלא על כלל תלמידי ישראל, ובהיקף נרחב יותר עבור תלמידים ממשפחות נתמכי הסיוע: 39.4% מהנתמכים מציינים כי המלחמה פגעה במצב החברתי של ילדיהם במידה רבה או רבה מאוד, ואילו בקרב האוכלוסייה הכללית השיעור עומד על 16.3% בלבד (קטן פי 2.4).

בהמשך לכך, למלחמה פוטנציאל פגיעה בתפקוד הבית ספרי ובהישגים הלימודיים של תלמידי ישראל. חינוך והשכלה הם אבני בניין משמעותיות ביותר בהון האנושי, שיש לו תפקיד מרכזי ביכולת ההשתכרות העתידית. נזקי המלחמה עלולים לחבל בעתידם של תלמידי ישראל ולהוות חסם משמעותי בעיקר עבור תלמידים ממשפחות החיות בעוני, שכן יכולת השתכרותם העתידית עשויה להכריע בין היחלצותם ממלכודת העוני הבין-דורי ובין הישארותם בה. 44.6% מנתמכי הסיוע מדווחים על פגיעה בהישגים הלימודיים של ילדיהם, פי 3.2 יותר

השלכות המלחמה על ילדי ישראל

(אחוז המשיבים שדיווחו על פגיעה במידה רבה / רבה מאוד)

נתמכי הסיוע האוכלוסייה הכללית

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024; סקר תפיסות הציבור 2024

מאשר בקרב האוכלוסייה הכללית (14.1%).

מחקר אחר, שבחן השפעות ארוכות טווח של שיבוש הלימודים בעקבות מלחמה, הראה כי אנשים בגילים 50-60, שהיו תלמידי תיכון כשפרצה מלחמת יום הכיפורים, הפסידו בממוצע 0.3 שנת השכלה, והציגו ירידה של כ-4 נקודות האחוז בשיעור הזכאות לתעודת בגרות בהשוואה לבני ובנות אותו העשור שלמדו בתיכון בשנים שלפני המלחמה או אחריה (בנק ישראל, 2021).

אני אם חד-הורית לשלושה ילדים מופלאים. אני מורה לאנגלית כבר 16 שנה, מאוד אוהבת את העבודה שלי. לצערי הרב משכורת של מורה לא מספיקה לפרנס ארבע נפשות, אני מתחילה את החודש עם מינוסים. אני צריכה להחליט אם לקנות בסופר או לרשום את הילדים שלי לחוגים. אני נלחמת, כל הזמן נלחמת.

מ', נתמכת סיוע

אי-שוויון בחינוך

כחלק ממציאות החיים של משפחות החיות בעוני, הן נאלצות לבצע ויתורים שונים בחינוך ילדיהן, לעיתים גם במחיר פגיעה ממשית בסיכויים להצליח בלימודים ולרכוש השכלה. בשל קושי כלכלי נאלצו 85.4% מהנתמכים לוותר על מתן שיעורים פרטיים לפחות לאחד מילדיהם שנזקק לכך. שיעור דומה (84.7%) נאלצו לוותר על פעילויות העשרה בבית הספר, על טיולים ועל השתתפות בתנועות או ארגוני נוער עבור ילדיהם, מכיוון שלא יכלו לשלם עבורם, בהשוואה ל-30.9% בקרב כלל האוכלוסייה. כמו כן, 71% מנתמכי הסיוע מעריכים כי לא יוכלו לעמוד בתשלומים הנלווים לבית הספר של ילדיהם בשנת הלימודים הקרובה. מדובר בירידה בשיעור של 7.3% בהשוואה לאשתקד (76.6%), וייתכן שהיא נובעת

ויתורים כלכליים בחינוך פורמלי ובלתי פורמלי

51.4%

לא יכולים לממן מסגרת חינוכית לגיל הרך

71%

לא יכולים לעמוד בתשלומים הנלווים לבית הספר

84.7%

לא יכולים לממן חוגים, פעילויות העשרה בביה"ס, טיולים ותנועות או ארגוני נוער

85.4%

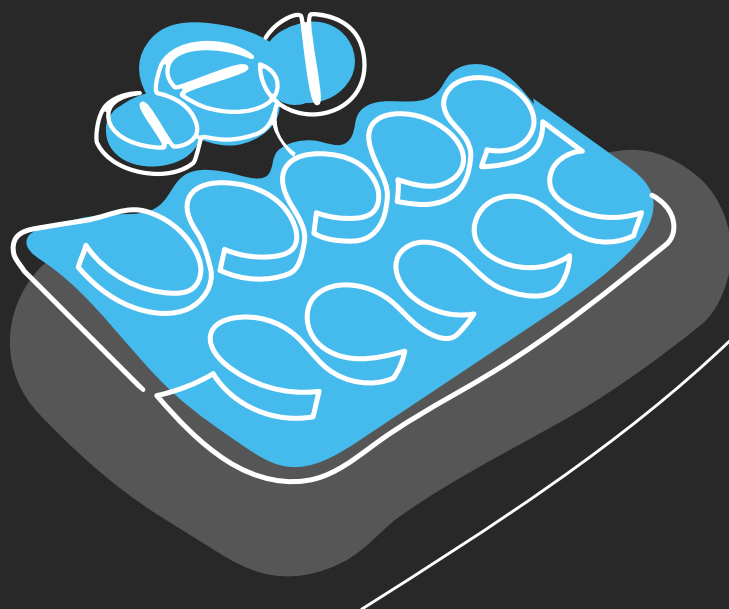
לא יכולים לממן שיעורים פרטיים

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024

מהתמקדות של המערכת בצרכים בסיסיים ופחות בפעילויות הדורשות תשלום נוסף, לצד תגבור וסיוע מצד החברה האזרחית. כמחצית מהנתמכים (51.4%) מעידים כי נמנעו מהכנסת אחד או יותר מילדיהם בגילים 0-3 למסגרת חינוכית, מאחר שלא יכלו לשלם עבורה.

להשלכות המלחמה יש פוטנציאל להחריף אף יותר את הפערים המשמעותיים הקיימים ממילא במערכת החינוך הישראלית, ולהקשות על תלמידים מאוכלוסיות מוחלשות להתגבר על קטיעת הרצף הלימודי, בין היתר, באמצעות למידה מרחוק. 71% מנתמכי הסיוע מעידים כי לילדיהם חסר ציוד לימודי בסיסי וספרי לימוד לביה"ס, משום שאין להם יכולת להשיגם או לשלם על קנייתם, שיעור הגדול כמעט פי חמישה בהשוואה לשיעור באוכלוסייה הכללית (15.2%).

בריאות וחוסן

אחד מילדיהם נשר מבית הספר, ושיעור דומה (18.9%) מדווחים שלפחות מאחד מילדיהם נאלץ לעבור ללמוד בפנימייה בשל המצוקה הכלכלית.

מזה שנים ארוכות מערכת החינוך אינה מממשת את תפקידה העיקרי - צמצום פערים ואי-שוויון, ואינה מאפשרת שוויון הזדמנויות ומיצוי פוטנציאל וכישורים אישיים לילדים משכבות מוחלשות. דווקא בצל המלחמה והשלכותיה על מערכת החינוך, ראוי לצעוד לכיוון שינוי יסודי, החל מהעלאה משמעותית של רמת ההוראה ויישום שיטות לימוד מתקדמות, דרך השקעת משאבים מתאימים וחלוקתם באופן דיפרנציאלי כך שיתמכו גם בשוויון הזדמנויות לילדים מהפריפריה ומרקע חברתי-כלכלי נמוך. צעדים אלה עשויים להביא לשינוי ולמנוע היווצרות דורות נוספים של עוני.

זאת ועוד, **59.4% מהנתמכים מדווחים כי לא קיים מחשב זמין עבור ילדיהם לצורכי למידה**, ירידה בשיעור של 14.4% בהשוואה לשיעור המדווחים על היעדר מחשב אשתקד (69.4%). ניתן לשער כי השיפור נובע מפרויקטים משמעותיים של החברה האזרחית, הפילנתרופיה, המגזר העסקי ומערכת החינוך לרכישה ולחלוקה של מחשבים עבור תלמידים, בדגש על ילדי המפונים. עם זאת, עדיין ליותר ממחצית מילדי הנתמכים אין מחשב בבית לטובת לימודים.

השלכות המחסור הכלכלי על תלמידים ממשפחות עניות עלולות להרחיק לכת עד כדי צורך בהחלפת מוסדות לימוד, נשירה או הפסקת הלימודים, ומכאן שהן עלולות לפגוע קשות בסיכויי הצלחתם בלימודים. יותר משליש (38.7%) מהנתמכים מדווחים כי לפחות אחד מילדיהם (עד גיל 18) נאלץ לעבוד בשל המצב הכלכלי של המשפחה. לצד זאת, 22.8% מדווחים כי לפחות

השלכות המחסור הכלכלי על ילדים ממשפחות הנתמכים*

18.9%
נאלצו לעבור ללמוד בפנימייה

22.8%
נשרו מבית ספר

38.7%
נאלצו לעבוד

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024
* מוצג אחוז המשפחות שההיגד נכון לפחות עבור אחד מהילדים במשפחה

71% מנתמכי הסיוע העידו כי בעקבות המצב הכלכלי נאלצו לוותר על רכישת ספרי לימוד וציוד בסיסי לבית הספר עבור ילדיהם, בהשוואה ל-15.2% מהאוכלוסייה הכללית

מצב הבריאות הנפשית, למשל פיתוח תסמינים פוסט טראומטיים, דיכאון וחרדה (Rozanov et al., 2019). אוכלוסיות עניות ומוחלשות מציגות פגיעות יתרה להשלכות החשיפה למלחמה וטרור על המצב הנפשי. מחקרים שנערכו בסמיכות לסבבי הלחימה השונים שהתנהלו בארץ, מעידים שאוכלוסיות מאזורי עימות הנמצאות במצב חברתי-כלכלי נמוך, חוות רמות מצוקה נפשית גבוהות יותר, לקות תפקודית רבה יותר ושכיחות גבוהה יותר של דיכאון ופוסט טראומה בהשוואה לאוכלוסיות מבוססות (Ben-Porat et al., 2013; Nuttman-Shwartz, 2015).

הממצאים מצביעים על השפעה נרחבת של המלחמה על מצבם הנפשי של נתמכי הסיוע. יותר ממחציתם (53.8%) מדווחים על החמרה במצבם הנפשי מאז פרוץ המלחמה, בהשוואה למצבם הנפשי טרום המלחמה. בקרב הציבור הכללי מסתמנת השפעה מצומצמת יותר, אך עדיין ניכרת, לנוכח 30.9% שדיווחו על החמרה במצבם הנפשי. באופן כללי, 68.6% מנתמכי הסיוע מגדירים את מצבם הנפשי כלא כל כך טוב או בכלל לא טוב, פי שניים וחצי יותר מאשר באוכלוסייה הכללית (27.7%).

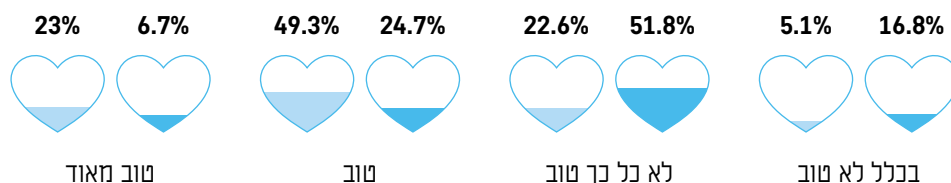
מצב הבריאות בצל המלחמה

המלחמה המתמשכת בישראל מציבה אתגרים בריאותיים משמעותיים ברמה הלאומית. מעבר להתמודדות המיידית עם הטיפול בנפגעים ובפצועים, מיגון מוסדות הבריאות ומחסור בכוח אדם רפואי, ניכרות השלכות עמוקות על בריאותם הפיזית והנפשית של תושבי המדינה. ההשפעות האלה מתעצמות באופן דרמטי בקרב אוכלוסיות מוחלשות, שנמצאות ממילא בסיכון בריאותי מוגבר. כמחצית (49.1%) מכלל הנתמכים מעידים כי מצבם הבריאותי החמיר או החמיר מאוד בהשוואה למצבם לפני המלחמה, בהשוואה ל-17.6% שהעידו כך בקרב האוכלוסייה הכללית.

אחת מההשלכות הבולטות ביותר של המלחמה בתחום הבריאות היא ההשפעה הפסיכולוגית של חשיפה לאירועים טראומטיים. אזרחים החיים באזורי לחימה מתמודדים עם סוגים שונים של חוויות מלחמות וטראומטיות, כגון איום ממשי על חייהם ועל שלמות גופם, עדות למוות או פגיעה של אחרים, רעשי ירי ופיצוצים, ריצה למרחב מוגן בעת הישמע אזעקות ועוד. לחשיפה כזו עלולה להיות השפעה שלילית על

איך היית מגדיר/ה את מצבך הנפשי כיום?

נתמכי הסיוע ■ האוכלוסייה הכללית ■

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024; סקר תפיסות הציבור 2024

בריאות וחוסן

49.1% מכלל הנתמכים מעידים כי מצבם הבריאותי החמיר או החמיר מאוד בהשוואה למצבם לפני המלחמה, בהשוואה ל-17.6% באוכלוסייה הכללית

68.6% מנתמכי הסיוע חשים שמצבם הנפשי לא כל כך טוב או בכלל לא טוב, פי שניים וחצי יותר מאשר באוכלוסייה הכללית (27.7%)

79.5% מהנתמכים מתמודדים עם מחלות כרוניות ועם מצבים בריאותיים שונים, בהשוואה ל-45.5% באוכלוסייה הכללית

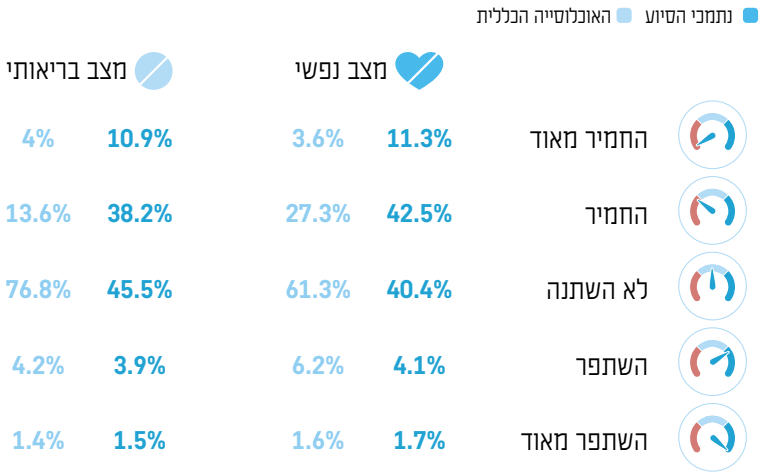
70.8% מהנתמכים נאלצו לוותר בשנה האחרונה על רכישת תרופה או טיפול רפואי נחוץ

86.4% מהנתמכים שדיווחו כי נזקקו לסיוע נפשי, נאלצו לוותר עליו

63.7% מנתמכי הסיוע נמצאים ברמת חוסן אישי נמוכה, יותר מפי שניים מהאוכלוסייה הכללית (28.3%)

36.4% רק 36.4% מנתמכי הסיוע מרוצים מחייהם, בהשוואה ל-73.5% מהאוכלוסייה הכללית

בהשוואה למצבך לפני המלחמה, איך היית מתאר/ת את מצבך כיום?

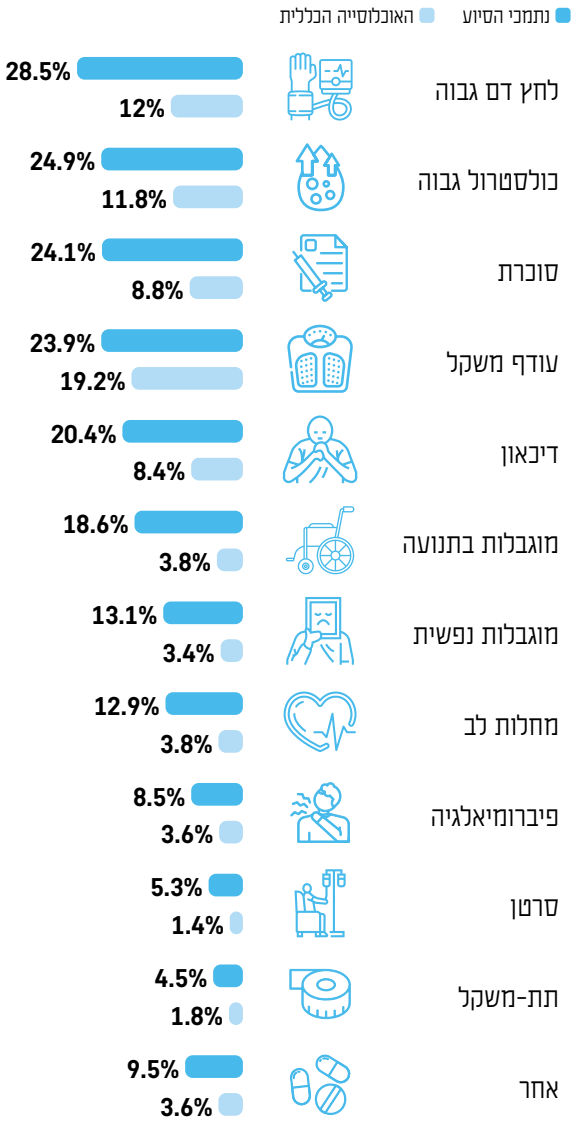

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024; סקר תפיסות הציבור 2024

מחקרים רבים לאורך השנים הצביעו על קשר ישיר בין עוני למצב בריאותי לקוי. אנשים החיים בעוני נמצאים בסיכון מוגבר למגוון רחב של בעיות בריאות, לרבות מחלות לב וכלי דם, סוכרת, השמנה, דיכאון וחרדה. הקשר בין עוני לבריאות לקויה הוא דו-כיווני: תנאי מחיה ירודים, חשיפה למפגעים סביבתיים, גישה מוגבלת לשירותי בריאות איכותיים, תזונה לא מאוזנת, רמות גבוהות של לחץ והיעדר נגישות לשירותי בריאות מונעת - כל אלה מגבירים את הסיכון לתחלואה. מנגד, המצב הבריאותי הירוד מקשה על היחלצות מעוני, שכן הוא פוגע ביכולת התעסוקתית ומוביל להוצאות בריאות גבוהות, וכך נוצר 'מעגל קסמים' של עוני ותחלואה.

תמונת המצב הבריאותי של נתמכי הסיוע מראה כי כמעט ארבעה מכל חמישה (79.5%) מתמודדים עם מחלות כרוניות ומצבים בריאותיים שונים. המצבים

האם את/ה סובל/ת מאחת או יותר מהבעיות הבריאותיות הבאות?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024; סקר תפיסות הציבור 2024
* ניתן היה לציין יותר מתשובה אחת

אי-שוויון במערכת הבריאות

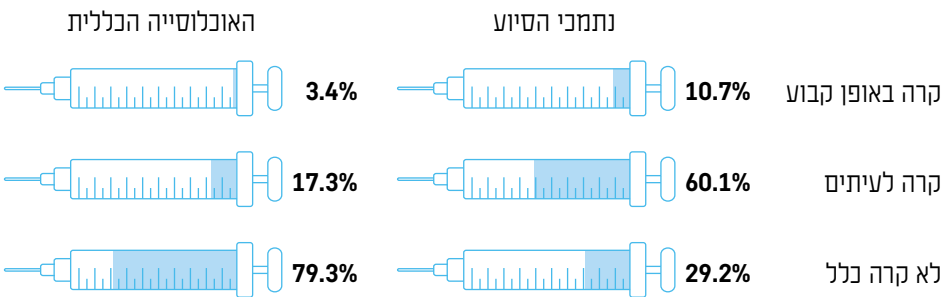
לעיתים) בשל קשיים כלכליים, פי 3.4 יותר מאשר באוכלוסייה הכללית (20.7%); 3.4% באופן קבוע ו-17.3% לעיתים). שיעור זהה (70.8%) של נתמכי סיוע נאלצו לוותר או להתפשר על טיפול רפואי בשל היעדר אמצעי הגעה (10.9% באופן קבוע ו-59.9% לעיתים) לעומת 24.6% באוכלוסייה הכללית (פי 2.9; 4% באופן קבוע ו-20.6% לעיתים).

כשני שלישים מנתמכי הסיוע (65.5%) נזקקו לסיוע נפשי, וזו עלייה בשיעור של 11.2% בהשוואה לאשתקד (58.9%). מתוך הנזקקים לטיפול נפשי, 86.4% נאלצו לוותר עליו, ורק 13.6% הצליחו לקבל את הטיפול הנדרש. הסיבה העיקרית לוותר היא חוסר יכולת לשלם עבור טיפול פרטי (44.4%), זמני המתנה ארוכים (23.2%) וחוסר יכולת לשלם השתתפות עצמית בקופות החולים (18.8%). ראוי לציין כי שיעור המוותרים על טיפול בשל זמני המתנה ארוכים גדל השנה פי 2.3 בהשוואה לשנה שעברה (10.2%).

אי-שוויון בהכנסות קשור באופן הדוק לאי-שוויון בבריאות. הנתונים מראים כי במשקי בית שההכנסה החודשית הממוצעת לנפש נמוכה בהם מ-2,000 ש"ח, 25.6% נאלצו לוותר על טיפול רפואי, ו-20.9% ויתרו על תרופות מסיבות כלכליות. לעומת זאת, במשקי בית עם הכנסה של יותר מ-4,000 ש"ח לנפש, שיעורי הוויתור עומדים על 4.7% ו-2.1% בלבד, בהתאמה. חשוב לציין כי באופן כללי, הנתונים מראים שדווקא אנשים המעריכים את מצב בריאותם כ"לא טוב" נאלצים לוותר יותר על טיפולים (19.7%) ותרופות (17.7%) בהשוואה לאלה שמצב בריאותם טוב (6.9% ו-3.6%, בהתאמה). מהנתונים הללו עולה מציאות מטרידה, שבה אלה הזקוקים ביותר לטיפול רפואי הם אלה שמתקשים יותר לקבל אותו (הלמ"ס, 2024).

בקרב נתמכי הסיוע המצב חמור אף יותר. 70.8% מהם נאלצו לוותר בשנה האחרונה על רכישת תרופה או טיפול רפואי נחוץ (10.7% באופן קבוע ו-60.1%

האם בשנה האחרונה קרה שאת/ה או מישהו מבני משפחתך ויתרתם על רכישת תרופה או טיפול רפואי נחוץ כי לא יכולתם לשלם עבורם?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024; סקר תפיסות הציבור 2024

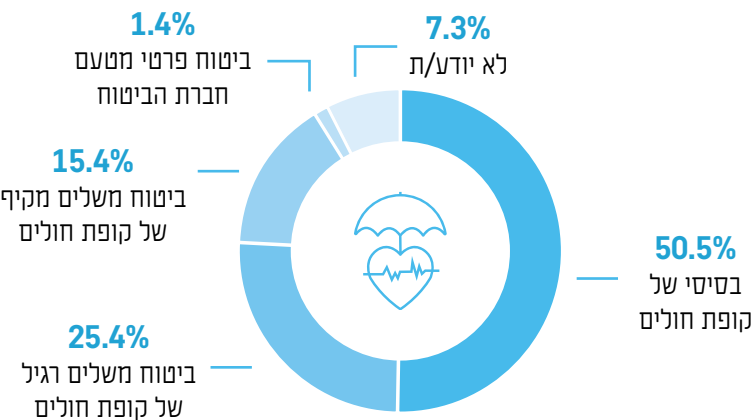
הביטוחי שלהן מעבר לרובד הבסיסי, אילוח המגביל את נגישותן לשירותי בריאות מורחבים.

הממצאים חושפים מציאות מדאגה של פערים עמוקים בבריאות הפיזית והנפשית בין נתמכי הסיוע לאוכלוסייה הכללית. הפערים האלה התעצמו משמעותית בצל המלחמה, שבמהלכה עד כה כמחצית מנתמכי הסיוע מדווחים על החמרה במצבם הבריאותי, וכ-54% מעידים על החמרה במצב הנפשי. המציאות של חיים בעוני כשברקע ישנה התעצמות הרפואה הפרטית, יוצרת מעגל קסמים: מחד גיסא, שיעור גבוה של תחלואה כרונית (79.5%) ובעיות נפשיות בקרב נתמכי הסיוע, ומאידך גיסא, חסמים משמעותיים בנגישות לטיפול - יותר מ-70% נאלצים לוותר על טיפולים רפואיים ועל תרופות מסיבות כלכליות. מצב זה מדגיש את הצורך הדחוף בהתערבות מערכתית שתצמצם את חוסר השוויון בבריאות ותבטיח נגישות שוויונית לשירותי בריאות איכותיים לכלל האוכלוסייה, בייחוד בתקופות משבר.

אף על פי שבשראל כל האזרחים זכאים לביטוח בריאות ממלכתי, בעשורים האחרונים חלה התחזקות של הבריאות הפרטית על חשבון המערכת הציבורית. מעבר לביטוח הבסיסי, אזרחים בעלי יכולת כלכלית רוכשים ביטוחים משלימים (שב"ן) הכרוכים בתשלום נוסף. נתוני משרד הבריאות (2024) מצביעים על פער משמעותי בין שכבות האוכלוסייה: בעוד שבאשכולות החברתיים-כלכליים הגבוהים (8-10) 95% מהאוכלוסייה מחזיקה בביטוח משלים, ובאשכולות הבינוניים (5-7) 90%, באשכולות הנמוכים (1-4) רק 60% מהאוכלוסייה יכולה להרשות לעצמה ביטוח זה.

בקרב נתמכי הסיוע התמונה קשה במיוחד - למחציתם (50.5%) יש ביטוח רפואי בסיסי בלבד, רבע (25.4%) מחזיקים בביטוח משלים רגיל, 15.4% עם ביטוח משלים מקיף, ורק ל-1.4% יש ביטוח פרטי. הנתונים האלה משקפים את הקושי של אוכלוסיות מוחלשות להרחיב את הכיסוי

איזה סוג ביטוח רפואי יש לך?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024

חוסן

המלחמה המתמשכת מהווה גורם סיכון משמעותי לבריאות הנפשית, המתבטא בתסמיני לחץ, חרדה ופוסט-טראומה. ההשפעות האלה עלולות לפגוע בתפקוד היום-יומי בכל תחומי החיים. בעוד שזיהוי הסימפטומים וטיפול בהם הם צעדים הכרחיים, ריפוי יסודי של טראומת המלחמה מחייב התייחסות למשאבים הנפשיים המסייעים בהתאוששות, ובראשם החוסן (Resilience).

חוסן הוא מושג המתייחס ליכולת של פרט, משפחה, קהילה או חברה להתמודד, להתאושש ולשקם את עצמם בעקבות אירועים קשים, טראומטיים או מאיימים. מבין שלושת סוגי החוסן – האישי, הקהילתי והלאומי – הספרות המחקרית מתמקדת בעיקר ב**חוסן אישי, המתייחס ליכולתו של הפרט להתמודד בהצלחה עם משבר או אסון מכל סוג וליכולת ההתאוששות שלו מאותו אירוע** (Bonanno, Romero, & Klein, 2015).

מחקרם של קמחי ואשל (2010), שנערך בעקבות מלחמת לבנון השנייה, מספק תובנות חשובות על הקשר המורכב בין חוסן אישי, מצב כלכלי ויכולת התמודדות עם טראומה. ראשית, נמצא כי חוסן אישי הוא מדד מהימן לניבוי יכולת ההתמודדות עם מצבי דחק (מתח ומצוקה נפשית, מועקה, לחץ): ככל שהחוסן האישי היה גבוה יותר, כך נצפו פחות תסמיני דחק נפשיים והתאוששות מהירה יותר. שנית, המחקר מצביע על קשר מובהק בין המצב הכלכלי לבין יכולת ההתמודדות וההתאוששות מהטראומה: ככל שההכנסה הייתה גבוהה יותר, כך נצפו פחות תסמיני דחק והתאוששות מהירה יותר מתסמינים טראומטיים.

במטרה להעמיק את הבנת הקשר בין המצב הכלכלי לחוסן האישי, בייחוד בתקופת המשבר הביטחוני החמור ביותר שידעה המדינה, בחנו את ההבדלים בין

נתמכי הסיוע לבין האוכלוסייה הכללית בתחום זה. הבחינה התבססה על הגרסה המקוצרת והמתורגמת של סולם החוסן האישי (CD-RISC 10; Connor & Davidson, 2003), המודד את יכולתו של הפרט להתמודד בהצלחה עם אירועים קשים ולחזור לתפקוד תקין בזמן קצר.

הסולם כולל עשרה היגדים, כגון "אני מצליח/ה להסתגל לשינויים", ועל המשיבים לדרג כל היגד בסולם של 1 ('כלל לא נכון') עד 5 ('נכון כמעט כל הזמן'). ציון החוסן הכולל של כל משיב חושב כממוצע של תשובותיו לכל ההיגדים. על בסיס ממוצעים אלה, חילקנו את המשיבים לשלוש קבוצות:

חוסן אישי נמוך – משיבים שקיבלו ציון חוסן ממוצע של פחות מ-3 נקודות.

חוסן אישי בינוני – משיבים שקיבלו ציון חוסן ממוצע בטווח הנע בין 3 ל-3.99.

חוסן אישי גבוה – משיבים שקיבלו ציון חוסן ממוצע של 4 ומעלה.

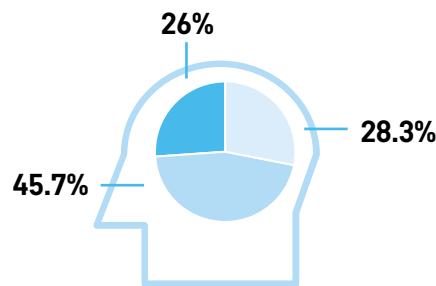
קיימים פערים בחוסן האישי בין נתמכי הסיוע לאוכלוסייה הכללית בהתמודדות עם מצבי משבר. הציון הממוצע של החוסן האישי בקרב נתמכי הסיוע עומד על 2.6 בלבד, בעוד שבאוכלוסייה הכללית הוא עומד על 3.4 – פער המשקף הבדל מהותי ביכולת להתמודד עם משברים ולהתאושש מהם. ציון שנמוך מ-3 משמעו שיש יותר אתגרים או שינויים שהאדם אינו מצליח להתמודד איתם מאשר אתגרים שהוא מצליח להתמודד איתם. משמעות הדבר היא שגם בשגרה, וביתר שאת בתקופות של משבר לאומי, נתמכי הסיוע מתמודדים עם קשיים רבים יותר בהסתגלות לשינויים ובהתאוששות מאירועים מאתגרים. הדבר מקבל ביטוי בולט בנתונים: כמעט שני שלישים מנתמכי הסיוע (63.7%) נמצאים ברמת חוסן נמוכה, יותר מפי שניים מהאוכלוסייה הכללית (28.3%), בעוד שברמת החוסן הגבוהה נמצאים רק אחד מכל עשרה נתמכי סיוע (10.6%), לעומת יותר מרבע מהאוכלוסייה

הכללית (26%). הנתונים האלה מחדדים את ההשפעה המכרעת של המצב הכלכלי על היכולת הנפשית להתמודד עם אתגרי החיים.

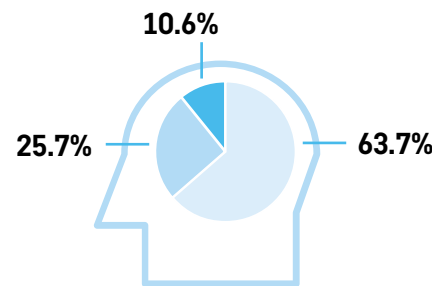
זוהו שלושה גורמים מרכזיים המתואמים עם רמת החוסן האישי של נתמכי הסיוע, כלומר עם יכולת ההתמודדות שלהם עם מצבים מאתגרים: אופטימיות לגבי המצב הכלכלי – ככל שאדם אופטימי יותר לגבי מצבו הכלכלי בעשור הקרוב, כך רמת החוסן שלו גבוהה יותר; תפיסת המצב הנפשי – אנשים שמעריכים את מצבם הנפשי הנוכחי כטוב יותר, מגלים רמות חוסן גבוהות יותר; רמת השכלה – השכלה גבוהה יותר מקושרת לרמת חוסן גבוהה יותר. עם זאת, חשוב לציין כי הגורמים האלה מסבירים רק חלק מההבדלים ברמות החוסן, וכי ישנם גורמים נוספים המשפיעים על

התפלגות מדד החוסן האישי

■ חוסן נמוך ■ חוסן בינוני ■ חוסן גבוה

האוכלוסייה הכללית
ציון חוסן אישי ממוצע: 3.4 מתוך 5

נתמכי הסיוע
ציון חוסן אישי ממוצע: 2.6 מתוך 5

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024; סקר תפיסות הציבור 2024

ביטחון סוציאלי ותעסוקתי

חוסן ורווחה אישית

לרמת החוסן - מ-54% ברמת חוסן נמוכה, דרך 20% ברמת חוסן בינונית, ועד 9% בלבד ברמת חוסן גבוה.

בחינת מערכת היחסים בין המרכיבים השונים של הרווחה האישית חושפת תמונה מעניינת. בקרב נתמכי הסיוע נמצא קשר משמעותי בין תחושת שביעות הרצון מהחיים למצב הנפשי (0.48): ככל שהמצב הנפשי טוב יותר, כך עולה שביעות הרצון מהחיים, ולהפך. קשר חזק נמצא גם בין שביעות הרצון מהחיים לבין האופטימיות לגבי העתיד הכלכלי (0.42).

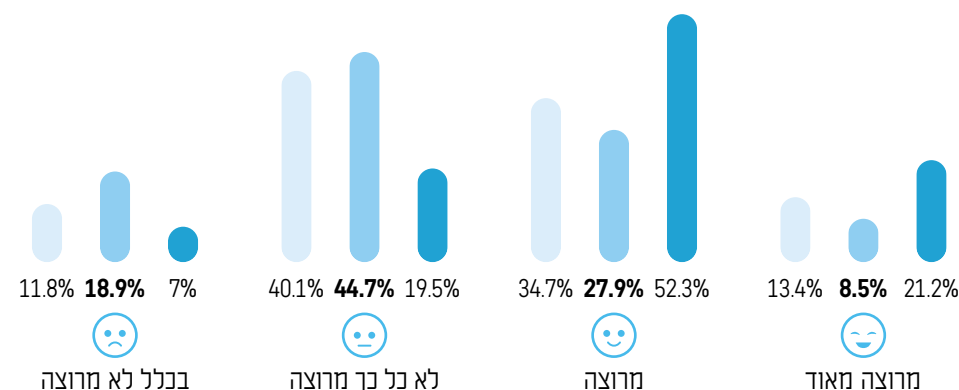
הפערים בין אוכלוסיית הנתמכים לאוכלוסייה הכללית משתקפים במדדי הבריאות, החוסן האישי ושביעות רצון מהחיים - ומדגשים כיצד מצוקה כלכלית מחלישה את יחסי הגומלין ביניהם. המלחמה העצימה את הפערים האלה, הבליטה את הקשר ההדוק בין מצב כלכלי לבין יכולת ההתמודדות ואיכות החיים הכוללת, והממצאים מחזקים את התובנה כי רווחה נפשית, כלכלית וחברתית שלובות זו בזו.

נתוני שביעות הרצון מהחיים משקפים את עומק הפערים החברתיים בישראל. **בעוד שנשלושה רבעים מהאוכלוסייה הכללית (73.5%) מדווחים כי הם מרוצים מחייהם, רק כשליש מנתמכי הסיוע חשים כך (36.4%). המצב אף החמיר בהשוואה לשנה שעברה, כאשר שיעור המרוצים מהחיים בקרב נתמכי הסיוע ירד מכמעט מחצית (48.1%) לכדי שליש בלבד.**

כשבחנו את שביעות הרצון מהחיים בהקשר של רמת החוסן האישי, מצאנו קשר משמעותי בשתי האוכלוסיות. בקרב נתמכי הסיוע, כשני שלישים (63.6%) אינם מרוצים מחייהם, ושיעור זה משתנה בהתאם לרמת החוסן - 72% מבעלי החוסן הנמוך אינם מרוצים מחייהם, השיעור יורד ל-52% אצל בעלי החוסן הבינוני, ול-40% בקרב בעלי החוסן הגבוה. באוכלוסייה הכללית הפערים דרמטיים אף יותר, עם ירידה חדה בשיעור הבלתי מרוצים מחייהם בהתאם

באופן כללי, האם את/ה מרוצה מחיך?

■ האוכלוסייה הכללית 2024 ■ נתמכי הסיוע 2024 ■ נתמכי הסיוע 2023

מתוך סקר תפישות הציבור 2024; מחקר נתמכי הסיוע 2024; מחקר נתמכי הסיוע 2023

ו-12% בלבד בצפון. הנתונים האלה עשויים להעיד על נקודת פתיחה נמוכה יותר של אוכלוסיית המפונים, בפרט מפוני הצפון, ביכולת להסתגל למצב של עבודה מהבית בזמן מלחמה. בקרב שכירים שעבדו לפני פרוץ המלחמה, כ-60% הוסיפו לעבוד לאחר הפינוי והעידו על עצמם כמועסקים לאחר כחצי שנה מתחילת המלחמה. ייתכן שהנתונים האלה הושפעו ממענק עידוד חזרה לעבודה בסך 3,000 ש"ח ששילם המוסד לביטוח לאומי למפונים או לעובדים אצל מעסיק באזור מפונה שחזרו לעבודתם. נוסף על כך, יותר משלושה רבעים מהעצמאים דיווחו על ירידה בפעילות העסקית (משרד העבודה, 2024). עם זאת, סוגיית תשלום השכר בעת היעדרות מעבודה בזמן חירום אינה מוסדרת בחוק. אומנם החוק מעניק הגנה מפני פיטורים בשל היעדרות מהעבודה מנסיבות שנוגעות למלחמה, אלא שהגנה זו לוקה בחסר, שכן היא אינה מבטיחה לעובד את שכרו. מכאן שהעובד אולי אינו מפוטר, אך בפועל הוא נותר מובטל (קו לעובד, 2024).

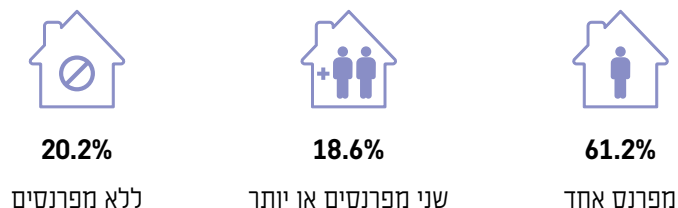
מבחינת משקי הבית של נתמכי סיוע הנמצאים בגיל העבודה, בקרב 61.2% מהם יש מפרנס אחד, ב-18.6% יש שני מפרנסים או יותר, ובכל משק בית חמישי של נתמכי סיוע (20.2%) אין מפרנסים כלל.

מאפייני תעסוקה בצל המלחמה

ערב המלחמה שוק העבודה בישראל היה קרוב לתעסוקה מלאה, ושיעור הבלתי מועסקים בספטמבר 2023 היה נמוך מהרמה שהיה בה טרום משבר הקורונה (תחילת 2020). בחודשיים הראשונים למלחמה (אוקטובר ונובמבר 2023) התאפיין שוק העבודה בהוצאה של עובדים רבים לחל"ת, מגמה שהלכה והצטמצמה לקראת סוף 2023 על רקע חזרתם של חלק מהעובדים למקום העבודה (מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 2024). שיעור האבטלה במשק עלה בחדות עם תחילת הלחימה, מ-3.5% בספטמבר ל-9.3% באוקטובר. עם התקדמות הלחימה הראה המשק סימני התאוששות, לפי נתונים (מנוכי עונתיות) הנכונים לאוקטובר 2024, שיעור האבטלה עומד על 2.5%. שיעור זה הוא הנמוך ביותר מאז שנות ה-70 (הלמ"ס, 2024).

פינוי היישובים בעקבות המלחמה העמיד מפונים רבים לא רק בפני חוסר ודאות באשר למועד החזרה לביתם, אלא גם באשר לחזרה למקום עבודתם, ועל כן החריף את מידת פגיעותם התעסוקתית. בהקשר של עבודה מרחוק, נמצא כי לפני המלחמה עמד שיעור העובדים שעבדו מהבית בכל הארץ על 17%, ואילו בקרב המפונים היה שיעורם נמוך יותר - 16% בדרום,

התפלגות מספר המפרנסים במשפחות נתמכי הסיוע (בגיל העבודה)

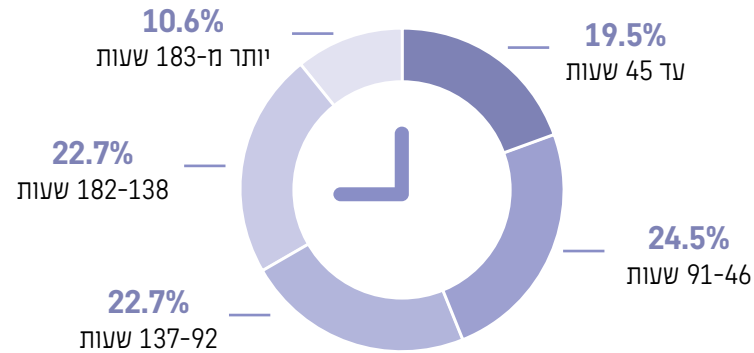

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024

ביטחון סוציאלי ותעסוקתי

כמה שעות את/ה עובד/ת בממוצע בחודש (כולל שעות נוספות)?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024, מתוך העובדים בגיל העבודה

את שכן המינימום, מה שמעיד על כך שעבור חלק ניכר מהאוכלוסייה, שכן המינימום הוא למעשה תקרת השכר. מדאיג במיוחד הוא הנתון ש-9.1% מהנתמכים משתכרים אף פחות משכר המינימום, מצב שמעלה שאלות לגבי אכיפת החוק ותנאי ההעסקה של עובדים אלה.

הנתונים האלה ממחישים את הפער בין תכלית החוק לבין המציאות בפועל. הם מחזקים את הטענה כי למרות קיומו של חוק שכר מינימום, רבים מהעובדים עדיין מתקשים להיחלץ ממעגל העוני. בהקשר של המלחמה והשלכותיה הכלכליות, ניתן לשער כי מצבם של עובדים אלה, שכבר נמצאים על הגבול או מתחת לשכר המינימום, עלול להחמיר עוד יותר. צמצום שעות עבודה או אובדן משרות עלולים לדחוף משפחות נוספות אל מתחת לקו העוני.

הנתונים מחדדים את הצורך בגישה כוללת יותר לטיפול בבעיית העוני בקרב עובדים. גישה זו צריכה להתייחס לא רק לגובה שכר המינימום, אלא גם לסוגיות כמו יוקר המחיה, תנאי העסקה, אכיפת חוקי העבודה והתמודדות עם אתגרים כלכליים

למרות קיומו של שכר מינימום, רבים מהעובדים בישראל עדיין נמצאים מתחת לקו העוני, תופעה המכונה "עובדים עניים". העובדה ששכר המינימום אינו מחלץ מעוני נובעת, בין היתר, מיוקר המחיה הגבוה בישראל, בייחוד בתחומי הדיור והמזון, שמקשה על מי שמשתכר שכר מינימום לכסות את הוצאותיו הבסיסיות. נוסף על כך, עובדים רבים, במיוחד שעתיים, אינם מועסקים במשרה מלאה, ולכן הכנסתם בפועל נמוכה משכר המינימום החודשי. המצב החמיר עוד יותר בעקבות המלחמה, מאחר שרבים חוו צמצום בשעות עבודה או אובדן משרות. אילוצים אישיים, כמו הוצאות בריאות גבוהות או צורך בטיפול בבני משפחה, מוסיפים נטל כלכלי נוסף. כל אלה מדגישים כי שכר המינימום לבדו אינו מספיק להבטחת רווחה כלכלית, וכי נדרשת מדיניות כוללת יותר לטיפול בבעיית העוני בקרב הציבור העובד.

מבין נתמכי הסיוע העובדים, 43% משתכרים יותר משכר המינימום בחישוב שעתי (39.3% קצת מעל שכר המינימום השעתי, ו-3.7% הרבה מעליו). יתרה מזאת, 42.5% מהנתמכים מרוויחים בדיוק

2024 עלתה הצעת חוק להסדרת מעמדם של עובדים שעתיים, בפרט בזמני חירום. למרות הדיון וההכרה בצורך, הנושא לא התקדם נכון לכתיבת שורות אלה (נובמבר 2024), מה שמדגיש את הפער המתמשך בהגנה על זכויותיהם של העובדים האלה ואת הצורך הדחוף בחקיקה ובמדיניות שיטתית מענה הולם לצורכיהם הייחודיים בשגרה ובחירום.

83% מקרב נתמכי הסיוע העובדים מועסקים בשכר שעתי או יומי. מתוך אלה המועסקים בשכר שעתי או יומי, כשתי חמישיות (38.8%) עובדים במתכונת שמספר השעות או הימים בה אינו קבוע. רק כשליש (30.2%) מהנתמכים העובדים ציינו כי מספר השעות שהם עובדים בממוצע בחודש תואם את רצונותיהם. 19.8% עובדים יותר ממה שהיו רוצים, 32.7% עובדים פחות ממה שהיו רוצים, וכחמישית (17.3%) מעידים כי כמות השעות שהם עובדים משתנה לפי צורכי המעסיק. יותר ממחצית מהנתמכים בשוק העבודה (56%) עובדים יותר מחצי משרה. מבין אלה המועסקים בחצי משרה ויותר, כחמישית (18.9%) עובדים יותר ממשרה מלאה (ממוצע של 207 שעות חודשיות).

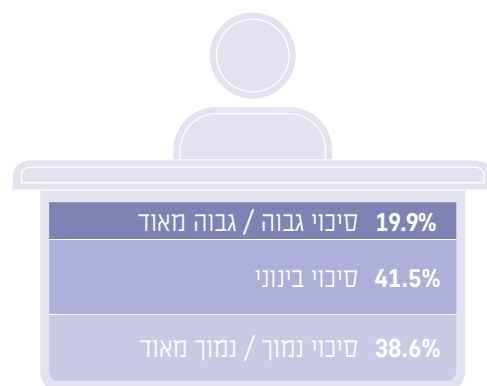
שכר המינימום בישראל הוא הסכום המינימלי שמעסיק חייב לשלם לעובדיו על פי חוק, הוא נקבע על פי שני פרמטרים עיקריים: גיל העובד (בני נוער או מבוגרים מעל גיל 18) ואופן ההעסקה (שכר חודשי, יומי או שעתי). החוק חל על כל ציבור העובדים; אי-תשלום שכר מינימום או איחור בתשלומי מהווה עבירה פלילית.

החל מ-1 באפריל 2024, שכר המינימום בישראל עלה ל-5,880 ש"ח לחודש עבודה מלא, או 32.30 ש"ח לשעה. חוק זה אמור להבטיח הגנה בסיסית על זכויות העובדים ולסייע בצמצום פערים כלכליים במשק, אולם המציאות מורכבת יותר.

עובדים שעתיים מהווים חלק משמעותי מכוח העבודה בישראל. לפי סקר הלמ"ס משנת 2018, שהוא המקור העדכני ביותר, כ-25% מהשכירים (כ-750,000 עובדים) הועסקו על בסיס שעות. העובדה שאין נתונים עדכניים יותר מדגישה את הקושי בטיפול בבעיות של קבוצה זו. מדובר בקבוצה פגיעה מבחינה תעסוקתית, הסובלת לרוב מחוסר יציבות תעסוקתית ומהכנסה נמוכה. עובדים שעתיים חווים אפליה ופגיעות שונות בזכויותיהם התעסוקתיות, אינם נהנים מסל זכויות מורחב או מהגנות של הסכמים קיבוציים, ושכרם נוטה להיות נמוך יותר, לעיתים אף מתחת לשכר המינימום, עם פערים של עד 30% בתפקידים זוטרים לעומת עמיתיהם בשכר חודשי. נוסף על כך, הם סובלים מחוסר בהירות לגבי זכויותיהם, אינם מתוגמלים בתקופות חגים, אינם מקבלים דמי הבראה, ויש להם זכאות מופחתת להודעה מוקדמת לפני פיטורים. מעבר לכך, עובדים שעתיים מתמודדים עם פגיעה בזכויות יסוד, כמו זמן הפסקה, פיצויי פיטורים והפרשות נמוכות יותר לפנסיה. נשים ואימהות בהעסקה שעתית נפגעות במיוחד, עם אובדן זכויות כמו "שעת הנקה" ופגיעה בדמי לידה במקרה של צורך בשמירת היריון. כל אלה מובילים לכך שהעסקה שעתית נעשתה אחד המנגנונים המרכזיים שתורמים לתופעת העובדים העניים בישראל, ושמדגישים את הצורך הדחוף בהסדרה חוקית ובשיפור תנאי העסקתם של העובדים האלה. גם בזמני שגרה הם נמצאים בסיכון גבוה יותר לעוני ולמצוקה כלכלית (האגודה לזכויות האזרח בישראל, 2019).

בתקופת מלחמה הפגיעות של עובדים שעתיים מתעצמות. הם הראשונים לסבול מצמצום שעות עבודה או מפיטורים, ולעיתים קרובות נופלים בין הכיסאות מבחינת זכאות לפיצויים ולתמיכה ממשלתית. בדיון שהתקיים בוועדת הכספים ביוני

מה הסיכוי שתאבד/ את מקום העבודה הנוכחי שלך?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024

כוללים חוסר יכולת לממן מסגרות לילדים (40.7%), היעדר ניסיון בשימוש במחשב (39.8%) והיעדר הכשרה תעסוקתית מספקת (35.9%).

הממצאים האלה מדגישים את הצורך בגישה רב-ממדית לטיפול בחוסר היציבות התעסוקתית. מעבר לשיפור ההזדמנויות התעסוקתיות, נדרשת התייחסות למגוון רחב של חסמים, כולל שיפור נגישות לשירותי בריאות, הגדלת הסיוע במימון מסגרות לילדים והרחבת תוכניות הכשרה דיגיטלית ומקצועית. כמו כן, יש לתת את הדעת לחששות מפני אובדן קצבאות ועיקול משכורות, המהווים גורמים מרתיעים משמעותיים עבור כשליש מהנתמכים. התמודדות עם מכלול הגורמים האלה עשויה לסייע בשיפור היציבות התעסוקתית ואיכות החיים של נתמכי הסיוע.

חשוב להדגיש כי אי-הימצאות בשוק התעסוקה במשך תקופה ממושכת אינה תמיד תוצאה של בחירה, אלא נובעת מכורח הנסיבות. הגורם המשמעותי ביותר המונע מנתמכי הסיוע לעבוד או לשפר את מצבם התעסוקתי הוא מצבם הבריאותי. למעשה, 51.2% מהנתמכים מציינים כי מגבלות בריאותיות שלהם או של בני משפחתם מהוות חסם משמעותי להשתלבותם בעבודה (במידה רבה או רבה מאוד). מצב בריאותי לקוי אינו רק מכשול זמני, אלא עשוי להוות אתגר מתמשך שאינו תלוי במשך תקופת האבטלה. 68.9% מבין הנתמכים שנמצאים מחוץ לשוק העבודה יותר משלוש שנים, סובלים מבעיות בריאות כרוניות או ממגבלות מתמשכות שמהוות מחסום אובייקטיבי ליכולתם להשתלב בתעסוקה סדירה, ללא קשר לצונם או למוטיבציה שלהם לעבוד. גורמים נוספים

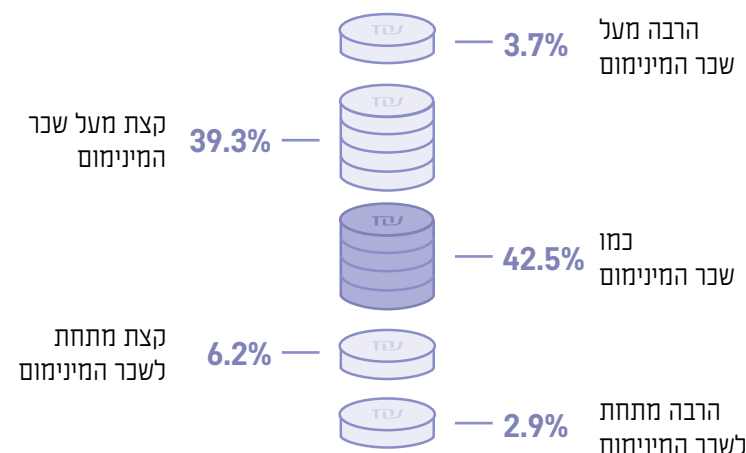
65.3% מנתמכי הסיוע שאינם עובדים נמצאים במצב זה יותר משלוש שנים

אלה שאינם מועסקים נאלצים להתמודד עם אתגרים משמעותיים הנובעים מהיעדר מקור הכנסה, ובראשם העמקת החסך החומרי-כלכלי והפחתת הסיכוי להיחלץ מהעוני. 14.8% מנתמכי הסיוע שאינם עובדים נמצאים במצב זה במשך שנה או פחות, חמישית (19.9%) אינם עובדים כבר יותר משנה ועד שלוש שנים. היתר, כשני שלישים (65.3%), נמצאים מחוץ לשוק העבודה יותר משלוש שנים. הנתמכים שאינם עובדים יותר משלוש שנים, קרי אלה הנמצאים תקופה ממושכת מחוץ למעגל התעסוקה, ניצבים בפני אתגר גדול אף יותר. נוסף על היעדר הכנסות, הם נאלצים להתמודד עם שחיקה בהון האנושי שלהם ועם אובדן ערך של הכישורים והמיומנויות שרכשו, וזאת בשל הניתוק הממושך משוק העבודה. עובדה זו עלולה להקשות עליהם להשתלב בו מחדש או להוביל אותם לחזור לעבוד במשרות מתגמלות פחות.

בעיתות משבר. באופן כללי, נתמכי הסיוע נוטים לדווח כי מצבם התעסוקתי נפגע בשנה האחרונה בשיעור גבוה יותר (54.3%) בהשוואה לשיעור הדיווח באוכלוסייה הכללית (38.3%). הפגיעות השכיחות ביותר הן: ירידה בהיקף משרה (13.9%), פיטורים (12.1%), אבטלה (8.3%), חופשה ללא תשלום (8.1%), מעבר לעבודה בשכר נמוך יותר (6.7%), התפטרות (4.6%), סגירת העסק שלהם (3.3%), פינוי או התפנות מהבית בעקבות המלחמה (1.9%) וגיוס למילואים שלהם או של בן או בת הזוג (1.5%).

נתוני 2024 מראים כי 61.4% מהנתמכים העובדים מעריכים כי קיים סיכוי בינוני עד גבוה מאוד שיאבדו את מקום עבודתם הנוכחי. כמעט חמישית (19.9%) מהנתמכים העובדים מעריכים את הסיכוי כגבוה או גבוה מאוד. הנתונים הללו משקפים את תחושת חוסר הביטחון התעסוקתי המאפיינת אוכלוסייה זו.

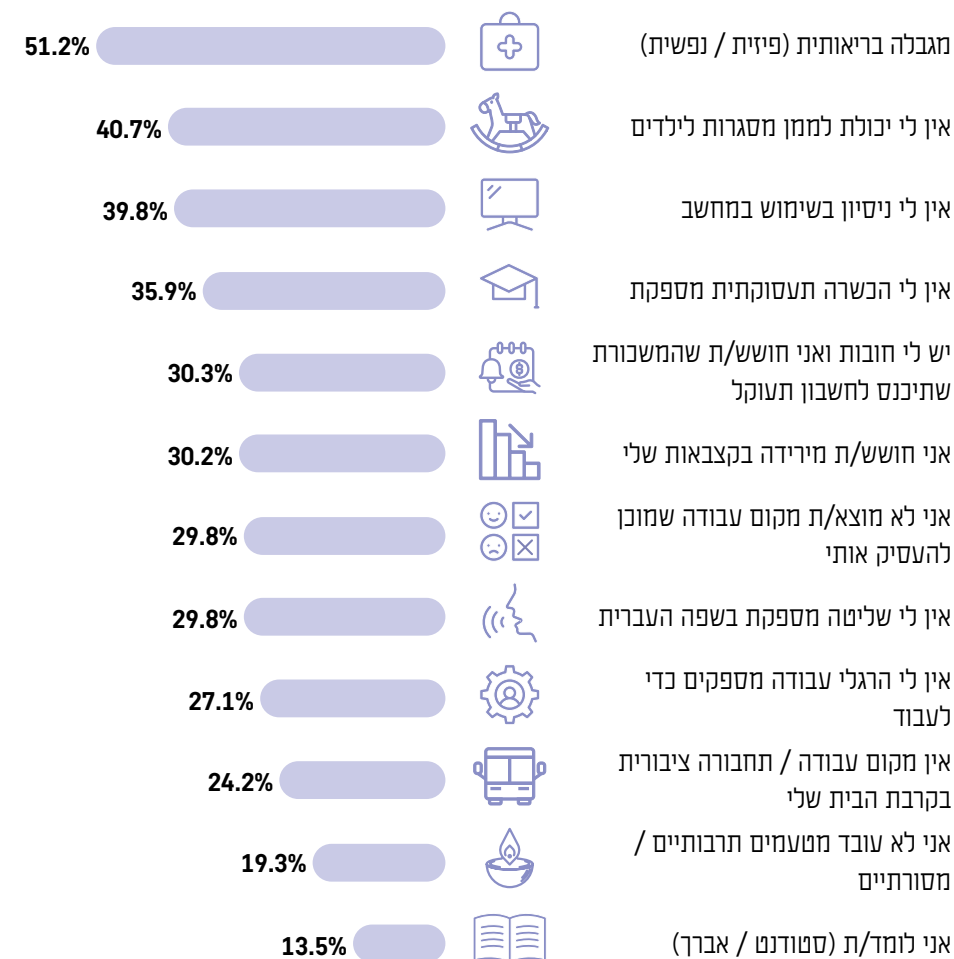
שכר המינימום לשעה כיום הוא 32.30 ש"ח, האם השכר השעתי שלך הוא:

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024
* 5.4% מהמשיבים סירבו לענות על השאלה

באיזו מידה הגורמים הבאים מונעים ממך לעבוד או לשפר את מצב התעסוקה הנוכחי שלך?

(אחוז המשיבים שענו 'במידה רבה' או 'במידה רבה מאוד')

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024

68.9% מהנתמכים שנמצאים מחוץ לשוק העבודה יותר משלוש שנים, מציינים כי מגבלה בריאותית מונעת מהם לעבוד או לשפר את מצבם התעסוקתי

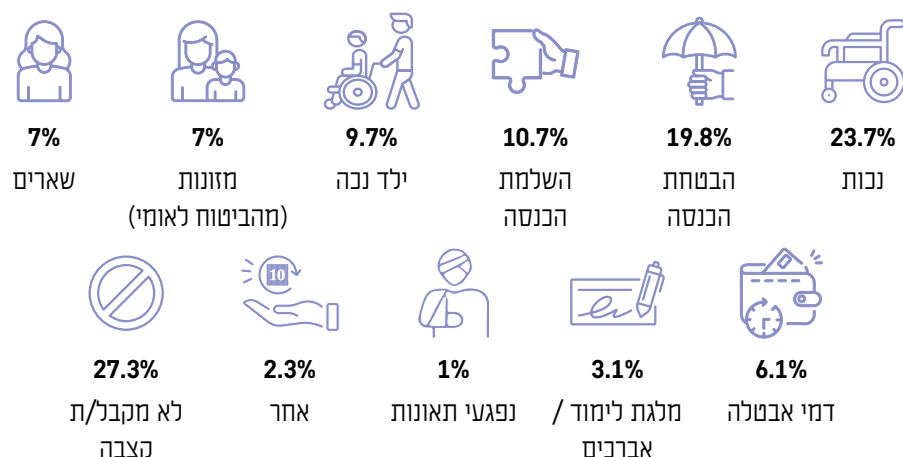
הביטחון הסוציאלי של נתמכי הסיוע

כשני שלישים (66%) מכלל הנתמכים חשים תלות גבוהה בסיוע כלכלי מצד גורמים חיצוניים (36.9% במידה רבה מאוד ו-29.1% במידה רבה). 21.3% מנתמכי הסיוע מרגישים תלות במידה בינונית, 7.8% במידה מועטה ו-4.9% בכלל לא.

72.7% מהנתמכים מקבלים לפחות קצבה אחת שאיננה אוניברסלית (ילדים או אזרח ותיק), לעומת 61.2% שצינו כך אשתקד. הקצבאות הניתנות לכרבע (23.7%) מהנתמכים הן נכות, ולכחמישית (19.8%) הבטחת הכנסה. כעשירית (10.7%) מקבלים השלמת הכנסה, ושיעור דומה (9.7%) מקבלים קצבת ילד נכה.

מיצוי זכויות הוא אתגר גם בימי שגרה, ומקבל משנה תוקף בשעת החירום הקשה שנכפתה עלינו. עיגון הזכויות החברתיות בחוק הוא צעד חשוב, אך הוא אינו מספיק כדי להבטיח את המימוש בפועל של אותן זכויות. אחד האתגרים המרכזיים העומדים בפני

אילו מהקצבאות הבאות את/ה מקבל/ת?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024
* הסכום גבוה מ-100% מכיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת

מערכת הרווחה בישראל, הוא תופעת אי-מיצוי זכויות - הזכאים לקצבאות ולשירותים חברתיים אינם מממשים בפועל את זכאותם. אף על פי שזכויות חברתיות מיועדות למגוון רחב של אוכלוסיות במצבים ובנסיבות חיים שונות, נמצא כי שיעורי אי-המיצוי רווחים בייחוד בקרב אוכלוסיות מוחלשות הזקוקות לסיוע זה במיוחד (גוטליב, 2021; הולר ואח', 2021).

אחד הגורמים המרכזיים לאי-המיצוי זכויות בקרב הנתמכים הוא היעדר היכרות עם עצם קיומה של הזכות, והיעדר מידע הנוגע לרמת הזכאות, למרכיבי הסיוע הנכללים בה, לקריטריונים לקבלתה ולדרכי מימושה. החסם העיקרי המונע מ-41.1% מהנתמכים למצות את מלוא זכויותיהם הוא חוסר ידע לגבי הזכויות המגיעות להם. חסמים נוספים למיצוי זכויות, לפי סדר שכיחותם, הם בירוקרטיה מסורבלת (34.3%), קריטריונים נוקשים (25.9%), חשש או בושה לפנות (20.9%) והיעדר סיוע במיצוי זכויות (20.2%).

קשישים

הנתונים מציגים תמונה מורכבת של מצב התעסוקה בקרב נתמכי הסיוע. הם ממשיכים להתמודד עם אתגרים תעסוקתיים משמעותיים, ועובדים שעתיים, שהם חלק ניכר מקבוצה זו, נמצאים בסיכון גבוה לחוסר יציבות תעסוקתית ולעוני. חסמים, כמו מגבלות בריאותיות, קשיי מימון מסגרות לילדים

והיעדר הכשרה מקצועית, מונעים מרבים לשפר את מצבם התעסוקתי. נוסף על כך, קשיים במיצוי הזכויות ותלות בקצבאות מדגישים את הצורך בפתרונות מקיפים ומותאמים לשיפור מצבם הכלכלי והתעסוקתי של נתמכי הסיוע, תוך התייחסות לצרכים הייחודיים של קבוצה זו בשגרה ובחירום.

מה מהבאים מנע ממך לקבל את מלוא הזכויות המגיעות לך בשנה האחרונה?

41.1%	חוסר ידע לגבי הזכויות המגיעות לי
34.3%	ביורוקרטיה קשה ומסובכת (טפסים רבים, שפה גבוהה וכד')
25.9%	קריטריונים נוקשים
20.9%	חשש או בושה לפנות
20.2%	היעדר סיוע במיצוי זכויות
12.2%	לא מגיעות לי זכויות
11.2%	קושי טכנולוגי
10%	שום דבר לא מנע ממני, אני מקבל את מלוא זכויותי
2.7%	אחר

מתוך מחקר נתמכי הסיוע 2024
* הסכום גבוה מ-100% מכיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת

להיות עצמאי במדינת ישראל זה אחד הדברים הקשים - במיוחד למילואימניק. אתה בסחרחרות אין-סופית. ביציאה הראשונה מעזה אישתי סיפרה לי שהאשראי שלה לא עובר וביקשה שאביא סימילק לתינוק. זה פירק אותי. ממצב שאתה יציב פתאום אתה מבין שאין לך כלום. ישבנו כולנו והבנו שלא נמשיך, צריך לסגור את העסק. ל', נתמך סיוע בעקבות המלחמה

קשישים בצל המלחמה

איתן עשויה להיות קשה יותר עבורם. לדוגמה, לעיתים לקשישים אין יכולת להגיע למרחב מוגן בעת אזעקה עקב קשיי נגישות והתניידות, בפרט כאשר יש לרדת במדרגות למקלט ציבורי או משותף, וכן ביישובים סמוכי גדר שזמן ההתרעה בהם קצר במיוחד. עובדה זו חושפת אותם לפגיעה פיזית, ויוצרת לחץ נפשי נוסף משום הידיעה שאינם נמצאים במקום מוגן.

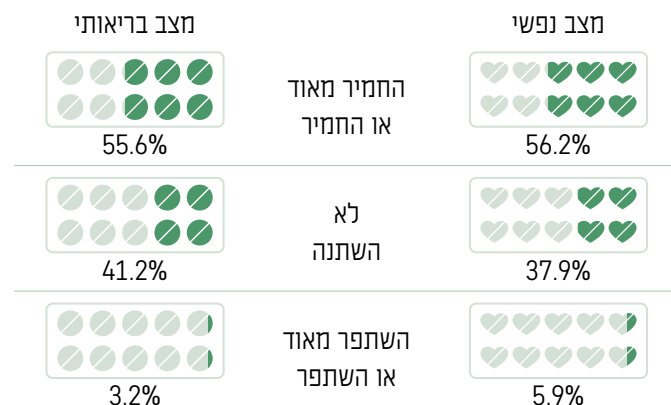
בפרק זה נתייחס לאוכלוסיית הקשישים מתוך נתמכי הסיוע, והיא תכלול את אלה מתוכם שמוגדרים בחוק כאזרחים ותיקים – נשים מגיל 62 וגברים מגיל 67.

המלחמה המתמשכת מעמיקה את הקשיים הקיימים בחייהם של נתמכי הסיוע הקשישים, ומשפיעה לרעה על רווחתם הפיזית והנפשית. כשלושה רבעים (73.9%) מהקשישים הנתמכים מעידים שמצבם הנפשי כיום אינו טוב כלל או שאינו טוב כל כך. יותר ממחצית (56.2%) דיווחו על החמרה במצבם הנפשי בהשוואה לתקופה שלפני המלחמה. שיעור דיווח דומה (55.6%) נצפה גם עבור החמרה במצב הבריאותי הכללי.

בסוף 2023 מנתה אוכלוסיית בני ה-65 ומעלה בישראל כ-1.3 מיליון נפשות, המהוות 12.9% מכלל האוכלוסייה. חלקם היחסי של הקשישים באוכלוסייה עולה בהדרגה לאורך השנים, בד בבד עם העלייה בתוחלת החיים, ועל פי התחזיות בשנת 2045 צפויים להיות בישראל כ-2.1 מיליון בני 65 ומעלה (הלמ"ס, 2024).

המלחמה יצרה אתגרים ייחודיים בפני אוכלוסיית הקשישים, לרבות סגירה של מסגרות חברתיות ומרכזי יום, שהובילו לירידה בתחושת השייכות. יתר על כן, רבים מהקשישים חווים חרפה במצב בריאות הנפש, ובכלל זה תחושות מוגברות של בדידות, חרדה וחוסר רלוונטיות. אל כל אלה מתווספים קשיי נגישות, קשיי התניידות, חוסר זמינות של בני משפחה ומחסור בשירותים ייעודיים, וכולם יחד חוברים לכדי אתגר משמעותי עבור האזרחים הוותיקים בזמן המלחמה (בסלו, 2024). קשישים נתונים לאותן סכנות שמאיימות על כולם בזמן מלחמה, אך ההתמודדות

בהשוואה למצב לפני המלחמה, איך היית מתאר/ת את מצבך כיום?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע הקשישים 2024

קשישים

על פי האומדן לעוני, 81.7% מנתמכי הסיוע הקשישים נמצאים בעוני, ו-52.6% מצויים בעוני חמור

81.7%

יותר משליש (34.8%) מהקשישים הנתמכים סובלים מאי-ביטחון תזונתי חמור

34.8%

60.4% מנתמכי הסיוע הקשישים ויתרו על רכישת תרופה או טיפול רפואי לסירוגין או בקביעות, משום שלא יכלו לשלם עבורם

60.4%

ל-57.9% מנתמכי הסיוע הקשישים יש חוב, מהם 26.2% חייבים יותר מ-50,000 ש"ח

57.9%

56.2% מהקשישים הנתמכים מעידים כי מצבם הנפשי החמיר או החמיר מאוד בעקבות המלחמה

56.2%

65.4% מנתמכי הסיוע הקשישים מדווחים כי במהלך השנה האחרונה חוו תחושת בדידות לעיתים קרובות או מדי פעם

65.4%

נתמכי הסיוע מעידים כי הם אינם מרוצים במידה כזו או אחרת מחייהם, לעומת 52.1% אשתקד, לפני פרוץ המלחמה (עלייה בשיעור של 21.7%).

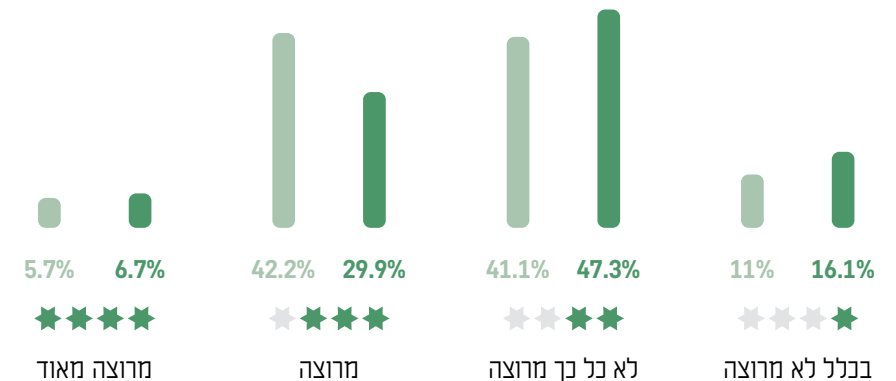
התנדבות היא גורם מרכזי בשיפור רווחתם של קשישים, משקפת מעורבות חברתית ואזרחית, ומחזקת את הביטחון העצמי ואת איכות החיים. 23.6% מהקשישים נתמכי הסיוע התנדבו בשנה האחרונה. עבורם, ההתנדבות מהווה אמצעי לשמירה על בריאות, חיבור לקהילה, ניצול זמן פנוי וסביבה נוחה להיכרות עם אנשים חדשים. יתרה מזאת, קשישים רואים בהתנדבות הזדמנות ליצור שינוי חברתי משמעותי ולהותיר חותם (Hansen & Slagsvold, 2020).

בדידות היא חוויה סובייקטיבית שלילית, שקיימת בכל טווח הגילים האנושי, אולם שכיחותה גבוהה במיוחד בקרב קשישים. היא מהווה עבורם גם גורם סיכון לבעיות בריאותיות, כגון דמנציה. נוסף לגיל מבוגר, גם מצב כלכלי קשה נמצא מקושר לתחושת בדידות גבוהה (ברוקדייל, 2020). הממצאים האלה מציבים את אוכלוסיית הקשישים נתמכי הסיוע בסבירות גבוהה לחוות בדידות. כשני שלישים (65.4%) מנתמכי הסיוע הקשישים מדווחים כי חוו תחושת בדידות לעיתים קרובות (36.2%) או מדי פעם במהלך השנה האחרונה (29.2%), 13.8% לעיתים רחוקות, וכחמישית (20.8%) לא חוו בדידות כלל.

בהינתן כל זה, כמעט שני שלישים (63.4%) מהקשישים

באופן כללי, האם את/ה מרוצה מחייתך?

■ נתמכי הסיוע הקשישים 2024 ■ נתמכי הסיוע הקשישים 2023

מתוך מחקר נתמכי הסיוע הקשישים 2024; מחקר נתמכי הסיוע הקשישים 2023

65.4% מנתמכי הסיוע הקשישים חוו תחושת בדידות לעיתים קרובות או מדי פעם

אומדן לעוני בקרב קשישים נתמכי סיוע

זו השנה השלישית ברציפות שארגון לתת עורך אומדן לעוני בקרב קשישים נתמכי סיוע. האומדן פותח בעקבות העלאה בקצבת אזור ותיק בתוספת השלמת הכנסה - העלאה שהציבה את סכום הקצבה מעל קו העוני הרשמי של המוסד לביטוח לאומי.

רצינו לבחון אם רשת הביטחון הסוציאלית, ובפרט קצבת אזור ותיק עם תוספת השלמת הכנסה, אכן מאפשרת לקשישים למלא את צורכיהם הבסיסיים ולהיחלץ מעוני. כיום הקצבה עומדת על 4,132 ש"ח ליחיד ו-6,529 ש"ח לזוג (עד גיל 70). אף שסכומים אלה גבוהים מקו העוני הרשמי שנכון לשנת 2022 עמד על 3,845 ש"ח ליחיד ו-6,151 ש"ח לזוג, עולה השאלה אם הם מספיקים בפועל למילוי כל הצרכים הבסיסיים של הקשישים.

האומדן מתבסס על בחינה מקיפה של תנאי חייהם של הנתמכים הקשישים בחמישה תחומים: יוקר המחיה, ביטחון תזונתי, בריאות, דיור וסיוע. זהו 20 אינדיקטורים המצביעים על עוני, והם חולקו לשתי קבוצות: 'קשים' (8; מסומנים ב-❗ לשם הנוחות), המעידים על מחסור חמור בתנאים בסיסיים, ו'רכים' (12), המצביעים על ויתורים קיצוניים פחות אך עדיין משמעותיים.

הניתוח מסווג את הנתמכים הקשישים לשלוש קטגוריות: עוני חמור (שני אינדיקטורים קשים ומעלה), עוני (אינדיקטור קשה אחד או לפחות שישה רכים), והיעדר עוני (פחות משישה אינדיקטורים רכים).

התוצאות מדאיגות: **81.7% מנתמכי הסיוע הקשישים נמצאים במצב של עוני, ויותר ממחצית מהנתמכים הקשישים (52.6%) חיים בעוני חמור.**

ממצא זה דומה לממצאים אשתקד (81.6%-ו-50.5%, בהתאמה) ומעיד על מגמה מתמשכת של חיים במחסור. תפיסה זו משתקפת גם בדעת הקהל: 73.3% מהציבור הכללי סבורים שקצבת אזור ותיק בתוספת השלמת הכנסה אינה מספיקה לקשישים כדי למלא את כל צורכיהם. יתרה מכך, 93.8% מהנתמכים הקשישים עצמם מעידים כי הקצבה אינה מאפשרת להם לחיות בכבוד.

להלן פירוט הממצאים בכל אחד מחמשת התחומים שנבדקו, והוא מספק תמונה מקיפה של האתגרים הכלכליים והחברתיים שהקשישים נתמכי הסיוע מתמודדים איתם בחיי היום-יום.

יוקר המחיה

71% מהנתמכים הקשישים מתבססים על קצבת זקנה בתוספת השלמת הכנסה, מכיוון שאין להם פנסיה או בשל היותה זעומה.

56.6% מנתמכי הסיוע הקשישים דיווחו כי מצבם הכלכלי הורע בהשוואה למצבם אשתקד. הסיבה השכיחה ביותר להרעה הייתה עלייה ביוקר המחיה (72.4%) ולאחריה שינוי במצב הבריאותי (גופני / נפשי) שלהם או של מי מבני משפחתם (38.4%).

ל-57.9% מנתמכי הסיוע הקשישים יש חוב כלפי גורם כלשהו. מתוך בעלי החוב, 47.1% נמצאים בגירעון בחשבון העובר ושב, ל-38.1% יש הלוואה מהבנק, 23.8% חייבים כסף לבני משפחה או לחברים, 16.1% לחברת החשמל או לתאגיד מים, ו-15.2% לעירייה (ניתן היה לבחור יותר מתשובה אחת). ליותר מרבע (26.2%) מהקשישים הנתמכים שיש להם חוב, סכום החוב גדול מ-50,000 ש"ח. כחמישית מהקשישים הנתמכים (20.9%) אף חוו במהלך השנה האחרונה חסימה או עיקול של חשבון הבנק עקב חובות, הוצאה לפועל, תביעות משפטיות וכו'.

לא מפתיע, אפוא, שלנתמכים הקשישים אין חוסן כלכלי להתמודד עם הוצאות לא מתוכננות. 81.3% מהם מעריכים כי לא יוכלו להתמודד עם הוצאה פתאומית כלשהי, או שלכל היותר יוכלו לשלם כמה עשרות שקלים. רק 5.5% יוכלו להתמודד עם הוצאה של יותר מאלף ש"ח, בהשוואה ל-9.4% אשתקד.

16.1% מהנתמכים הקשישים נותקו בשנה האחרונה מאספקת החשמל, מכיוון שלא הצליחו לשלם את החשבון, ו-20% אומנם לא נותקו, אך קיבלו מכתב התראה מחברת החשמל. כלומר, יותר משליש

(36.1%) מהנתמכים הקשישים חווים קושי בתשלום חשבון החשמל. נוסף על כך, 12.8% מכלל הנתמכים הקשישים ציינו כי בביתם מותקן מונה תשלום מראש (מת"מ) לחשמל, והיו פעמים שלא היה להם מספיק כסף להטעין אותו.

46.4% מהנתמכים הקשישים ציינו כי אין להם כלל אמצעי לחימום או לקירור, ושהם אינם יכולים לרכוש אחד כזה בשל המצב הכלכלי (17.3%), או שיש להם אמצעי לחימום או לקירור, אבל הם לרוב לא יכולים להרשות לעצמם להפעיל אותו (29.1%).

אינדיקטורים לעוני בתחום יוקר המחיה

נתמכי הסיוע הקשישים 2024	נתמכי הסיוע הקשישים 2023	
16.1%	14.5%	⚡🏠 נותקו מאספקת החשמל
12.8%	9.9%	⚠️ בביתם מותקן מת"מ לחשמל, והיו פעמים שלא היה להם מספיק כסף להטעינו
46.4%	41.8%	⚠️ אין להם אמצעי חימום או קירור או שהם לרוב לא יכולים להרשות לעצמם להפעילו
20.9%	21.8%	⚠️ חוו חסימה או עיקול של חשבון הבנק
57.9%	60.2%	🔔 בעלי חוב לגורם כלשהו
81.3%	74.7%	🚫 אינם יכולים לשלם על הוצאה בלתי מתוכננת, או לכל היותר יכולים לשלם כמה עשרות שקלים

מתוך מחקר נתמכי הסיוע הקשישים 2024; מחקר נתמכי הסיוע הקשישים 2023

ביטחון תזונתי

87.6% מהנתמכים הקשישים ציינו כי האוכל שקנו לא הספיק, ולא היה להם די כסף כדי לקנות יותר – לרוב (38.2%) או לפעמים (49.4%). 51.9% העידו כי הם או מבוגרים אחרים בבית צמצמו בגודל הארוחות או דילגו על ארוחות עקב מחסור כספי.

אינדיקטורים לעוני בתחום הביטחון התזונתי

נתמכי הסיוע הקשישים 2024	נתמכי הסיוע הקשישים 2023	
87.6%	80.3%	🍲 האוכל שקנו לא הספיק, ולא היה להם די כסף כדי לקנות יותר (לרוב או לפעמים)
87.5%	83.3%	🍲 לא היה מספיק כסף לאכול ארוחות מאוזנות (לרוב או לפעמים)
51.9%	54.8%	🕒 צמצמו בגודל הארוחות או דילגו על ארוחות עקב מחסור כספי
58.6%	59.5%	🍲 אכלו פחות ממה שרצו, כי לא היה להם מספיק כסף כדי לקנות אוכל
34.5%	41.5%	🚫 הגיעו למצב של רעב ולא אכלו, כי לא היה להם מספיק כסף לקנות אוכל

מתוך מחקר נתמכי הסיוע הקשישים 2024; מחקר נתמכי הסיוע הקשישים 2023
* מאחר שהיה הבדל מזוהק בין שתי השנים בשיעור המשיבים שסייבו לענות, הם לא נכללו בחישוב

⚠️ 34.8% מנתמכי הסיוע הקשישים נמצאים באי-ביטחון תזונתי חמור

בריאות

כמעט כל נתמכי הסיוע הקשישים (96.1%) מדווחים כי הם מתמודדים עם מחלה כרונית כלשהי; השכיחה ביותר היא לחץ דם גבוה (54.3%), לאחריה כולסטרול גבוה (42.6%) וסוכרת (39.2%). בהיבט הנפשי, 17.1% מתמודדים עם דיכאון, ו-11.9% עם מוגבלות נפשית.

חרף שיעורן הגבוה של בעיות הבריאות בקרב הקשישים הנתמכים, 41% מהם מרגישים שאינם יכולים לשמור על מצב בריאותי תקין בשל המצוקה הכלכלית; זהו שיפור משמעותי ביחס לשיעור אשתקד (59.7%). מחצית (48.3%) מנתמכי הסיוע הקשישים מחזיקים בביטוח בריאות בסיסי בלבד של קופת החולים.

60.4% מנתמכי הסיוע הקשישים ויתרו לעיתים (51.3%) או באופן קבוע (9.1%) על רכישת תרופה או על טיפול רפואי הנחוץ לתפקודם, משום שלא יכלו לשלם עבורם. אשתקד שיעורי הוויתור עמדו על 64% (שינוי לא מובהק; 49.8% לעיתים ו-14.2% באופן קבוע). כשני שלישים (65.9%) העידו כי ויתרו על טיפול רפואי משום שלא היה להם איך להגיע אליו.

למרות חשיבותו של הסיוע הנפשי, בייחוד בזמן המלחמה, קרוב למחצית (46.2%) מנתמכי הסיוע הקשישים נאלצו לוותר על סיוע נפשי מסיבות שונות: הם לא יכלו להרשות לעצמם לעמוד בתשלום הפרטי (24.9%) או בהשתתפות העצמית הנדרשת על ידי קופת החולים (10.4%), או שוויתרו עליו בשל זמן המתנה ארוך (10.9%). רק 9.5% מהקשישים קיבלו את הסיוע הנפשי שנזקקו לו, ואילו 44.3% דיווחו כי לא היה להם צורך בסיוע נפשי.

אינדיקטורים לעוני בתחום הבריאות

נתמכי הסיוע הקשישים 2024	נתמכי הסיוע הקשישים 2023	
9.1%	14.2%	⚠ ויתרו על רכישת תרופה או טיפול רפואי נחוץ באופן קבוע, בשל אי-יכולת לשלם עבורם
65.9%	63.8%	🩹 ויתרו או התפשרו על טיפול רפואי לעיתים או באופן קבוע, בשל חוסר יכולת להגיע אליו
46.2%	46.4%	🧠 ויתרו על סיוע נפשי*
41%	59.7%	🚑 לא הצליחו לשמור על מצב בריאותי תקין בשל המצוקה הכלכלית

מתוך מחקר נתמכי הסיוע הקשישים 2024; מחקר נתמכי הסיוע הקשישים 2023
* כי לא יכלו לממן את ההשתתפות העצמית או את התשלום הפרטי הנדרש, או כי נאלצו לחכות זמן רב עבורו

דיוור

כשני שלישים (62.4%) מנתמכי הסיוע הקשישים מתגוררים בדירה הרשומה על שמם; 23.4% בשכירות ו-39% בדירה בבעלותם (או בבעלות מי מבני משפחתם). כעשירית (9.1%) נחשבים לנעדרי דיוור קבוע, כלומר מתגוררים אצל בני משפחה או חברים (6%), בדיוור לא קבוע או בבית מחסה (1%) או שאין להם כלל קורת גג (2.1%). היתר מתגוררים בדיוור ציבורי (23.6%), בבית אבות / דיוור מוגן / דמי מפתח / אחר (4.9%).

9.2% מהנתמכים הקשישים העידו כי קיים סיכוי גבוה או גבוה מאוד שייאלצו לפנות את מקום מגוריהם בשל קושי לשלם את שכר הדירה או המשכנתה. יש לציין כי תשלומי המשכנתה או השכירות החודשיים עלו

אינדיקטורים לעוני בתחום הדיוור

נתמכי הסיוע הקשישים 2024	נתמכי הסיוע הקשישים 2023	
62.5%	68.6%	⚠ נמנעו מתיקון ליקויים חמורים בדירה מסיבות כלכליות*
3.1%	3.1%	⚠ ללא מקום מגורים קבוע (בבתי מחסה / ללא קורת גג)
37.3%	36.8%	🚪 אין מעלית במקום המגורים על אף הצורך בה
24.1%	25.1%	🏠 מקום מגוריהם נחשב מגורים בכבוד
9.2%	8.3%	🏠 קיים סיכוי גבוה או גבוה מאוד שייאלצו לפנות את מקום מגוריהם**

מתוך מחקר נתמכי הסיוע הקשישים 2024; מחקר נתמכי הסיוע הקשישים 2023
* חושב ללא התשובה 'היו ליקויים, אך הם טופלו על ידי בעל הדירה / חברת אחזקה'
** בשל קושי לשלם את שכר הדירה או המשכנתה

בממוצע ב-540 ש"ח לאורך השנה האחרונה.

קרוב לשני שלישים (62.5%) מהנתמכים הקשישים העידו כי נמנעו מתיקון ליקויים חמורים בדירתם, כגון תקלות במערכת החשמל, דליפה מהגג, חלונות שבורים, פיצוץ או דליפה בצנרת המים או הביוב, מסיבות כלכליות.

ליותר משליש (37.3%) מנתמכי הסיוע הקשישים אין מעלית במקום מגוריהם, אף על פי שהם נזקקים לה לנוכח גילם המתקדם ומצבם הבריאותי. יתרה מכך, 44.6% מציינים כי הם זקוקים לשיפוץ בביתם, להנגשה, לתיקונים וכו' כדי להתאימו למצבם הבריאותי. כרבע (24.1%) מהם מעידים כי ביתם אינו נחשב בעיניהם כמקום מגורים מכובד.

מדד העוני הרב-ממדי

סיכום

ורחצה, אך אינם יכולים לממן זאת. כרבע (24.8%) מהנתמכים הקשישים מדווחים כי שעות הסיעוד שהם מקבלים מביטוח לאומי אינן עונות על צוריהם, ו-14.6% נוספים מעידים כי הם זקוקים לשעות סיעוד אך אינם מקבלים אותן. 93.3% מנתמכי הסיוע הקשישים מציינים כי אין ביכולתם לעמוד בתשלומים עבור שירותי סיעוד הנדרשים להם.

הסיוע במזון מהעמותות מאפשר ל-63.9% מהקשישים הנתמכים לרכוש מזון נוסף הדרוש להם ולמשפחתם. דרכים נוספות שהסיוע במזון תורם בהן הן הפניית תקציב לתשלום עבור תרופות וטיפולים רפואיים (48.7%) וכן עבור תשלום שכר דירה, חשבונות והחזר חובות (28.3%) ורכישת בגדים, ריהוט או מוצרים לבית (15.7%).

בשל מצוקתם הכלכלית, רבים מהקשישים הנתמכים חשים תלות בסיוע של גופים או אנשים אחרים (עמותות, רווחה, משפחה או חברים). יותר משני שלישים (68.2%) חשים תלות גבוהה: 42.1% במידה רבה מאוד, ו-26.1% במידה רבה. 18.6% חשים תלות בינונית, ו-13.2% מרגישים תלות מועטה או כלל לא.

18% מנתמכי הסיוע הקשישים החלו להזדקק לסיוע במזון במהלך השנתיים האחרונות, 21.3% זקוקים לסיוע בין שנתיים לחמש שנים, ו-60.7% העידו כי הם נמצאים במצב זה חמש שנים או יותר.

38.3% מהנתמכים הקשישים זקוקים לעזרה בפעולות יום-יומיות, כגון קניות, בישול, ניקיון, כביסה

אינדיקטורים לעוני בתחום הסיוע

נתמכי הסיוע הקשישים 2023	נתמכי הסיוע הקשישים 2024		
91.1%	93.8%	קצבת אזרח ותיק עם תוספת השלמת הכנסה אינה מספיקה לצורכיהם הבסיסיים*	
93.9%	93.3%	אינם יכולים לעמוד בתשלומים עבור סיעוד	
71%	68.2%	תלויים בסיוע של גופים או אנשים אחרים (במידה רבה או רבה מאוד)	
40.3%	38.3%	זקוקים לעזרה בפעולות יום-יומיות אך אינם יכולים לממן זאת	

מתוך מחקר נתמכי הסיוע הקשישים 2024; מחקר נתמכי הסיוע הקשישים 2023
* אינה מאפשרת להם או מאפשרת באופן חלקי בלבד, למלא את הצרכים הבסיסיים ולחיות בכבוד

מדד העוני הרב-ממדי

במשך שנים התבססה מדידת העוני בישראל, בדומה למדינות רבות בעולם, על מדד חד-ממדי, שהתבסס על הכנסה בלבד – קו העוני הרשמי של המוסד לביטוח לאומי. מדד זה מגדיר משק בית כעני כאשר הכנסתו לנפש תקנית נמוכה מ-50% מההכנסה החציונית במשק. אף על פי שגישה זו מציעה יתרונות ברורים – פשטות ויכולת השוואה בין מדינות ולאורך זמן – היא מחמיצה את המורכבות האמיתית של החיים בעוני ואת ההיבטים המהותיים של המציאות היום-יומית של האנשים החיים בו.

עוני חורג הרבה מעבר להיעדר משאבים כספיים. הוא מתבטא ברשת מורכבת של מחסור בתחומי חיים מרכזיים ובאי-יכולת כלכלית לממש את הצרכים המינימליים במקום ובזמן נתונים. העלות והצרכים הנדרשים למימוש בסיסי משתנים בהתאם לתקופה ולחברה – מה שנחשב לצורך בסיסי בישראל של 2024 שונה ממה שהיה לפני עשור או מהמצב במדינות אחרות. המדד בוחן את היכולת לספק צרכים מינימליים, וההגדרה של מחסור או של היעדר מחסור מושפעת מעלויות המחיה, השירותים והמוצרים בנקודת הזמן הנוכחית. לפירוט מעמיק על העלויות הנדרשות למימוש הצרכים המינימליים האלה ניתן לעיין בפרק 'עלות המחיה בישראל'. המדד מאפשר לאמוד את שיעור הנפשות והמשפחות החיות במחסור או במחסור חמור, היינו בעוני, שכן האמצעים הדרושים למימון הצרכים החיוניים אינם מצויים בידם.

מתוך תפיסה זו פותח לפני עשור מדד העוני הרב-ממדי על ידי מכון ERI עבור ארגון לתת. המדד מגדיר עוני כמצב של מחסור משמעותי ביחס לצרכים ולתנאי החיים החיוניים לקיום בסיסי, תוך מעבר מתפיסת העוני כמחסור כספי גרידא להבנתו כתופעה חברתית רחבה, המצריכה מענה מערכתי מקיף.

המדד מציע ניתוח מטריציוני המתבסס על חמישה תחומי חיים מרכזיים: דיוק, חינוך והשכלה, בריאות, ביטחון תזונתי והתמודדות עם יוקר המחיה.

- בבסיס המדד עומדות שלוש שאלות יסוד:
1. מהם הצרכים החיוניים הנדרשים למבוגרים ולילדים כדי להתקיים בכבוד במדינת ישראל?
 2. כיצד יש למדוד את מידת המחסור של בני משק הבית ביחס לצרכים הללו?
 3. החל מאיזו מידת מחסור בתחומי החיים השונים יש להגדיר משק בית (על כלל הנפשות בו) כנתון בעוני?

כיצד נמדד עוני רב-ממדי?

מדד העוני הרב-ממדי מציג שני סוגים של נתונים:

- 1. שיעורי המחסור בכל אחד מחמשת הממדים:**
- המדד מעניק לכל משק בית ניקוד המייצג את מידת המחסור של בני משק הבית ביחס לאותו ממד. ניקוד המחסור נע על סקלה של 1-5 בהתאם לסיווג הבא:
- 1 = מחסור חמור מאוד; 2 = מחסור חמור;
3 = מחסור; 4 = מחסור קל; 5 = היעדר מחסור.

לשם פשטות הצגת הנתונים, איחדנו את 'מחסור חמור מאוד' ו'מחסור חמור', שתי הקטגוריות המבטאות מצב של מחסור אבסולוטי, תחת הכותרת 'מחסור חמור', ואת 'מחסור קל' ו'היעדר מחסור' תחת הכותרת 'היעדר מחסור'.

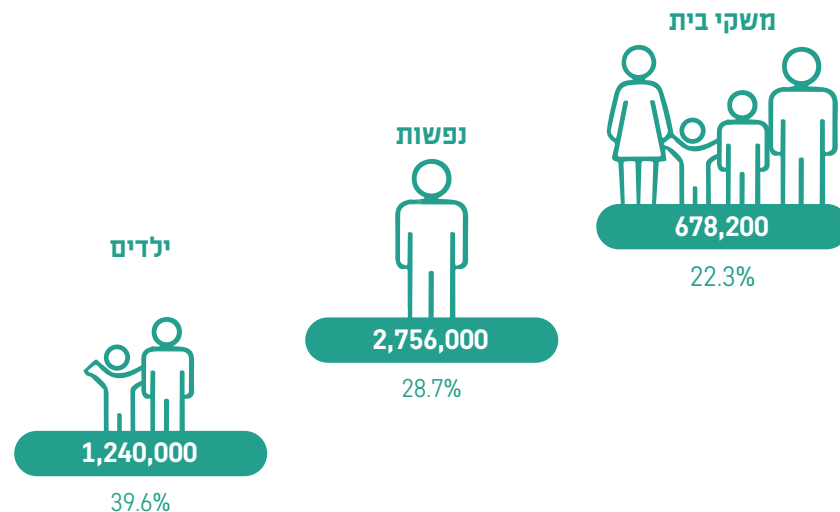
הנמצאים כוללים את שיעורי משקי הבית והנפשות הנמצאים במחסור בכל אחד מהממדים, ומהווים אומדן לשיעור האמיתי באוכלוסייה. ברוב הממדים נמצאו שיעורי מחסור כלליים גבוהים יותר ברמת הנפשות מאשר ברמת משקי הבית, והדבר מלמד על שיעורי מחסור גבוהים יותר בקרב משקי בית גדולים.

2. שיעור העוני ומספר הנמצאים בעוני:

המדד מעניק לכל משק בית ניקוד משולב הקובע אם הוא נמצא במצב של עוני חמור, עוני או היעדר עוני, על בסיס מידת המחסור שהוא נתון בה בכל אחד מהממדים (עוד על המתודולוגיה ניתן למצוא באתר של לתת). הנתונים מובאים ברמת משקי הבית, הנפשות והילדים, במספרים ובאחוזים, ומהווים אומדן לשיעור העוני האמיתי באוכלוסייה.

על פי נמצאי המדד, 678,200 משקי בית בישראל, שהם 22.3% מכלל משקי הבית, חווים מחסור משמעותי במספר ממדי חיים המגדיר אותם כחיים בעוני. המצב חמור בייחוד בקרב ילדים: 1,240,000

שיעורי העוני הרב-ממדי בישראל 2024

1. א. מספר ילדים – לקט נתונים לרגל יום הילד 2023, למ"ס.

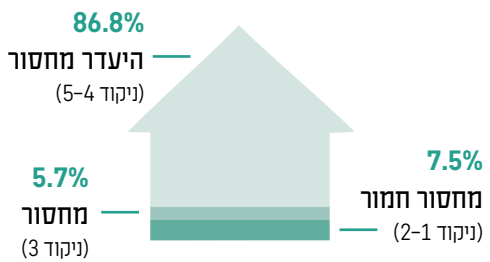
ב. מספר משקי בית – ממוצע מתוך: אוכלוסייה – שנתון סטטיסטי לישראל 2023, למ"ס; סקר ביטחון תזונתי 2021: מהלך הסקר והנמצאים העיקריים, המוסד לביטוח לאומי, 2023.

ג. מספר נפשות – אומדן מפקד 2022, 2023, למ"ס.

דיוור

3. איכות: קיומם של ליקויים חמורים בבית שאינם מתוקנים מסיבות כלכליות.
4. נגישות: היעדר יכולת כלכלית להנגיש את הבית עבור בן משק בית הזקוק לכך (למשל, היעדר גישה לכיסא גלגלים, היעדר מקלחון מותאם וכד').
5. פגיעות: המידה שבני משק הבית נמצאים בסיכון לאבד את מקום מגוריהם מסיבות כלכליות.
- ניקוד הדיוור מחושב על סמך חמישה אינדיקטורים עיקריים:
- מצב בסיסי: האם יש לבני משק הבית קורת גג קבועה?
 - צפיפות: מספר הנפשות הממוצע לחדר בבית וקיום חדרים נפרדים להורים ולילדים (מעל גיל 3).

רמות המחסור של משקי בית בממד הדיוור

שיעור משקי הבית במחסור - 13.2%
שיעור הנפשות במחסור - 21.7%

חינוך והשכלה

- ממד החינוך וההשכלה נסמך על שקלול שני רכיבים:
 - רכיב **השכלת מבוגרים** כולל שני אינדיקטורים (המשוקללים לפי המבוגר בעל המחסור הגדול ביותר בהשכלה במשק הבית):
 - רמת ההשכלה התיכונית הפורמלית בקרב מבוגרים (מעל גיל 18) במשק הבית ומידת הוויתור שהם עושים כיום על השלמת השכלה בשל סיבות כלכליות.
 - רכיב **חינוך ילדים** כולל שני אינדיקטורים עיקריים:
 - היעדרות ילדים מבית הספר על רקע מצב כלכלי ויתורים מסיבות כלכליות על צרכים חינוכיים בתחום החינוך בהתאם לגיל הילדים, כגון: חוגים, טיולים, שיעורים פרטיים, ציוד בסיסי לבית הספר.

רמות המחסור של משקי בית בממד החינוך והשכלה

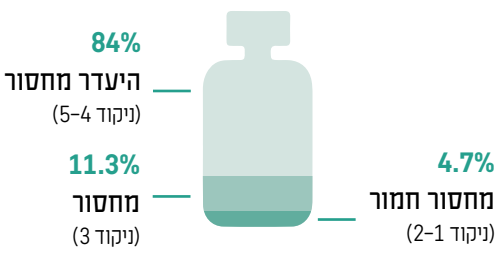

שיעור משקי הבית במחסור - 17%
שיעור הנפשות במחסור - 23.9%

בריאות

3. תדירות הוויתור של בני משק הבית על שירותים רפואיים הנחוצים לתפקודם עקב היעדר נגישות של הטיפול (זמן ההמתנה / המרחק גדולים מדי).
4. פגיעה בתפקוד של בני משק הבית עקב חוסר יכולת לממן עזרה סיעודית או מכשור רפואי נחוץ.
- ממד הבריאות נסמך על ארבעה אינדיקטורים:
- היכולת הכלכלית לרכוש ביטוח משלים או פרטי עבור בני משק הבית הזקוקים לכך.
 - היכולת הכלכלית לשלם על השירותים הרפואיים הנחוצים לתפקוד בני משק הבית.

רמות המחסור של משקי בית בממד הבריאות

שיעור משקי הבית במחסור - 16%
שיעור הנפשות במחסור - 18.4%

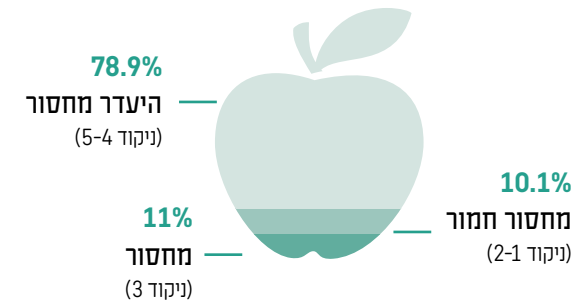
ביטחון תזונתי

נקודות המעידה על אי-ביטחון תזונתי מלא. הניקוד הסופי שמקבל משק הבית מתחלק לשלושה טווחים, המציניים שלוש קטגוריות של ביטחון תזונתי: ביטחון תזונתי (0-1 תשובות חיוביות), ביטחון תזונתי נמוך (2-4 תשובות חיוביות), ביטחון תזונתי נמוך מאוד (5-6 תשובות חיוביות).

קטגוריות הביטחון התזונתי תורגמו למונחים של המדד הרב-ממדי באופן הבא: ביטחון תזונתי = היעדר מחסור, ביטחון תזונתי נמוך = מחסור, ביטחון תזונתי נמוך מאוד = מחסור חמור.

שיעורי המחסור בממד זה נקבעו על פי שאלון שפיתח משרד החקלאות האמריקאי². מידת הביטחון התזונתי של משקי בית נבחנה באמצעות שאלון מקוצר המכיל שש שאלות (גרסה מקוצרת ומתוקפת לשאלון ארוך יותר בן 18 שאלות). השאלון בודק נגישות לכמות ולאיכות נאותות של מזון. השאלון מתחיל בשאלות הנוגעות למצבים חמורים פחות של אי-ביטחון תזונתי, ובהתאם לתשובות עובר למצבים שחומרתם עולה. על כל תשובה המעידה על מצב מחסור מקבל משק הבית נקודה, עד לצבירה מקסימלית של 6

רמות המחסור של משקי בית בממד הביטחון התזונתי

שיעור משקי הבית במחסור - **21.1%**
שיעור הנפשות במחסור - **24.9%**

יוקר המחיה

- פינוי מדירה, עיקולים או קיום תביעות משפטיות עקב חובות
- מחסור בבגדים ובנעליים במידה המתאימה ובמצב טוב
- אינדיקטורים 'רכים':

אינדיקטורים 'קשים':

- היעדר יכולת כלכלית לקרר את הבית באמצעות מזגן
- היעדר יכולת כלכלית לצאת לבילוי מחוץ לבית (דוגמת סרט בקולנוע) פעם בשלושה חודשים לפחות
- היעדר יכולת כלכלית לחמם את הבית
- פיגורים בתשלומי חשבונות
- ניתוק חשמל או מים בגלל אי-עמידה בתשלומים
- פיגורים בתשלומי חובות

רמות המחסור של משקי בית בממד יוקר המחיה

שיעור משקי הבית במחסור - **22.3%**
שיעור הנפשות במחסור - **27.9%**

תמונת מצב כלכלית:
בין עוני להיעדר עוני

הניתוח הבא מדגים את הפערים המשמעותיים בהתנהלות הכלכלית ובתפיסת המצב הכלכלי בין שלוש רמות העוני שהוגדרו במדד הרב-ממדי: עוני חמור, עוני והיעדר עוני. בניגוד לפרקים קודמים שהתמקדו בהבדלים בין נתמכי סיוע לציבור הרחב, כאן אנו משווים בין שלוש הקבוצות שזוהו במדד הרב-ממדי, ללא קשר הכרחי לקבלת סיוע במזון. הניתוח מתבסס על מדדים מרכזיים של התנהלות כלכלית, כגון היכולת לחסוך, השימוש במשיכת יתר, הזדקקות לסיוע חיצוני

והערכה עצמית של המצב הכלכלי. באמצעות השוואה זו ניתן לראות כיצד רמות העוני השונות משפיעות על ההתמודדות היום-יומית של משקי הבית עם אתגרים כלכליים ועל תפיסתם את מצבם הפיננסי.

הצורך בסיוע חיצוני מבליט את עומק הפערים בין משקי הבית. בעוד שרוב (86.4%) משקי הבית שאינם בעוני (לפי המדד) אינם זקוקים לסיוע כלל, כמעט כל משקי הבית הנמצאים בעוני חמור (92.3%) נזקקים לו או מקבלים אותו בפועל – מתוכם כרבע באופן קבוע. משקי הבית בעוני מצויים בתווך, ושני שלישים מהם זקוקים לסיוע במידה כלשהי.

האם בשנה האחרונה קיבלתם סיוע מגוף חיצוני? (למשל, מחלקות רווחה, עמותות סיוע וכו')

	לא, ולא היה צורך	לא, אך היה צורך	כן, פעמים אחדות	כן, באופן קבוע
עוני חמור	7.7%	36.8%	29.1%	26.4%
עוני	32.9%	43.4%	16%	7.7%
היעדר עוני	86.4%	8.9%	3.6%	1.1%

האם בשנה האחרונה אחד מחשבונות הבנק של משק הבית היה במינוס (משיכת יתר)?

	כן, לרוב חשבון הבנק במינוס	כן, מדי פעם	כן, לעיתים רחוקות	לא
עוני חמור	66.7%	17.1%	6.5%	7.7%
עוני	29.5%	29.5%	16.1%	18.8%
היעדר עוני	10.9%	14.9%	13.8%	55.1%

* הנתונים בטבלה אינם כוללים את המשיבים שלא ידעו או לא היו מעוניינים להשיב על השאלה (2%, 6.1% ו-5.3% בהתאמה)

דפוסי השימוש במשיכת יתר (מינוס) מדגימים את הקושי בהתנהלות הכלכלית היום-יומית: שני שלישים ממשקי הבית בעוני חמור מצויים במשיכת יתר באופן קבוע, וזאת לעומת רק כעשירית ממשקי הבית ללא עוני. יתרה מכך, בעוד שיותר ממחצית ממשקי הבית ללא עוני אינם נמצאים במינוס כלל, רק 7.7% ממשקי הבית בעוני חמור נמצאים במצב דומה.

היכולת לחסוך משקפת את עומק המחסור של משקי הבית: בעוד שכמעט מחצית ממשקי הבית ללא עוני מצליחים להפריש לחיסכון, רק כעשירית ממשקי הבית בעוני חמור מסוגלים לעשות זאת. מצבם של משקי הבית בעוני מעט טוב יותר, אך עדיין רק 16.4% מהם מצליחים לחסוך.

הערכת המצב הכלכלי מראה פערים משמעותיים בין הקטגוריות השונות. בעוד שבקרוב משקי בית ללא עוני יותר ממחצית (54.1%) מדווחים על מצב טוב או טוב מאוד, בקרב משקי בית בעוני חמור רק 4.1% מעידים על מצב דומה. הפער מתבטא גם בקרב משקי בית בעוני (לא חמור), שם רק 10.6% מדווחים על מצב טוב או טוב מאוד.

האם בשנה האחרונה הפריש משק הבית לחיסכון? (לא כולל חיסכון פנסיוני)

	כן	לא
עוני חמור	9.9%	82.4%
עוני	16.4%	75.4%
היעדר עוני	49%	43.4%

* הנתונים בטבלה אינם כוללים את המשיבים שלא ידעו או לא היו מעוניינים להשיב על השאלה (7.7%, 8.2% ו-7.6% בהתאמה)

מה מתאר בצורה הטובה ביותר את המצב הכלכלי של משק הבית שלך בשנה האחרונה?

	מצב כלכלי טוב מאוד	מצב כלכלי טוב	מצב כלכלי סביר	מצוקה כלכלית קלה	מצוקה כלכלית חמורה
עוני חמור	0.5%	3.6%	20.2%	18.8%	56.9%
עוני	2.4%	8.2%	42.6%	32%	14.8%
היעדר עוני	16.7%	37.4%	39%	6.4%	0.5%

עלות המחיה בישראל

בעוד שחלק מהצעדים הם פרוגרסיביים (כמו העלאת מס יסף והקפאת מדרגות המס), מרבית הגזרות – ובהן העלאת המע"מ ל-18% או אולי אף 19%, העלאת דמי הביטוח הלאומי והתייקרות התחבורה הציבורית ביותר מ-30% – הן רגרסיביות, ועלויות לא רק להחריף את מצבם של הנמצאים במצוקה כלכלית, אלא גם להוביל משפחות נוספות למצב של מחסור משמעותי. המשך מגמת יוקר המחיה, בשילוב עם עלויות המלחמה והשיקום, מחייב גיבוש מדיניות חברתית-כלכלית מאוזנת יותר, שתפעל למניעת התדרדרות של משפחות נוספות לעוני ולחיזוק רשת הביטחון למשקי הבית הפגיעים ביותר.

תמונת העוני הרב-ממדי בישראל 2024 משקפת מציאות מורכבת וקשה: כ-2.75 מיליון נפשות, שהן 28.7% מהאוכלוסייה, חיות במחסור משמעותי בתחומי חיים בסיסיים. היציבות היחסית בשיעורי העוני ביחס לשנת 2022 נובעת, בין היתר, מהתמיכה הממשלתית במפונים ובעסקים, מפעילות החברה האזרחית והפילנתרופיה, מהמשך תשלומי הביטוח הלאומי, וכן מהעובדה שלוקח זמן עד שמשקי בית מתדרדרים לעוני. בדרך כלל התהליך מתחיל במיצוי החסכוניות, ממשיך בלקיחת הלוואות, ורק בסוף מתבטא בנתוני העוני הרשמיים. למרבה הצער, התחזית העתידית מצביעה על החמרה צפויה, בעיקר לנוכח אופי הגזירות הכלכליות החדשות.

עלות המחיה בישראל

זו השנה השנייה שאנו מפרסמים את אומדן עלויות המחיה בישראל, מחקר מעמיק הבוחן את העלויות המינימליות והנורמטיביות למחיה בשנת 2024. המחקר, שפותח על ידי קבוצת Social Finance (SFI) Israel בשיתוף עם מחלקת המחקר של ארגון לתת, מהווה נדבך חיוני במאמצינו המתמשכים לספק תמונת מצב מקיפה ועדכנית של המציאות החברתית-כלכלית בישראל.

המוטיבציה לעריכת מחקר זה נובעת מהצורך לאגד את התשתית המחקרית הקיימת ולבחון את השלכותיהן של מגמות כלכליות עולמיות על תופעת העוני. האומדן משרת מספר מטרות חשובות: מאפשר בחינה מעמיקה של תופעת העוני והשלכותיה על משקי הבית, מספק כלי חיוני למקבלי החלטות בגיבוש פתרונות לאתגרים כלכליים-חברתיים, וכן מניח תשתית לשיח ציבורי מבוסס נתונים בנושאי יוקר המחיה, שכר המינימום וגובה הקצבאות הנדרש לקיום בכבוד.

חשיבותו של האומדן מתחדדת לנוכח המציאות הכלכלית המורכבת שאנחנו מתמודדים עימה בשנים האחרונות. סדרה של אירועים משמעותיים, כגון מגפת הקורונה, המלחמה בין רוסיה לאוקראינה והמתרחקות הפוליטיות סביב השינויים שהממשלה מעוניינת לערוך במערכת המשפט, יצרו לחצים כלכליים מתמשכים. המלחמה שפרצה באוקטובר 2023 העצימה את האתגרים הכלכליים, והביאה להשלכות נוספות, כגון הורדת דירוג האשראי, סביבת ריבית גבוהה, חריגה תקציבית והמשך לחצים אינפלציוניים. בישראל מתקיים זה תקופה מצב ייחודי של צורך מוגבר במענה ציבורי ובסיוע כלכלי עקב יוקר המחיה הגבוה ורמות גבוהות של עוני ואי-שוויון, לצד מענה ציבורי מופחת ביחס לצרכים. התפתחויות מאקרו-כלכליות כגון אינפלציה

מוגברת, עלויות ריבית ותנודתיות בשער השקל-דולר, יחד עם השלכות המלחמה, צפויות להחריף את המצב החברתי-כלכלי.

בעקבות זאת, הממשלה החליטה לנקוט צעדים כלכליים מרחיקי לכת, כגון הגדלת תשלום דמי ביטוח לאומי, הכבדת נטל המיסים הכוללת העלאת מע"מ (באחוז לפחות), הקפאת מדרגות מס וביטול הטבות מס, וכן צמצום תקציבים למשרדים המספקים שירותים אזרחיים והקפאת העלאות שכר במגזר הציבורי. הצעדים האלה צפויים לגרום לפגיעה בהיקף ובאיכות של השירותים הציבוריים בישראל ולהעמיק את הפגיעה באוכלוסיות מוחלשות.

על רקע זה, אומדן עלויות המחיה הוא כלי חיוני בגיבוש מדיניות חברתית-כלכלית המותאמת לצרכים בשטח ולתנודות בכלכלה הישראלית. האומדן מאפשר לבחון בצורה מורכבת יותר את האוכלוסייה הנמצאת על סף העוני או מעבר לו, להבין את השונות בעלויות המחיה בין העשירונים השונים, ומהווה מצפן לשיפור המענה הציבורי באמצעות התאמת גובה הקצבאות ושכר מינימום.

מתודולוגיה

מתודולוגיית המחקר גובשה על בסיס ניתוח מעמיק של פרקטיקות מקובלות בישראל ובעולם. המחקר מוגדר כאומדן עלות מחיה חודשית בישראל, המתמקד ברכיבי ההוצאה השוטפת המרכזיים ללא התחשבות בהשקעות חד-פעמיות או יוצאות דופן, כדוגמת לימודים אקדמיים, רכישת דיור או הוצאות רפואיות חריגות.

האומדן בוחן שני תחשיבים מרכזיים: **עלות מחיה מינימלית** המייצגת את "קו העוני האלטרנטיבי" ומשקפת את ההוצאה הנדרשת למחיה בסיסית, ו**עלות קיום נורמטיבית** המשקפת את עלות המחיה הסטנדרטית של מעמד הביניים הבינוני בישראל.

שני התחשיבים נבחנו הן לנפש הן ברמת משק בית המונה שני מבוגרים ושני ילדים, בהתאם לסטנדרטים בין-לאומיים.

מודל עלויות המחיה מבוסס על תמהיל של רכיבים מוחלטים: מזון, ביגוד, דיור וחשבונות נלווים (food, clothing, shelter, utilities), עלויות בריאות וחינוך (מותאמות למערכות הציבוריות בישראל), וכן רכיב יחסי המשקף הוצאות נוספות, ומאפשר גמישות עבור צרכים מגוונים, כגון תחבורה, תקשורת, פנאי וטיפול אישי, בהתאם להעדפות הייחודיות של משקי הבית השונים.

'מלמעלה למטה' (Top-Down) לעלות הנורמטיבית - ניתוח ההוצאות בפועל של משקי בית בעשירונים המשתייכים למעמד הביניים הבינוני.

אומדן העלות הנורמטיבית מתבסס על נתוני סקר משקי הבית של הלמ"ס לשנת 2021, מתוקננים למחירי 2024, תוך התחשבות במגמות ובשינויים כלכליים עדכניים.

עקרונות מתודולוגיים מרכזיים

אומדן עלות המחיה בישראל בוחן שני תחשיבים מרכזיים: עלות מחיה מינימלית המשקפת את ההוצאה הנדרשת למחיה בסיסית, ועלות קיום נורמטיבית המשקפת את עלות המחיה הסטנדרטית של מעמד הביניים הבינוני בישראל

חישוב אומדן עלות מזון מינימלית

אומדן עלות מנת מזון בשייח עבור כל

קטגוריית מזון בסל הבריא

תקנון מספר המנות המומלץ לצריכה

בכל קטגוריית מזון (לפי הנחיות משרד

הבריאות)

תקנון הקלוריות הנדרשות בהתאם

לתמהיל התזונה (לפי המלצות משרד

הבריאות האמריקאי)

=

אומדן עלות המזון המינימלית לנפש

מזון

תהליך תמחור רכיב המזון נשען בעיקרו על המסמכים הרשמיים של משרד הבריאות הנוגעים לתמהיל התזונה ולסל מזון בריא, ושעלויותיהם נבדקו על ידי משרד הכלכלה והתעשייה. התהליך מתחיל באומדן עלות מנת מזון בשקלים עבור כל קטגוריית מזון בסל הבריא. לאחר מכן, מתבצע תקנון של מספר המנות המומלץ לצריכה בכל קטגוריית מזון, בהתאם להנחיות משרד הבריאות הישראלי.

השלב הבא כולל תקנון הקלוריות הנדרשות בהתאם לתמהיל התזונה המומלץ, תוך התחשבות בצרכים התזונתיים של מבוגרים בגיל 26-50 ושל ילדים בגיל 0-18 לפי המלצות התזונה האמריקאיות (Dietary Guidelines for Americans 2020-2025).

לבסוף, הנתונים האלה משוקללים יחד כדי לאמוד את עלות המזון המינימלית לנפש, המשקפת את העלות החדושת הנדרשת לתזונה בריאה ומאוזנת על פי ההמלצות הרשמיות.

דיור וחשבונות

תחשיב עלות הדיור המינימלית למחיה בישראל מתבסס על שלושה שלבים מרכזיים: בשלב הראשון נבחנה רמת הצפיפות המינימלית למחיה על פי נתוני הצפיפות בישראל כיום. לאחר מכן, נאמד מספר החדרים המינימלי הנדרש למשק הבית הנבחן (שני מבוגרים, שני ילדים) בהתאם לרמת הצפיפות המינימלית שהוגדרה. לבסוף, נאמדו עלויות הדיור בהתאם למספר החדרים הנדרש בכלל האזורים בישראל. על בסיס משוואה זו הוגדרה עלות המגורים המינימלית למחיה.

אופן בניית המודל הכלכלי לעלויות המחיה בישראל

עלות מחיה נורמטיבית

מלמעלה למטה
(Top-Down)

עלות המחיה בפועל של מעמד הביניים הבינוני בישראל

עלות מחיה מינימלית

מלמטה למעלה
(Bottom-Up)

תמחור כל רכיב ביחס למחירים ולמאפיינים בישראל

עלות מחיה מינימלית

תומחר בהתאם לשינויי המחירים ולמאפיינים הייחודיים לישראל. להלן סקירת תהליך התמחור של רכיבים אלה:

העלות המינימלית למחיה חודשית נבנתה בתהליך מלמטה-למעלה (Bottom-Up). כל רכיב במדד

הליך תמחור רכיבי העלות המינימלית

מזון	אומדן עלות למנה בכל קטגוריית מזון בסל הבריא וכמות המנות הנדרשת
דיור וחשבונות	חישוב על בסיס יחס צפיפות מגורים מינימלי ונתוני הוצאה בפועל
ביגוד	אומדן על בסיס הוצאות העשירונים התחתונים
חינוך	עלויות חובה ורשות + הוצאות הכרחיות נדרשות לגילי 0-18
בריאות	חישוב עלות ביטוח בריאות, השתתפות עצמית והוצאה פרטית נוספת
רכיב יחסי	30% ביחס לרכיבי המזון, הביגוד, הדיור והחשבונות

ההוצאה המינימלית על החשבונות הנלווים לדיור הוגדרה כסך ההוצאות בגין חשבונות המים, החשמל והגז, תחזוקה וארנונה¹. עלות רכיב החשבונות מתבססת על ממוצע ההוצאות של עשירונים 1-5, מתוך הנחה כי ההוצאות של החציון התחתון בהתפלגות העשירונים משקפות את העלות המינימלית. עלות לנפש סטנדרטית תוקנה לעלות לנפש יחידה ולמספר הנפשות במשק הבית הנבחן בהתאם למטבלת השקילות של הלמ"ס. לבסוף, תוקנו המחירים למחירי שנת 2024, לפי שיעור השינוי בין השנים הנבחות במדד המחירים לצרכן².

1. סקר ההוצאות משקף את הוצאותיו של הפרט על מוצרים ושירותים אחרי הנחות ולכן משקף הערכה שמרנית ביחס לעלויות מחיה.
2. אוגוסט 2024.

חישוב אומדן עלות דיור מינימלית (למשק בית)

הגדרת צפיפות המגורים המינימלית בישראל (1.7)

$$1.7 - \text{צפיפות דיור} = \frac{4 \text{ נפשות}}{\text{מספר חדרים למגורים} \times \text{עלות לחדר}} = 2.4 \text{ חדרים למשק בית (2 מבוגרים, 2 ילדים)}$$

מספר חדרים למגורים × עלות לחדר = עלות מינימלית לדיור

* בבחינת מספר החדרים הנדרשים לנפש יחידה קיימת שונות מתודולוגית, הנובעת מכך שמיימום החדרים עבור אדם יחיד הוא חדר אחד, המגלם רמת צפיפות של 1 (לעומת 1.7 במשקי הבית)

ביגוד

סטנדרטית תוקננה לעלות לנפש יחידה ולמספר הנפשות במשק הבית בהתאם לטבלת השקילות של הלמ"ס. לבסוף, תוקנו המחירים לשנת 2024 לפי שיעור השינוי בין השנים הנבחרות במדד מחירי הצרכן הייעודי של ביגוד³.

הוצאות הביגוד המינימליות נאמדו לפי ממוצע ההוצאות בפועל על הלבשה והנעלה של עשירונים 1-5 שמובאות בסקר הוצאות משקי הבית של הלמ"ס, מתוך הנחה כי החציון התחתון של התפלגות העשירונים משקף את העלות המינימלית. עלות לנפש

העלות המינימלית למחיה בישראל נבנית משישה רכיבים - מזון, דיור, ביגוד, חינוך, בריאות ורכיב יחסי - המחושבים בשיטת 'למטה-למעלה' ומותאמים למאפייני המשק הישראלי

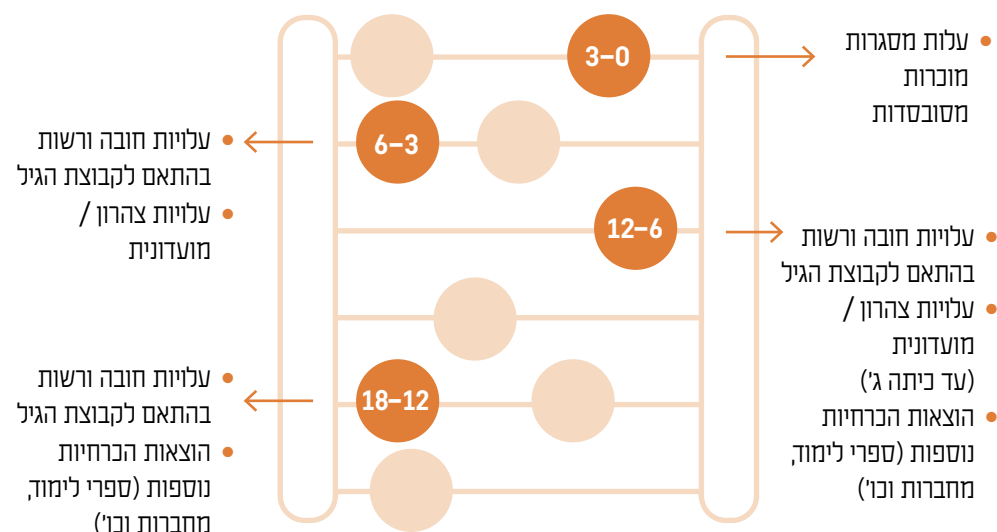
חינוך

12-6 ו-12-18. אומדן העלות עבור כל קבוצה מבוסס על שלושה רכיבים מרכזיים: תשלומי החובה, תשלומי הרשות והוצאות נוספות נדרשות מותאמות גיל, כפי שמפורט להלן:

כדי לאמוד את עלויות החינוך בישראל ובהינתן השונות בעלויות בקרב קבוצות הגיל השונות, עלות החינוך נבחרה לפי ארבע קבוצות גיל: 0-3, 3-6,

סעיפי ההוצאות לחישוב אומדן עלות חינוך מינימלית (לפי טווחי גיל)
בטבלאות מופיעים סעיפי הוצאות החינוך המשוקללות לגילים 0-18

* לא הובאו בחשבון הוצאות עבור חינוך לא פורמלי (תנועות וארגוני נוער, חוגים, טיולים, קייטנות), מורים פרטיים וציוד ותשתית עבור מחשב ואינטרנט

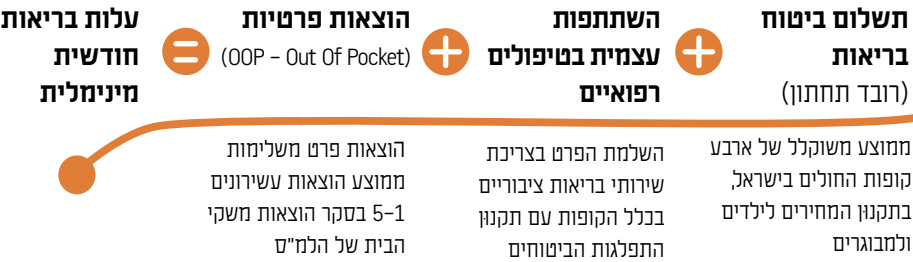

בריאות

משקפיים ועדשות מגע וכו'). אומדן העלות התבסס על נתוני הדו"ח המסכם לשירותי הבריאות הנוספים (שב"ן) של קופות החולים לשנת 2020, על תעריפוני ביטוח עדכניים של קופות החולים ועל תמהיל המבוטחים בקופות החולים על בסיס נתוני ביטוח לאומי. אומדן ההוצאה להוצאות בריאות אחרות התבסס על סקר הוצאות משקי הבית של הלמ"ס לשנת 2021.

סעיפי ההוצאות לחישוב אומדן עלות בריאות מינימלית

סעיפי הוצאות במסגרת שירותי הבריאות הציבוריים

רכיב יחסי

לחישוב קו העוני ועלות המחיה קיימים מגוון מדדים בישראל ובעולם. רוב המדדים הללו משלבים שני רכיבים עיקריים: מוחלט ויחסי. הרכיב היחסי מחושב בדרכים שונות בכל מדד, אך מבוסס על ההנחה כי משקי בית שונים זקוקים לסכומים שונים כדי לספק את העדפותיהם וצורכיהם הייחודיים, ולא ניתן לאמוד אותם בצורה קשיחה. הרכיב היחסי משקף את ההעדפה הנגלית של משקי הבית, ולכן נכלל במודל כרכיב יחסי כללי, שאינו מגדיר באופן ספציפי את ההוצאות הכלולות בו, היות שהן עשויות

במודל הנוכחי, לאחר בחינה מעמיקה של מודלים מקובלים בעולם, נכלל רכיב יחסי כללי המייצג 30% מסך ההוצאות על מזון, דיוור, חשבונות וביגוד הנחשבים לרכיבים מוחלטים. גישה זו מאפשרת הכללה של הצרכים וההעדפות הייחודיים של משקי בית שונים, תוך שמירה על מסגרת אחידה לחישוב. השילוב בין הרכיבים המוחלטים והיחסיים מאפשר הערכה מאוזנת ומקיפה יותר של עלויות המחיה, המתחשבת הן בצרכים הבסיסיים הן בהבדלים האינדיווידואליים בין משקי הבית.

עלות המחיה החודשית המינימלית בישראל לנפש ולמשק בית בשנים 2023, 2024

למשק בית			לנפש			מרכיב / עלות
הבדל בין השנים	2023	2024	הבדל בין השנים	2023	2024	
8%	ש"ח 3,496	ש"ח 3,774	7.9%	ש"ח 1,012	ש"ח 1,092	מזון
7.2%	ש"ח 4,792	ש"ח 5,135	6.6%	ש"ח 2,294	ש"ח 2,444	דיוור וחשבונות
6.9%	ש"ח 416	ש"ח 445	6.9%	ש"ח 163	ש"ח 174	ביגוד***
2%	ש"ח 889	ש"ח 907	2.1%	ש"ח 347	ש"ח 354	חינוך
3.4%	ש"ח 530	ש"ח 548	2.8%	ש"ח 172	ש"ח 177	בריאות
7.5%	ש"ח 2,611	ש"ח 2,806	7%	ש"ח 1,040	ש"ח 1,113	רכיב יחסי
6.9%	ש"ח 12,735	ש"ח 13,617	6.5%	ש"ח 5,028	ש"ח 5,355	סך הכול

* המספרים המוצגים בטבלה עוגלו לשם נוחות ההצגה
** מדד עלויות המחיה לשנת 2023 עובדן עקב תקנון מחירי הביגוד לפי מדד המחירים הייעודי, שמוביל גם לשינוי בעלות הרכיב היחסי
*** הגידול בעלות הביגוד עומד בסתירה לירידה במחירים בין השנים ומשקף שינוי בהעדפות הצרכניות, כפי שמשתקף בסקר משקי הבית של הלמ"ס לשנת 2021

חשוב להדגיש כי העלייה בעלות המחיה המינימלית בישראל התרחשה עוד בטרם יישום הצעדים הכלכליים הנוספים שמתוכננים, כגון העלאת המע"מ וגזרות כלכליות אחרות. הנתונים האלה מדגישים את העלייה המתמשכת ביוקר המחיה בישראל ואת האתגרים הכלכליים ההולכים וגוברים עבור משקי הבית, בייחוד אלה הנמצאים בעשירונים התחתונים.

עלות המחיה המינימלית בישראל לשנת 2024 עלתה משמעותית בהשוואה לשנה הקודמת. העלויות החודשיות לנפש בשנת 2024 עומדת על 5,355 ש"ח, ולמשק בית המונה שני מבוגרים ושני ילדים על 13,617 ש"ח, גידול בשיעור 6.5% ו-6.9%, בהתאמה, ביחס לאשתקד. במונחים שנתיים, משמעות הדבר היא תוספת הוצאה של כ-4,000 ש"ח לנפש ושל כ-10,500 ש"ח למשק בית.

עלות מחיה נורמטיבית

עלות המחיה החודשית הנורמטיבית נבחנה בתהליך מלמעלה למטה (Top-Down). הכולל ניתוח ההוצאות בפועל של משקי בית בעשירונים המייצגים מצב חברתי-כלכלי נורמטיבי.

את משקי הבית ניתן לסווג לשש קטגוריות לפי מעמד כלכלי: גבוה, ביניים גבוה, ביניים בינוני, ביניים נמוך, נמוך ועני. כדי לאמוד את העלות הנורמטיבית למחיה בישראל נבחר מעמד הביניים הבינוני, המוגדר כמי שהכנסתו נטו מהווה 100%-150% מההכנסה החציונית נטו לנפש תקנית⁴. מטעמי שמרנות, נתייחס למעמד הביניים כמי שהכנסתו מהווה 100%-150% מההכנסה החציונית לנפש בישראל. בתקנון נתוני הלמ"ס משנת 2021 לשנת 2024 עולה כי מעמד הביניים הבינוני מיוצג על ידי עשירונים 6-8.

בחינת עלות המחיה הנורמטיבית בישראל לשנת 2024 מגלה תמונה מורכבת של שינויים בהוצאות משקי הבית. בהשוואה לנתוני 2023 המעודכנים, נרשמה עלייה מתונה של 0.8% בעלות המחיה הנורמטיבית הכוללת, הן לנפש הן למשק בית.

תהליך אומדן עלות המחיה הנורמטיבית בישראל

הנורמטיבית עלתה מ-8,597 ש"ח ל-8,665 ש"ח לנפש, ומ-22,009 ש"ח ל-22,181 ש"ח למשק בית טיפוסי של ארבע נפשות.

העלייה המתונה יחסית בעלות הנורמטיבית (0.8%) לעומת השינוי במדד המחירים לצרכן (3.6%) משקפת שינויים משמעותיים בהרגלי הצריכה של משקי הבית בישראל. בעוד שנתוני 2023 התבססו על מאפייני צריכה מהתקופה שלפני מגפת הקורונה, נתוני 2024 כוללים את ההשפעות של המגפה על דפוסי ההוצאה, בייחוד בהוצאות האלקטרוניות המשתקפות ברכיב היחסי.

בנטרול הרכיב היחסי מסך ההוצאה בשנים 2023 ו-2024 מתגלה עלייה משמעותית של כ-4.6% בהוצאה הנורמטיבית. העלות לנפש בנטרול הרכיב היחסי עלתה מ-5,621 ש"ח ל-5,920 ש"ח, ולמשק בית מ-14,390 ש"ח ל-15,154 ש"ח. הפער מצביע על כך שמשקי הבית מגיבים לעלויות המחירים בשווקים השונים על ידי התאמת העדפותיהם הצרכניות, ככל הנראה תוך צמצום הוצאות על מוצרים ושירותים שאינם חיוניים.

4. Under Pressure: The Squeezed Middle Class, OECD (2019)

עלות המחיה החודשית הנורמטיבית בישראל

מרכיב / עלות	לנפש	למשק בית
מזון	1,486 ₪	3,804 ₪
דיור וחשבונות	3,194 ₪	8,176 ₪
ביגוד	216 ₪	553 ₪
חינוך	490 ₪	1,255 ₪
בריאות	534 ₪	1,366 ₪
רכיב יחסי	2,745 ₪	7,027 ₪
סך הכול	8,665 ₪	22,181 ₪

* המספרים המוצגים בטבלה עוגלו לשם נוחות ההצגה

ממצאים ותובנות

מבוססת על צד ההוצאות, להבדיל מקו העוני הרשמי של המוסד לביטוח לאומי, המבוסס על הכנסות. העלות לקיום נורמטיבי מייצגת את ההוצאות בפועל של מעמד הביניים הבינוני, המאפשרות מחיה בכבוד ובסטנדרטים מקובלים בחברה הישראלית.

בהשוואת עלויות המחיה לפרמטרים אחרים, עולה כי אומדן העלות המינימלית למחיה שנמצא במחקר זה גבוה מקו העוני שמוגדר על ידי הביטוח הלאומי, וכן מקצבת הנכות (75%-100% נכות) ומההוצאה הממוצעת לתצרוכת לנפש בעשירונים 1-2. לעומת זאת, שכר המינימום ברוטו גבוה מאומדן עלות המחיה המינימלית.

עלות המחיה המינימלית בישראל נאמדת בכ-5,355 ש"ח לנפש ובכ-13,617 ש"ח למשק בית הכולל שני מבוגרים ושני ילדים. **העלות הנורמטיבית**, המשקפת את עלויות המחיה של מעמד הביניים הבינוני בישראל, נאמדת בכ-8,665 ש"ח לנפש ובכ-22,181 ש"ח למשק הבית הנבחן, המשקפים בהתאמה יחס של 1.62 לנפש ו-1.63 למשק הבית הנבחן, בין שני סוגי העלויות. העלות המינימלית למימוש הצרכים הבסיסיים, המשמשת קו עוני אלטרנטיבי, משקפת למעשה את עלות המחיה המינימלית בפועל בישראל, שכן היא

סיכום העלות המינימלית והעלות הנורמטיבית למחיה חודשית בישראל

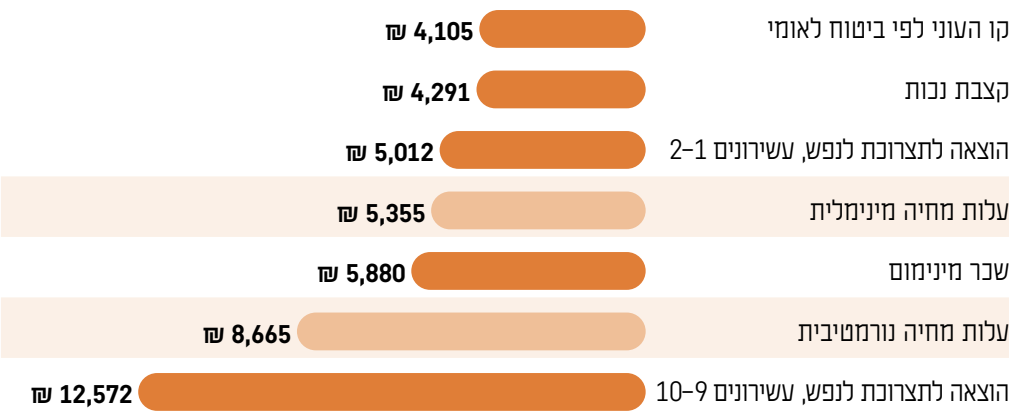
מרכיב / עלות		עלות נפש		עלות למשק בית	
		מינימלי	נורמטיבי	מינימלי	נורמטיבי
מזון		1,092 ש"ח	1,486 ש"ח	3,774 ש"ח	3,804 ש"ח
דיור וחשבונות		2,444 ש"ח	3,194 ש"ח	5,135 ש"ח	8,176 ש"ח
ביגוד		174 ש"ח	216 ש"ח	445 ש"ח	553 ש"ח
חינוך		354 ש"ח	490 ש"ח	907 ש"ח	1,255 ש"ח
בריאות		177 ש"ח	534 ש"ח	548 ש"ח	1,366 ש"ח
רכיב יחסי		1,113 ש"ח	2,745 ש"ח	2,806 ש"ח	7,027 ש"ח
סך הכול		5,355 ש"ח	8,665 ש"ח	13,617 ש"ח	22,181 ש"ח

* המספרים המוצגים בטבלה עוגלו לשם נוחות ההצגה

בהשוואת עלות המחיה המינימלית והנורמטיבית להיקפי המענה הציבורי והוצאות שני קוטבי העשירונים (עשירונים 2-1 ועשירונים 10-9) עולה כי קו העוני של הביטוח הלאומי, המבוסס על הכנסות, וכן גובה קצבת הנכות, נמוכים מההוצאה המינימלית למחיה בישראל. משמעות הדבר היא שנתוני העוני של הביטוח הלאומי, המבוססים על הכנסה בלבד, אינם משקפים את ממדי העוני בפועל, ושקצבת הנכות בפני עצמה, ללא קצבאות משלימות, אינה מספקת מענה

5. על פי סקר הוצאות משקי הבית, מספר המפרנסים בשנת 2021 עומד על 1.28, בעוד שבשנת 2019 המספר עמד על 1.44. מטעמי שמרנות ובהנחה ששנת 2021 מייצגת תקופת פוסט-קורונה, בחנו את ממוצע מספר המפרנסים של השנים.

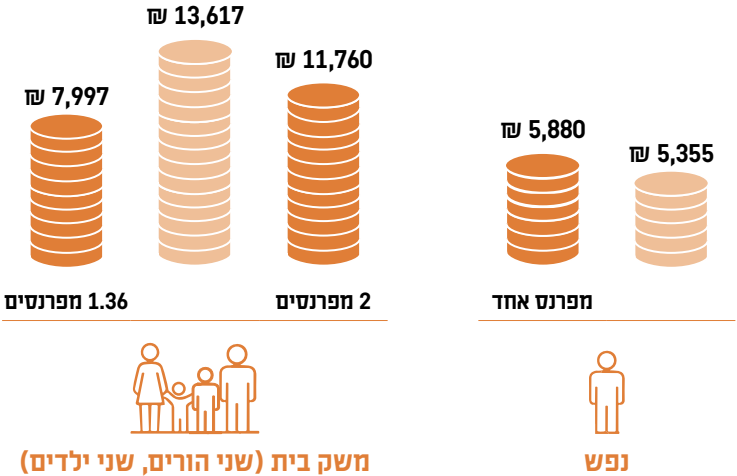
עלויות המחיה לנפש בהשוואה מקומית; מחירי 2024

בעוד קו העוני של הביטוח הלאומי עומד על 10,508 ש"ח למשק בית של ארבע נפשות, העלות המינימלית למחיה עומדת על 13,617 ש"ח, והעלות הנורמטיבית מגיעה ל-22,181 ש"ח

שכר המינימום ביחס לעלויות מחיה

● עלות מחיה חודשית מינימלית ● הכנסה משכר מינימום ברוטו

תובנות מרכזיות

עלות המחיה המינימלית, המשקפת את ההוצאה הנדרשת למחיה בסיסית, עלתה בכ-6.7% ביחס לשנה שעברה, כמעט פי שניים מהגידול במדד המחירים לצרכן, שעומד על 3.6% (נכון לספטמבר 2024). מרבית הגידול במדד נובע מעלייה במחירי המזון, הדיור והחשבונות, וכן במחירי הרכיב היחסי.

עלות המחיה הנורמטיבית, המשקפת את עלות המחיה הסטנדרטית מבחינה חברתית וכלכלית בישראל, עלתה ב-0.8% ביחס לשנה שעברה. בניתוח מאפייני השינוי עולה כי נטרול הרכיב היחסי, המשקף העדפות צרכניות, מביא לעלייה בשיעור 4.6% בהוצאה הנורמטיבית המבוססת על ההוצאה בפועל של משקי הבית. על כן, הדבר משקף שינוי של ההעדפות הצרכניות של משקי הבית בישראל בעקבות הקורונה. העלות הנורמטיבית גבוהה בכ-63% מעלות המחיה המינימלית. אף על פי שהעלות המינימלית מאפשרת מחיה בסיסית, העלות הנורמטיבית, המשקפת את הוצאות מעמד הביניים הבינוני ובכך את עלויות המחיה הרצויות בפועל, גבוהה משמעותית. בשנת 2023 עמד הפער על כ-73%, ולכן נראה כי הצמצום. עם זאת, השינוי נובע בעיקרו מהיקף ההוצאה ברכיב היחסי המשקף שינוי בהעדפות צרכניות. בנטרול השפעתו בשני המדדים, הפער בין ההוצאה הנורמטיבית למינימלית נותר דומה בין השנים, ועומד על 41%.

קיים בישראל פלח אוכלוסייה שאף על פי שאינו מוגדר כעני על פי הביטוח הלאומי, חי בעוני בפועל. משקי בית בישראל שהכנסתם לנפש נמצאת מעל קו העוני כפי שמוגדר על ידי הביטוח הלאומי (4,105 ש"ח), אך נמוכה מעלות המחיה המינימלית לאדם (5,355 ש"ח) – משקפים משקי בית שלא מתאפשרים בהם תנאי מחיה מינימליים, ולכן הם חיים בפועל ברמות שונות של עוני.

בקרב משקי בית עם ילדים, שכר המינימום אינו מאפשר את הצרכים הבסיסיים למחיה. אף על פי שבהשוואת שכר המינימום לעלויות המחיה לנפש ישנה הלימה בין גובה הסכומים, בשקלול מספר הילדים ומספר המפרנסים – השתכרות בשכר מינימום במשק בית עם ילדים אינה מאפשרת בפועל תנאי מחיה מינימליים.

קצבת הנכות בישראל אינה מספקת את הצרכים הבסיסיים למחיה, והיא נמוכה בכ-20% מעלות המחיה המינימלית לנפש.

המחקר הנוכחי מציג אומדן מקיף לעלויות המחיה החודשיות בישראל לשנת 2024, הן ברמה המינימלית הן ברמה הנורמטיבית. חשוב להדגיש כי האומדן נעשה באופן שמרני, שכן הוא אינו כולל השקעות ארוכות טווח, כגון לימודים אקדמיים, הכשרות מקצועיות או רכישת דירה, וכן אינו מביא בחשבון צרכים בריאותיים מיוחדים או הוצאות חריגות אחרות.

יתרה מכך, בעקבות המלחמה שפרצה באוקטובר 2023, ייתכנו השלכות כלכליות נוספות שטרם באו לביטוי מלא באומדן זה. הן עשויות לכלול הוצאות נוספות למשקי בית, כגון עלויות מוגברות לביטחון אישי, הוצאות על טיפול נפשי, עלייה בהוצאות על מזון עקב אגירת מלאים, אובדן הכנסה בשל התמוטטות עסק, פיטורין, אי-מציאת עבודה או הוצאות הקשורות להתפנות כפויה זמנית מאזורי סיכון, שלא מומנו על ידי הממשלה.

למרות המגבלות האלה, ממצאי המחקר מספקים בסיס חיוני לדיון ציבורי ומדיני מעמיק בנושא העוני ויוקר המחיה בישראל, בייחוד לנוכח האתגרים הכלכליים המתעצמים. הממצאים מאפשרים לבחון מחדש את הגדרת העוני, להעריך את יעילות המדיניות הקיימת, ולפתח פתרונות מקיפים יותר למיגור העוני ולשיפור הניעות החברתית-כלכלית במדינה.

האחריות לטיפול בעוני

הישראלי. ביטחון המדינה ושיקום הצפון והדרום¹ נתפסים כסוגיות הדחופות ביותר לטיפול הממשלה, ו-48.9% מהציבור דירגו אותן במקום הראשון.

יוקר המחיה, שדורג במקום הראשון על ידי 41.8% מהציבור לפני המלחמה (אוגוסט 2023), נדחק למקום השני כבר בנובמבר 2023 עם 15.1%, מגמה שנמשכת גם כעת עם 19.4%. הקיטוב, האלימות והגזענות בחברה הישראלית ירדו מהמקום השני (21.3%) באוגוסט 2023 למקום השלישי (11.5%) בנובמבר 2023, ונשארו במקום זה גם בסקר הנוכחי.

הטיפול בעוני ובפערים חברתיים ירד למקום השישי (2.8%), בעוד שלפני המלחמה וכחודש אחרי תחילתה היה במקום החמישי (6.5% ו-4.2%, בהתאמה). ירידה זו מתכתבת עם הסטת המשאבים והקשב מהטיפול בבעיות חברתיות-כלכליות לטיפול מיידי באתגרים החדשים שהמלחמה הביאה איתה. התקציב הממשלתי המתוכנן ל-2025 כולל גזרות כלכליות קשות וקיצוצים בתקציבים חברתיים, לרבות העלאה של 1% (לפחות) במע"מ, שתשפיע בראש ובראשונה על השכבות המוחלשות. התקציב מרחיק עוד את האחריות הממשלתית מהטיפול בעוני, ולמעשה מביא לשיא הימנעות רבת-שנים מהקצאת משאבים, מהגדרת יעדים ומגיבוש תוכנית לצמצום ממדי העוני והפערים החברתיים. השינויים בסדרי העדיפויות של הציבור מצביעים על הצורך בגישה מאוזנת מצד קובעי המדיניות – כזו שמתמודדת עם אתגרי הביטחון המידיים, אך גם מקדישה תשומת לב ומשאבים לטיפול בבעיות חברתיות-כלכליות אקוטיות, כגון עוני ופערים חברתיים. אתגר זה מדגיש את הצורך בתכנון אסטרטגי ארוך טווח שמשלב היבטים ביטחוניים וחברתיים-כלכליים.

תפיסות הציבור בזמן מלחמה

העוני הוא תופעה רחבת היקף ורב-ממדית, המשפיעה על משפחות, ילדים וקשישים בכל המגזרים. למרות ההתקדמות הטכנולוגית והמדעית של ישראל נותרו בה פערים חברתיים-כלכליים עמוקים ומשמעותיים. המלחמה הציבה אתגרים נוספים בפני החברה הישראלית, תוך שהיא מחדדת את הצורך הדחוף בהתמודדות מקיפה ויסודית עם בעיית העוני. לא זו בלבד שהמלחמה חשפה פערים קיימים, היא אף העמיקה אותם, ויצרה מציאות כלכלית מורכבת עבור רבים.

נראה כי המלחמה מעלה שאלות נוקבות הנוגעות לאחריות החברתית והממשלתית בטיפול באוכלוסיות מוחלשות, בעיתות חירום ובשגרה. סוגיית האחריות לטיפול בעוני, שהייתה מורכבת ורבת-פנים גם קודם לכן, מקבלת כעת משנה תוקף ודחיפות לנוכח האתגרים הכלכליים והחברתיים שהמלחמה מציבה. המצב הנוכחי מדגיש את הצורך בגיבוש מדיניות כוללת ורב-מערכתית להתמודדות עם העוני, תוך התייחסות למגוון ההיבטים של התופעה – כלכליים, חברתיים, בריאותיים, חינוכיים ותרבותיים.

חלק זה בוחן את תפיסות הציבור לגבי האחריות לטיפול בעוני, ואת השינויים בתפיסות האלה בעקבות המלחמה. הממצאים מספקים תובנות חשובות על האופן שהציבור הישראלי תופס את סוגיית העוני, את האחריות לטיפול בה, ואת השפעות המלחמה על המצב החברתי-כלכלי במדינה. ניתוח הממצאים מאפשר להבין טוב יותר את הציפיות הציבוריות ואת האתגרים העומדים בפני קובעי המדיניות בהתמודדות עם העוני שלאחר המלחמה. אירועי השבעה באוקטובר שינו את סדרי העדיפויות בעיני הציבור

האחריות לטיפול בעוני

83% 83% מהציבור מעריכים כי בעקבות המלחמה מספר העניים יגדל

76.4% 76.4% מהציבור סבורים שהממשלה אחראית לטיפול בעוני, אך רק 8.4% חושבים שהיא מטפלת בכך בפועל

44.7% 44.7% מהציבור מסכימים כי בחברה הישראלית יש סולידריות גבוהה בהשוואה ל-22.8% מקרב נתמכי הסיוע

58.9% 58.9% מהציבור השתתפו לפחות בפעילות אזרחית אחת מאז תחילת המלחמה

70.9% 70.9% מהעמותות דיווחו על ירידה בתרומות

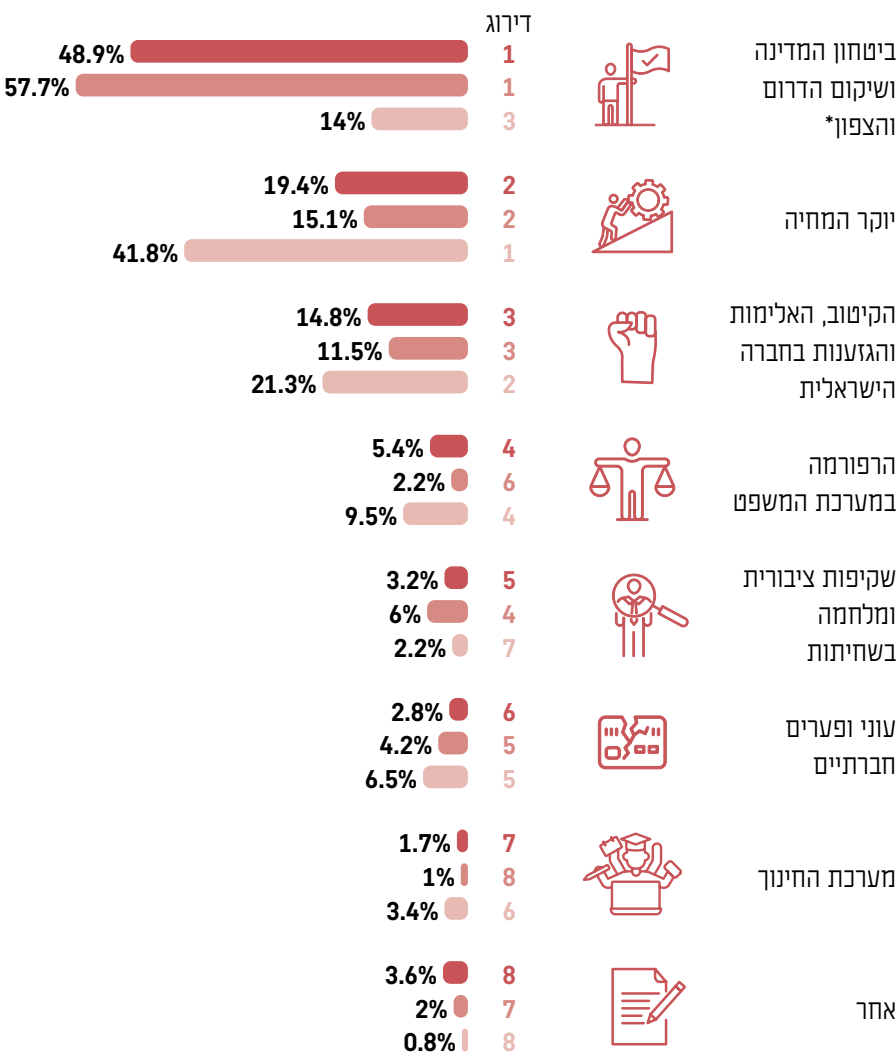
3.2% 3.2% התמיכה הממשלתית מהווה בממוצע 3.2% בלבד מהמחזור השנתי של עמותות הסיוע

94.2% 94.2% ממנהלי העמותות לא קיבלו סיוע מהממשלה עבור הצרכים שעלו בעקבות המלחמה

1. לצורך השוואה בין סקרי 2023 ו-2024 אוחדו בסקר 2024 הקטגוריות 'ביטחון המדינה' (33.5%) ו'שיקום הצפון והדרום' (15.4%). שתי הקטגוריות יחד מסתכמות ב-48.9% מכלל התשובות בסקר 2024, ואפשר להשוותן לקטגוריה 'ביטחון המדינה והסכסוך הישראלי-פלסטיני' בסקר 2023. קטגוריית 'שיקום הצפון והדרום' היא תוספת חדשה לסקר השנה.

הנושא הדחוף ביותר לטיפול הממשלה

אוגוסט 2024 נובמבר 2023 אוגוסט 2023

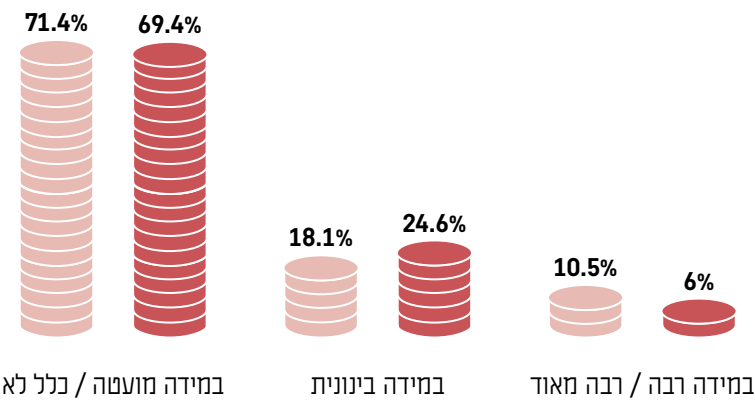

מתוך סקר תפישות הציבור 2024; סקר 'חרבות ברזל' 2023; סקר תפישות הציבור 2023
* הניסוח ב-2023 היה 'ביטחון המדינה והסכסוך הישראלי-פלסטיני'; ב-2024 נוספה הקטגוריה 'שיקום הדרום' שאוחדה עם 'ביטחון המדינה' לצורך השוואה ל-2023
** בין חצי אחוז לשתי עשיריות האחוז מהמשיבים סיבבו לענות בכל מועדי המדידות

מזה שנים נתפס יוקר המחיה כאחת מהסוגיות החשובות והדחופות ביותר לטיפול הממשלה, אך למרות זאת, רוב הציבור סבור היא אינה פועלת למען צמצומו. בעוד ששאתקד כעשירית בלבד (10.5%) סברו כי הממשלה פועלת לצמצמו במידה רבה או רבה מאוד, השנה השיעור נמוך יותר, ועומד על 6% בלבד. תופעת העוני נחשבת לסוגיה כבדת משקל ורב-ממדית, המטילה את צילה על חלקים נרחבים בחברה הישראלית. בעיתות מלחמה ומשבר ההשלכות על

באיזו מידה לדעתך הממשלה פועלת כדי לצמצם את יוקר המחיה?

האונלסייה הכללית 2024 האונלסייה הכללית 2023

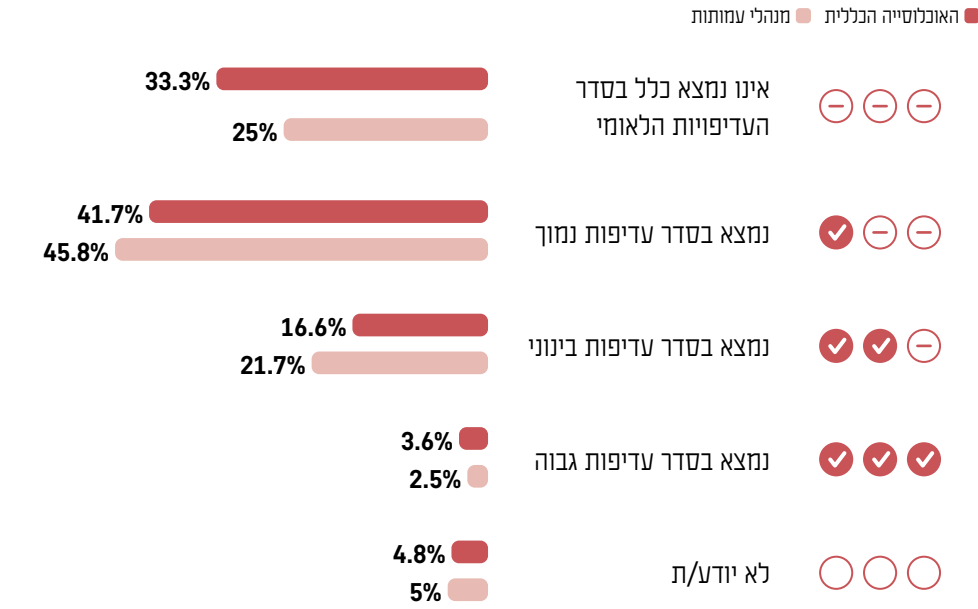

מתוך סקר תפישות הציבור 2024; סקר תפישות הציבור 2023

יותר ממחצית מהאונלסייה (59.5%) רואה בעוני תופעה בין-דורית

היכן ממוקם לדעתך הטיפול בבעיית העוני ואי-הביטחון התזונתי בסדר העדיפויות הלאומי של הממשלה?

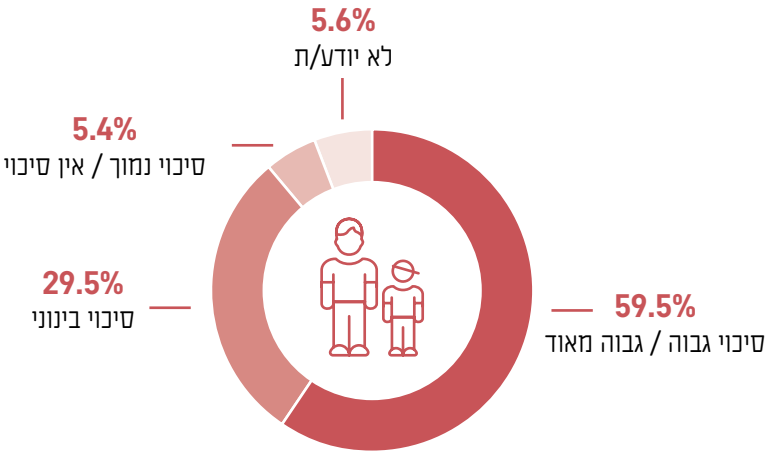

מתוך סקר תפיסות הציבור 2024; סקר מגמות הסיוע בעמותות המזון 2024

יותר ממחצית (52.3%) מהציבור סבור במידה רבה או רבה מאוד כי המלחמה תוביל להגדלת הפערים החברתיים-כלכליים במדינה. נוסף על כך, כשני שלישים (65%) מהציבור הכללי העידו כי אינם סומכים או סומכים במידה מועטה בלבד על הממשלה שתמנע התדרדרות של אזרחים לעוני בעקבות המלחמה, וזאת בהשוואה ל-58.7% שהעידו כך בחלוף חודש מהשבעה באוקטובר. בהלימה לכך, נצפתה ירידה בשיעור הנמוך ממילא של אלה הסומכים על הממשלה במידה רבה או רבה מאוד, מ-14.1% בתחילת המלחמה ל-10.6% כעשרה חודשים לתוכה. **רוב הציבור (83%) מעריך כי בעקבות המלחמה מספר העניים יגדל** (במידה מסוימת - 46.3%, במידה משמעותית - 36.7%), לעומת

תפיסות הציבור את תפקוד הממשלה עולות בקנה אחד עם המציאות, שכן לפי שעה לממשלת ישראל אין כל תוכנית, ודאי לא תוכנית ארוכת טווח, מקיפה ושיטתית למאבק אפקטיבי בעוני. אומנם הצעת החוק הפרטית להקמת רשות לאומית למאבק בעוני עברה בקריאה ראשונה במליאת הכנסת ביוני 2024, אך עד נובמבר 2024 לא עלתה להכנה לקריאה שנייה בוועדה. הפחתת יוקר המחיה נתפסת בקרב הציבור הכללי בישראל כפתרון היעיל ביותר לצמצום עוני, עם 39.1% מהמשיבים שסברו כך. הצעדים הבאים בתור הם יצירת מקומות תעסוקה והכשרות מקצועיות (19.2%), העלאת שכר המינימום (12.4%), צמצום הפערים בחינוך (8.4%), העלאת קצבאות (6.2%) והרחבת היצע הדיור לצד הגדלת מלאי הדיור הציבורי (3.9%).

לדעתך, מה הסיכוי שילד הגדל במשפחה ענייה יגדל להיות מבוגר עני בעתיד?

מתוך סקר תפיסות הציבור 2024

76.4% מהציבור מחזיקים בדעה כי הממשלה נושאת באחריות העיקרית לטיפול באונלוסיות עניות, אולם רק 8.4% מחזיקים בדעה שהיא הגורם המרכזי המטפל בהן בפועל. למעשה, רוב הציבור (82%) סבור כי ארגונים הפועלים ללא כוונות רווח וכן אנשים פרטיים הם הגורמים שמטפלים בפועל באונלוסיות עניות - יותר מכל שאר הגורמים. כמו כן, שלושה רבעים (75%) מהציבור סבורים כי הטיפול בבעיית העוני אינו נמצא כלל בסדר העדיפות הלאומי של ממשלת ישראל או נמצא בסדר עדיפות נמוך, בדומה לשיעור שהתקבל בקרב מנהלי עמותות הסיוע (70.8%).

מיהו לדעתך הגורם שבפועל מטפל יותר מכולם באונלוסיות החיות בעוני בישראל?

52.3%	ארגונים ועמותות המגזר השלישי
29.7%	אנשים פרטיים באמצעות תרומות
8.4%	הממשלה
7%	הרשויות המקומיות
2.6%	אחר

מיהו לדעתך הגורם האחראי לטיפול באונלוסיות החיות בעוני בישראל?

76.4%	הממשלה
8.4%	האדם החי בעוני
8.6%	הרשויות המקומיות
2.4%	עמותות סיוע
4.2%	אחר

מתוך סקר תפיסות הציבור 2024

תפיסות לגבי חוסן לאומי

אופטימיות לגבי עתיד המדינה - באופן כללי, כלל הממצאים מעידים על מידת אופטימיות נמוכה יחסית בקרב כלל המשיבים. מידת האופטימיות של משיבים מהאוכלוסייה הכללית הייתה גבוהה (26.7%) בהשוואה למידת האופטימיות של מנהלי העמותות (21.7%) ולזו של נתמכי הסיוע (19.4%). ייתכן שהדבר משקף את החששות של אלה שעובדים עם אוכלוסיות מוחלשות או שחווים קשיים כלכליים בעצמם, מההשלכות ארוכות הטווח של המלחמה והמצב חברתי-כלכלי.

אמון ביכולת הממשלה להתמודד עם השלכות המלחמה - בנושא זה ניכר פער משמעותי בין הקבוצות. הנתמכים מביעים את רמת האמון הגבוהה ביותר (29.7%), והיא גבוהה בהרבה מזו של הציבור הרחב (12.7%) ומנהלי העמותות (7.5%). הפער הזה מפתיע במיוחד, והוא עשוי לנבוע ממספר גורמים: תלות גבוהה יותר של הנתמכים בשירותי הממשלה, מה שעשוי להוביל לאמון גבוה יותר ביכולתה לספק פתרונות; ציפיות נמוכות יותר מצד הנתמכים, שעשויות להוביל להערכה גבוהה יותר של פעולות הממשלה; חוסר אמון של מנהלי העמותות, שנובע מהיכרות מעמיקה יותר עם מגבלות המערכת הממשלתית.

חוסנה של מדינה ויכולתה להתמודד עם משברים תלויים, בין השאר, במידת הלכידות החברתית המתקיימת בין הפרטים בה, ובמידת שיתוף הפעולה ביניהם, היות שהלכידות ושיתוף הפעולה נדרשים לשם הישרדות ושגשוג (קוטנר ואברהמי-מרום, 2022).

בעקבות המלחמה נוצר צורך אדיר לסייע לאוכלוסיות נרחבות, בהן המשפחות שפונו או התפנו מבתייהן, חיילים, משפחות שנותרו ביישובי קו העימות, וכמובן - המשפחות שחיו בעוני עוד לפני המלחמה ומצבן החמיר. צורך זה הוביל להתגייסות ולהירתמות מרשימה של החברה האזרחית. **כשלושה מתוך כל חמישה בגירים (58.9%) השתתפו לפחות**

המושג חוסן לאומי מתייחס להיבטי קיימות ועמידות של החברה בתחומים שונים, ומורכב מארבעה גורמים חברתיים: אמון בממשלה ובשלטון, לכידות חברתית, פטריוטיות ואמון במוסדות המדינה (קמחי ואח', 2023). בבחינת תפיסת החוסן הלאומי התבססנו על ארבעה היגדים מתוך המדד המקוצר לחוסן לאומי², אשר לגביהם מוצגים שיעורי המשיבים שהביעו הסכמה במידה רבה או רבה מאוד. ההיגדים הוצגו לציבור הרחב, לנתמכי הסיוע ולמנהלי העמותות השותפות, וההבדלים בהשקפות מלמדים על המורכבות של השפעות חברתיות, כלכליות ופסיכולוגיות, בייחוד בתקופות של משבר, כדוגמת מלחמה.

סולידריות חברתית גבוהה - האוכלוסייה הכללית (44.7%) חווה רמה גבוהה של סולידריות חברתית בהשוואה למנהלי עמותות (27.5%) ולנתמכי הסיוע (22.8%). ייתכן שהדבר נובע מכך שהאוכלוסייה הכללית חשופה פחות למצוקות היום-יומיות שמנהלי העמותות ונתמכי הסיוע מתמודדים איתן. מנהלי העמותות ומקבלי הסיוע, מצידם, עדים באופן ישיר לפערים החברתיים ולקשיים בקבלת עזרה, מה שעשוי להסביר את הערכתם הנמוכה יותר.

חיזוק החברה הישראלית מהמלחמה - מעניין לראות ששיעור נתמכי הסיוע (33.7%) שמביעים אופטימיות לגבי חיזוק החברה מהמלחמה, גבוה מהשיעור באוכלוסייה הכללית (29.9%) ואצל מנהלי העמותות (25.8%). יכול להיות שהנתמכים, שחווים קשיים יום-יומיים, רואים במלחמה הזדמנות לשינוי ולהתחזקות חברתית. מנהלי העמותות מסכימים במידה נמוכה יחסית, אולי בגלל העובדה שהם רואים את הקשיים והאתגרים היום-יומיים של הנתמכים ושל קהילות אחרות.

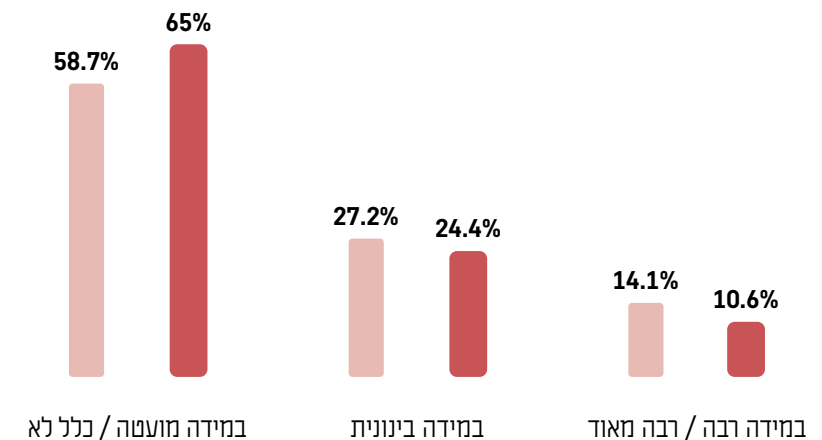
במערב, כפי שהמליצה הוועדה למלחמה בעוני, בדיעה שהדבר יבוא על חשבון טיפול בנושאים אחרים. עם זאת, שיעור ההסכמה עם היגד זה נמוך באופן משמעותי מהשיעור שהתקבל בשנה שעברה ובזו שלפניה (81.7%-86.9%, בהתאמה). ייתכן כי מגמת ירידה זו משקפת את ההבנה של הציבור בדבר המגבלות והאילוצים הכלכליים הניצבים בפני הממשלה בהתמודדות עם העלויות הישירות של המלחמה והשלכות הרוחב שלה, אם כי עדיין מדובר בשיעור גבוה יחסית בהתחשב בעומק הגירעון התקציבי ובגידול הצפוי בהוצאות בעקבות המלחמה.

פחות מאחוז (0.8%) שלדעתם שיעור העניים יקטן, והשאר (16.2%) שמעריכים כי שיעור העניים לא ישתנה בעקבות המלחמה. הממצאים האלה דומים לשיעורים שהתקבלו כחודש לתוך המלחמה (יגדל - 85.3%, יקטן - 1.2%, לא ישתנה - 13.5%). העובדה שהתפיסות נשארו יציבות לאורך זמן מחזקת עוד את ההערכה בדבר פוטנציאל הפגיעה של המלחמה במצב החברתי-כלכלי במדינה, כפי שהוא משתקף בעיני הציבור הכללי.

רוב הציבור (76.6%) מסכים שהממשלה תקצה שבעה מיליארד ש"ח בשנה כדי לצמצם את שיעורי העוני ובכך תגיע תוך עשור לממוצע שיעורי העוני

באיזו מידה את/ה סמוך/ה ובטוח/ה שממשלת ישראל תמנע התדרדרות של אזרחים לעוני בעקבות המלחמה?

האוכלוסייה הכללית 2024 ■ האוכלוסייה הכללית 2023 ■

מתוך סקר תפיסות הציבור 2024; סקר 'חרבות ברזל' 2023

2. מתוך 13 הפריטים הכלולים במדד המקורי, בחרנו ארבעה היגדים מרכזיים שהותאמו במיוחד להקשר המלחמתי, וכן השתמשנו בסולם בן חמש רמות בהשוואה לשש במקור (NR-13; Kimhi & Eshel, 2019).

היגינה, ציוד חירום ייעודי, ערכות חורף, ציוד לימודי וצרכים חיוניים נוספים שעולים מהשטח. נוסף על כך, הארגון מחזיק ערכות חירום ייעודיות מותאמות למקלטים (הכוללות, בין היתר, מזון מוכן לצריכה מיידית, מוצרי היגיינה וציוד חירום, לרבות פנסים, סוללות, מטענים, מכשירי רדיו, מים ותיקי עזרה ראשונה) כדי להיות במוכנות מיטבית לתרחיש של הסלמה ביטחונית ומלחמה כוללת ובמטרה להיות ערוך למתן מענה מידי בזמן אמת לכל מי שזקוק לעזרה.

חלוקת המזון והענקת הסיוע מתבצעות בהתאם לקוד האתי המחמיר של ארגון לתת ועמותות המזון השותפות, תוך שמירה קפדנית על כבוד הנתמכים ודאגה לביטחונם התזונתי. הדבר בא לידי ביטוי בהיבטים שונים, למשל: התדירות ואופן החלוקה של המזון והסיוע, המותאמים לצורכי המשפחות ולנסיבות חייהן; הקפדה על תזונה מאוזנת, איכותית ומגוונת, הכוללת בין היתר חלבון טרי (כגון עופות, דגים ומוצרי חלב), פירות וירקות טריים ומוצרי בסיס יבשים; שמירה על פרטיות הנתמכים וחיסיון המידע על אודותיהם.

תפיסת ההפעלה המרכזית של לתת מבוססת על הצלת מזון, בשילוב רכש מרוכז המנצל יתרון לגודל. זהו מודל כלכלי יעיל ואפקטיבי, הממנף באופן מרבי את ההשקעה הכספית והמשאבים, ומאפשר תמהיל תזונתי מאוזן. על כל שקל המושקע בתשתיות, בתפעול ובלוגיסטיקה בתחום הצלת המזון, מחולק מזון בשווי עשרה שקלים. מודל זה כולל הצלת מזון יבש, טרי, מצונן וקפוא, מוצרי חלב, פירות וירקות ממגוון מקורות – יצרנים, ספקים, יבואנים, משווקים, רשתות קמעונאיות וחקלאים. שימוש במזון מוצל אינו רק ניצול מיטבי של משאבים קיימים, אלא גם תורם לצמצום בזבוז המזון ולהגנה על הסביבה.

מודל פעילות זה מאפשר לארגון לתת להגדיל את היקף הסיוע למשפחות נזקקות ולספק מענה מקיף

מצב זה מדגיש את הצורך בהגדרה מחודשת של תפקידי הממשלה והחברה האזרחית בהתמודדות עם אתגרי השעה. נדרשת אמנה חברתית חדשה שתבדיר את אחריותה הראשונית של הממשלה בטיפול בהשלכות המלחמה ובסוגיות כמו עוני ופערים חברתיים, תוך הגדרת תפקידים המשלים של ארגוני החברה האזרחית. חשוב להדגיש כי תפקידם של הארגונים האלה צריך להיות תומך ומשלים, ולא להחליף את אחריותה המרכזית של הממשלה.

האתגרים המורכבים הניצבים בפני החברה הישראלית מחייבים שיתוף פעולה הדוק בין כל המגזרים – הממשלתי, האזרחי והעסקי – תוך שמירה על חלוקת תפקידים ברורה ויעילה. רק באמצעות גישה משולבת זו ניתן להתמודד באופן אפקטיבי עם השלכות המלחמה ולטפל בסוגיות העומק החברתיות-כלכליות שהוחרפו בעקבותיה.

פעילות עמותות המזון

ארגון לתת, הפועל מזה 28 שנים, משמש כנקודת מוצא ארצי וארגון גג לכ-210 עמותות שותפות, הפרוסות ב-135 יישובים בכל רחבי ישראל ומייצגות את כלל המגזרים בחברה הישראלית. במסגרת פעילותו השוטפת הארגון מחלק מזון באופן קבוע לכ-100,000 משפחות החיות באי-ביטחון תזונתי, באמצעות רשת העמותות השותפות. פעילות זו מהווה מענה חיוני לצורך הבסיסי ביותר – הזכות למזון – ומסייעת בצמצום העוני והפערים החברתיים בישראל.

לצד פעילותו בשגרה, ארגון לתת פועל גם בעיתות חירום. מאז פרוץ המלחמה התגייס הארגון מהרגע הראשון לסייע למשפחות במצוקה, למפונים, לחיילים, לקשישים ולכל מי שנפגע כלכלית מהמלחמה. הסיוע כולל לא רק חלוקת מזון, אלא גם אספקת מוצרי

למשפחות של מגויסים. 6.6% אירחו מפונים או תמכו בהם בדרכים אחרות, ו-4.6% העניקו תמיכה נפשית וסיוע לנפגעי המלחמה (כולל בבתי חולים).

37.3% מהציבור מביעים אמון רב או רב מאוד ביכולתם של ארגונים חברתיים ועמותות לסייע בהתמודדות עם השלכות המלחמה. נתון זה, בהשוואה לאמון הנמוך יחסית בממשלה בהקשר זה, מצביע על אנומליה מדאגה. בעוד שלממשלה יש מנדט ומשאבים לטפל בהשלכות המלחמה ובסוגיות חברתיות-כלכליות, הציבור נוטה לתת אמון רב יותר בארגוני החברה האזרחית.

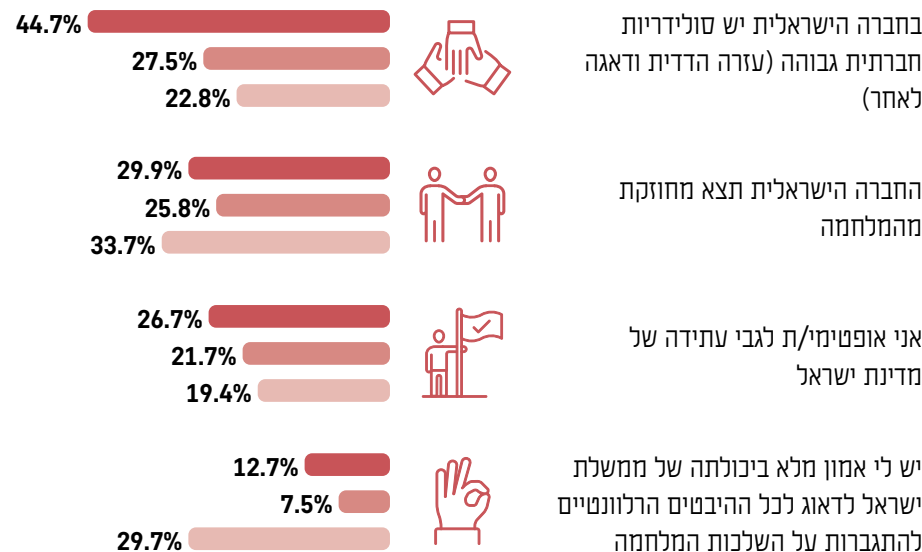
בפעילות אזרחית אחת מאז תחילת המלחמה, רובים השתתפו בשתי פעילויות או יותר.

ההתגייסות האזרחית הקיפה מגוון רחב של פעילויות, ונמנה כמה מהן. 18% מהנשאלים עסקו בגיוס או בתרומה של כספים או משאבים, 13.8% השתתפו בפעילויות ציבוריות, כגון עצרות תמיכה והפגנות. 13.2% תרמו בתחום הלוגיסטי, כולל הסעות ושינוע ציוד ומזון. הרשתות החברתיות היוו זירת פעילות משמעותית, ו-12% עסקו בהסברה ובתמיכה דרכן. 11% סייעו בתחום החקלאי, למשל בקטיפ. 9.4% מהנשאלים התמקדו בסיוע לאוכלוסיות מיוחדות, כמו קשישים וילדים, ו-9% תמכו בעסקים ובכלכלה באזורי העימות. 8.8% שירתו במילואים, 7.4% סייעו

תפיסת החוסן הלאומי

(אחוז ההסכמה עם ההיגד במידה רבה / רבה מאוד)

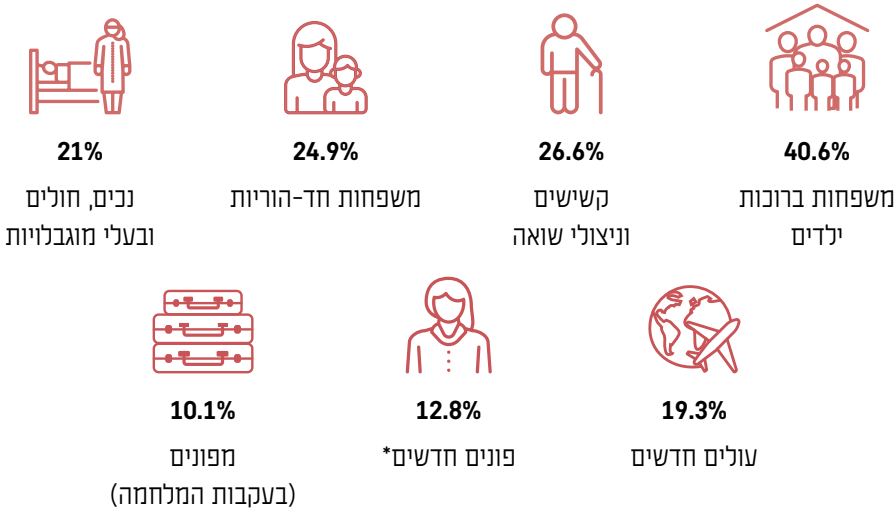
האונלסייה הכללית ■ מנהלי עמותות ■ נתמכי הסיוע

נתון סקר תפישות הציבור 2024; סקר מגמות הסיוע בעמותות המזון 2024; מחקר נתמכי הסיוע 2024

קבוצה חדשה של אוכלוסייה מוחלשת – מפונים – המהווה כעשירית (10.1%) מהפונים לסיוע. הנתונים האלה משקפים את המגוון והמורכבות של אוכלוסיית

התפלגות האוכלוסיות של נתמכי הסיוע

מתוך סקר מגמות הסיוע בעמותות המזון 2024
* פונים שהשתייכו למעמד הביניים והתדרדרו למצוקה בשנה האחרונה
** הסכום גבוה מ-100% מכיוון שנתמכים יכולים להתאים ליותר מקבוצה אחת

אנשים מבחוץ לא מבינים ולא מאמינים שיכול מאוד להיות שהשכן שלהם סובל מאי-ביטחון תזונתי. שהמקרר שלו ריק לגמרי, והוא לא יודע איך לשלם ולקנות את הדברים הבסיסיים למשפחה. זה דבר שאנחנו נתקלים בו על בסיס יומי, וחשוב להעלות את המודעות לכך בקרב הציבור.

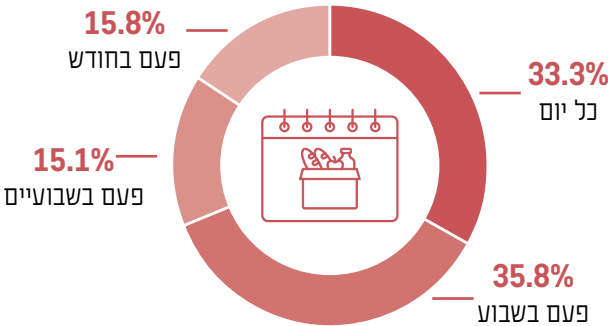
ל', מנהל עמותה

ורחב יותר לבעיית אי-הביטחון התזונתי בישראל, בשגרה ובחירום, תוך הפקת הקרב מהמשאבים ושמירה על כבוד האדם.

רוב גורף (99.2%) מקרב העמותות מעניקות סיוע במזון יבש, חלק מהן מעניקות גם מזון מבושל (40%) וכרטיסי מזון (שוברי מזון; 35%). מרבית העמותות מחלקות את המזון באמצעות חלוקה ישירה לבתים (75%) או בעמותה עצמה (72.5%). אופני חלוקה נפוצים פחות הם נקודות חלוקה (15.8%) ומודל של סופר חברתי (10%).

שליש מהעמותות מחלקות מזון על בסיס יומי, 35.8% בתדירות של פעם בשבוע, והשאר (30.9%) מחלקות פעם או פעמיים בחודש.

באיזו תדירות מעניקה העמותה סיוע במזון לנזקקים?

מתוך סקר מגמות הסיוע בעמותות המזון 2024

העמותות מסייעות למגוון רחב של אוכלוסיות מוחלשות בחברה הישראלית. כשתי חמישיות מהפונים (40.6%) הן משפחות ברוכות ילדים, המהוות את הקבוצה הגדולה ביותר. כרבע מהנזקקים לסיוע הם קשישים וניצולי שואה (26.6%) ומשפחות

המלצות מדיניות לצמצום העוני והפערים החברתיים

ארגון לת פועל יותר משני עשורים להובלת שינוי בסדר העדיפויות הלאומי באמצעות פעולות מול מקבלי ההחלטות, וימשיך בכך עד שהממשלה תיקח אחריות כוללת ותביא לצמצום ממדי העוני, אי-השוויון והפערים החברתיים. ממדי העוני ואי-הביטחון התזונתי במדינה, בפרט לנוכח ההשלכות הכלכליות של המלחמה על הציבור ועל התקציב הממשלתי, מדגישים את הצורך הבלתי נמנע להתמודד באופן אפקטיבי עם הטיפול בבעיית העוני. אלה עקרונות המדיניות המאקרו-חברתית שישומו עשי להביא לצמצום ממדי העוני והפערים החברתיים בישראל:

1. **הצבת יעד לאומי לצמצום העוני והפערים החברתיים** בדומה ליעדי מאקרו אחרים שהממשלה מציבה לצמיחה, לאבטלה, לגירעון ולאינפלציה, וזאת במטרה להגיע לשיעורי העוני הממוצעים ב-OECD בתוך עשור.
2. **הקמת רשות לאומית למאבק בעוני** אשר תהיה אחראית על גיבוש תוכנית ממשלתית רב-שנתית, על תכלול ותיאום בין משרדי הממשלה ועל מעקב אחר יישום התוכניות לצמצום העוני.
3. **יישום המלצות הוועדה למלחמה בעוני** – אימוץ וחקיקה של העקרונות והמסקנות של ועדת אלאלוף משנת 2014, תוך עדכון למציאות הכלכלית חברתית העכשווית.
4. **טיפול לאומי באי-ביטחון תזונתי** – הקצאה והגדלה הדרגתית של מימון ממשלתי רב-שנתי בבסיס התקציב לשם מיגור אי-הביטחון התזונתי, שהוא הביטוי החמור ביותר של עוני, עד להשגת צמצום משמעותי של התופעה כחלק מהתוכנית הלאומית למאבק בעוני.
5. **קידום הצלת מזון כאסטרטגיה לאומית** – עידוד תחום הצלת המזון ככלי משמעותי ויעיל לצמצום אי-ביטחון תזונתי באמצעות תמריצים כלכליים, חקיקה מתאימה והסרת חסמים רגולטוריים.
6. **הרחבת רשת הביטחון הסוציאלי** – הגדלת קצבאות הקיום והתאמת תנאי הזכאות למציאות הכלכלית.
7. **חיזוק מערך הדיור** – הגדלת מלאי הדיור הציבורי והעלאת גובה הסיוע בשכר דירה בהתאם לעליית מחירי השכירות.
8. **פיתוח חדשנות חברתית** – השקת פתרונות טכנולוגיים חדשניים למיגור העוני, תוך ביסוס שיתופי פעולה בין המגזר הציבורי, הפרטי והשלישי.
9. **הפעלת מערך חירום משולב לצרכים בסיסיים** – הקמת מערך ארצי המשלב את הרשויות המקומיות ואת ארגוני החברה האזרחית לשם מיפוי צרכים והפעלת מענים בתחומי המזון והשירותים החיוניים.
10. **קביעת מנגנון תקצוב חירום אוטומטי** – יצירת מנגנון המחייב הקצאה מיידית של תקציבי חירום בעת הכרזה על מצב חירום, להבטחת מענה רציף של צרכים בסיסיים לאוכלוסיות במצוקה.

מקבלות סיוע במבנה (28.3%); תיתכן עזרה ב יותר מהיבט אחד). כמעט ואין עמותות שהרשות המקומית מעניקה להן סיוע במזון (1.7%).

רוב מנהלי העמותות (80.9%) מאמינים כי הקיצוץ בתקציב התמיכות לעמותות המזון ובהיקף הכספי של כרטיסי המזון בשנת 2024 יגדיל את אי-הביטחון התזונתי במידה רבה או רבה מאוד. תפיסה זו משקפת את הדאגה העמוקה של מנהלי העמותות מהשלכות הקיצוצים התקציביים על האוכלוסיות הנזקקות.

יתרה מזאת, תמימות הדעים בקרב מנהלי העמותות ניכרת גם בהערכת המצב העתידי: 80% ממנהלי העמותות מעריכים כי אין סיכוי או כי יש סיכוי נמוך שהממשלה תיקח אחריות מלאה על הטיפול באי-ביטחון תזונתי ב-5-10 השנים הקרובות. רק 2.5% מאמינים כי יש סיכוי גבוה או גבוה מאוד לכך.

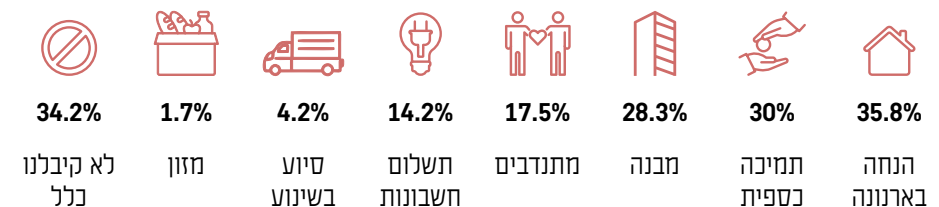
הנתונים האלה מצביעים על פער משמעותי בין הצורך הגובר בסיוע לבין הציפיות הנמוכות למעורבות ממשלתית מקיפה. הם מדגישים את החשיבות המתמשכת של פעילות העמותות ואת הצורך בתמיכה רחבה יותר מצד הממשלה והרשויות המקומיות בטיפול בבעיית אי-הביטחון התזונתי.

למרות הגידול בכמות הנתמכים ובדרישה לסיוע נוסף **70.9% מהעמותות דיווחו על ירידה בתרומות** (34.2% על ירידה משמעותית ו-36.7% על ירידה מסוימת). במקביל, **כמעט כל מנהלי עמותות (94.2%) מציינים כי לא קיבלו סיוע מהממשלה בעבור הצרכים שעלו בעקבות המלחמה**. זהו שיפור קל ביחס לממצאי סקר נובמבר 2023, שבהם 100% מהמנהלים העידו על היעדר סיוע ממשלתי.

כשבעה מתוך עשרה מנהלים (68.3%) סבורים כי הממשלה נותנת מענה במידה מועטה או כלל אינה נותנת מענה לצרכים העולים מהשטח בזמן המלחמה. ברמה המקומית, 51.7% מהמנהלים מדווחים כי לא התקבל כל סיוע מיוחד מהרשות המקומית בעקבות הצרכים שעלו במלחמה.

התמיכה הממשלתית מהווה בממוצע 3.2% בלבד מהמחזור השנתי של העמותות, ו-78.6% מהעמותות אינן מקבלות כלל תמיכה כספית מהממשלה. העמותות שמקבלות תמיכה ממשלתית מסתפקות בתמיכה ממוצעת של 15.1% מהמחזור השנתי. ברמה המוניציפלית, **34.2% מהעמותות אינן מקבלות סיוע שוטף מהרשות המקומית**. כשליש (35.8%) מקבלות הנחה בארנונה, מעט פחות משליש מקבלות תמיכה כספית (30%), ויותר מרבע

איזה סוג תמיכה / סיוע קיבלתם מהרשות המקומית בשנה האחרונה?

מתוך סקר מגמות הסיוע בעמותות המזון 2024
* הסכום גבוה מ-100% מכיוון שיתכן היה לציין יותר מתשובה אחת

מאמר אורח: הרחבת השיח על עוני

השנה, לראשונה בתולדות דו"ח העוני האלטרנטיבי, אנו גאים לשלב בין דפי הדו"ח מאמר נבחר ממקור חיצוני. צעד זה משקף את מחויבותנו להרחבת השיח הציבורי ולשילוב נקודות מבט מקוריות בסוגיות העומדות במרכז השיח החברתי-כלכלי בישראל. המאמר נבחר על ידי חבר שופטים מגוון, הכולל את פרופ' גיוני גל, דיקן בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית באוניברסיטה העברית בירושלים; ד"ר סיגל שלח, מנכ"לית ג'וינט ישראל לשעבר; ודניאל שרייבר, יזם חברתי, מייסד ומנכ"ל למונייד. שילובו של מאמר חיצוני בדו"ח מאפשר ללמוד על סוגיית העוני מנקודת מבט ייחודית ומעמיקה, ומהווה נדבך נוסף במאמצינו המתמשכים להעשיר את השיח הציבורי. יוזמה זו מהווה יריית פתיחה למסורת חדשה שתמשיך ותתפתח בשנים הבאות.

המאמר הזוכה, 'ריבית דריבית: חוויות החיים של אנשים בעוני ובחובות כלכליים בישראל', נכתב על ידי יותם לוי, עובד סוציאלי העוסק בתחום העוני והחובות במסגרת עבודת המוסמך שלו בעבודה סוציאלית באוניברסיטת תל אביב, בהנחיית ד"ר גיא פלדמן, מרצה בכיר בבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת תל אביב. יותם משלב בין עבודת שטח למחקר ומדיניות. אנו מתכבדים להביא בפניכם את עיקרי הדברים. את המאמר המלא ניתן למצוא באתר לתת.

ריבית דריבית

חוויות החיים של אנשים החיים בעוני ובחובות כלכליים בישראל

עו"ס יותם לוי

המאמר חושף את סיפוריהם של אנשים החיים בעוני ומתמודדים עם הליכי אכיפה בשל חובות כלכליים בישראל. המחקר, שנערך במסגרת עבודת מוסמך באוניברסיטת תל אביב בשנת 2022, מבוסס על ראיונות עומק עם חמישה עשר משתתפים (במתודולוגיה איכותנית בגישה הבְּנֵייתִית), רובם הורים, שחלקו את התמודדותם היום-יומית עם מציאות העוני והחובות. הממצאים מראים כיצד החובות הכלכליים מהווים נדבך מכריע במעגל העוני ומשפיעים על החיים בשלושה היבטים מרכזיים: כלכלי, משפטי ואנושי.

הזווית הכלכלית

חובות נעשו חלק בלתי נפרד מהמערכות הכלכליות העולמיות, מאחר שמשקי בית נוטים להיכנס לחובות גדולים בשל שינויים בשוק האשראי, עליית שיעורי הריבית, התגברות התפיסה הניאו-ליברלית וצמצום מדינת הרווחה האוניברסלית (Barba & Pivetti, 2009; Graeber, 2011; Deville, 2015; Zinman, 2015). מחקרים אף מצביעים על קשר ישיר בין גידול בחובות הציבוריים של המדינה להתרחבות חובות משקי הבית (Mian et al., 2017), מה שהופך את החובות למרכיב מכריע בהתנהלות הפיננסית היום-יומית, עם השלכות כלכליות משמעותיות.

הזווית המשפטית

רשות האכיפה והגבייה, הנמצאת במשרד המשפטים, היא הגוף האחראי על גביית חובות. חייבים עשויים למצוא עצמם בהליכים משפטיים נוקשים, הכוללים עיקולים, הגבלות אשראי והמחאות ואיסור יציאה מהארץ (דרעי, 2015). למרות חקיקת חוק חדלות פירעון ושיקום כלכלי ב-2018, נכון ל-2023 קיימים בישראל 562,996 חייבים, ו-90% מהם הם אנשים פרטיים (אהרוני ואח', 2024).

הזווית האנושית

מחקרים מצביעים על כך שחובות כלכליים קשורים לדיכאון, למתח נפשי, לנטיות אובדניות ולמצב נפשי ירוד ככל שהחוב גדל. נוסף על כך, הליכי פשיטת רגל הם גורם פוטנציאלי לפיתוח PTSD – הפרעת דחק פוסט טראומטית (Lancaster et al., 2009; Fitch et al., 2011). החיים בעוני ובחובות משפיעים בכל התחומים, לרבות משפחה, קהילה ועבודה, והם מלווים בהתמודדויות יום-יומיות. יתרה מזאת, אנשים רבים מסתמכים על תמיכה מהמשפחה והקהילה, נעזרים בארגוני החברה האזרחית, וכן מצמצמים את צריכת השירותים ומנסים להתנהל באופן מחושב כלכלית (ליבליך, 2017; יונס, 2019; Halpern-Meekin et al., 2015; Han, 2012).

ממצאים

הממצאים מראים כיצד החוב מעצב את חיי החייבים בכל היבט אפשרי – מיחסייהם עם עצמם, דרך הקשר עם סביבתם הקרובה ועד ליחסייהם עם מוסדות המדינה. המשתתפים תיארו את החוב כגורם מגביל, המשפיע על חלומותיהם ואפשרויותיהם, והציגו מגוון אסטרטגיות התמודדות שפיתחו. הממצאים מתמקדים בשני היבטים מרכזיים: ביטויי החוב במרחבי החיים השונים והאסטרטגיות להתמודדות עימו.

שגרת החיים בחוב ובעוני

החוב נוכח בשלוש רמות מרכזיות בחיי החייבים: האישית, הבין-אישית והמוסדית. ברמה האישית, החוב נתפס כמשא כבד המשפיע על הדימוי העצמי והתחושות הפנימיות. כפי שמתארת הילארי: "זה סיפור חיי. את חיה עם מוגבלות, את חיה עם מחלה, את חיה עם חוב כספי...". נוסף על כך, החוב גורם למתח נפשי ולמחשבות בלתי פוסקות.

בעוד שרוב המשתתפים חווים את החוב כנטל מכביד, חלק מהם מצאו בו הזדמנות לצמיחה. כפי שמתאר דוד: "החובות לא לוקחים ממני את האישיות שלי... אני חזק מבחינת זה ששך הכול יש לי רצון לקום ולצאת מהחובות ואני עושה הכול... ואני שמח שאני מסתכל על החיים בצורה הרבה יותר אופטימית...".

בהמשך, ביחסים הבין-אישיים, החוב יוצר קשיים בזוגיות ומשפיע גם על היחסים עם הילדים, כפי שריקי מעידה על הקושי במציאת זוגיות בחובות: "... לאיזה זוגיות אני כבר יכולה להיכנס כשאני במצב הזה... אי אפשר. מה את מביאה איתך? חובות, צרות?". אדריאנה מרחיבה על היחסים עם ילדיה: "... ואז את באה הביתה, ומישהו צריך לחטוף את העצבים האלו בסופו של דבר, וזה נופל על מי שנמצא שם, הרבה פעמים זה נופל על הילדים". עם זאת, יש משתתפות שמצאו תמיכה בקשרים חברתיים, כמו רוני, שקיבל סיוע מחבר להתמודדות עם החוב:

של הוצאה לפועל מטעם האוכלוסייה המוחלשת... אני מאמינה שהמערכת תתעורר... נגיד בסיוע בשכר דירה למשל, כן לאפשר צ'קים... החזר חובות יהיה לפי מצב משפחתי-כלכלי של אותו אדם. לפי זה ייקבעו הפרמטרים איך אדם יחזיר את החובות שלו". ריקי מצטרפת להתנגדות, ומציינת שהבחירה להשתתף במחקר היא גם דרך להתנגד לעוני ולחובות.

מאמר למדיניות

במאמר מוצגות דוגמאות להשפעה של חובות כלכליים על אנשים החיים בעוני, והוא חושף כיצד נטל החוב חורג הרבה מעבר להיבט הכלכלי, ומשפיע על כל תחומי החיים. המחקר מדגיש את עומק החוויה הטראומטית של החיים בחוב, המתבטאת בתחושות קשות של חוסר אונים, כפי שמגדירה הרמן (2015): "הטראומה הנפשית היא אסונו של חסר-האונים". דרך סיפוריהם האישיים של המרואיינים נחשפת השפעת החוב על הזהות האישית, על היחסים המשפחתיים, על הבריאות הנפשית ועל היכולת לדמיין עתיד שונה.

בשל המשמעות הרחבה שיש לחובות בהעמקת העוני, ומכיוון שנדרשת הגדרה רשמית של עלות מחיה בכבוד לטובת בחינת העוני והמענים הסוציאליים בישראל, הגישו ארגון לתת ועמותת דף חדש עתירה לבג"ץ הדורשת את יישום הוראות חוק חדלות פירעון ושיקום כלכלי כלשונן. העתירה מתמקדת בשתי הוראות מרכזיות שטרם יושמו: הדרישה משר המשפטים לקבוע הוראות מחייבות להגדרת מחיה בכבוד באמצעות חישוב דמי מחיה וכושר השתכרות, והדרישה ליישם את הוראת החוק המפורשת הקובעת תקופת תשלומים של שלוש שנים. יישום נכון של החוק יאפשר להגשים את שלוש מטרותיו המרכזיות: להביא ככל האפשר לשיקומו הכלכלי של החייב, להשיא את שיעור החוב שייפרע לנושים, ולקדם את שילובו מחדש של האדם החייב במרקם החיים הכלכליים, כך שיוכל לחזור לתפקוד כלכלי מלא ותקין.

"... איזה חבר ראה אותי בפייסבוק בוכה על מר גורלי. אמר: תקשיב, אם צריך איזה ג'ובה אני פה, בשביל לצאת מהקפקא הזה... הוא שם עליי כמה רבבות שקלים".

רובד נוסף ביחסים הוא מול מוסדות המדינה וגופים גדולים, שם החוב נתפס כגורם המוביל לקשר דכאני, בעיקר מול רשות האכיפה והגבייה. צליל מדגישה זאת בביקורתה: "ברוך הבא לגיהנום" – זה מה שצריך להיות שם בשלט, לא 'הוצאה לפועל'. זה מתאים להם. 'שלום, כן, הגעתם לגיהנום'. תחושת הניכור כלפי המערכת מורגשת גם מול גורמים אחרים, כמו בנקים, שוק העבודה ומוסדות הרווחה, ואף כלפי המדינה, שמאגדת את הגורמים הללו. רונית שיתפה שבעת מצוקתה פנתה לראש העיר, כמוצא אחרון: "... הלכתי פשוט לקומה של סגני ראש העיר... פשוט לא היה עם מי לדבר שם. זו הייתה חוויה ממש נוראית, אף אחד לא הקשיב לי... ממש רעדתי... ואז הבנתי באמת שאין עם מי לדבר... חוסר צדק. זה עושה אותנו עוד יותר שקופים, כאילו לא רואים אותנו... בזה את לבד מול המדינה, אף אחד לא עוזר".

אסטרטגיות התמודדות עם חובות בקרב אנשים החיים בעוני

בשביל להתמודד עם מציאות חיים זו המשתתפים נוקטים מגוון אסטרטגיות התמודדות עם נטל החוב. את האסטרטגיות ניתן לסווג לשלוש קבוצות מרכזיות: בריחה, השלמה ולחימה. ראוי לציין כי אלה צורות תגובה המוכרות להתמודדות עם מצבי דחק ומצוקה בטבע האנושי.

ה**בריחה** מתבטאת במחשבות על עתיד בלי חובות או באמצעות שימוש בחומרים ממכרים. ראשית, בריחה קוגניטיבית שמתבטאת במילותיה של ריקי על כיצד היא מדמינת את היום שאחרי החוב: "אני רוצה להיות על אפס. לא רוצה להיות עשירה, לא רוצה כלום, רק לא חייבת, להיות שום דבר. זה מה שאני צריכה בחיים. לא שיהיו לי חסכונות, לא שיהיה לי כלום. לא חייבת לאף אחד". שביל בריחה נוסף הוא באמצעות צריכת חומרים משני תודעה.

הקבוצה השנייה של אסטרטגיות ההתמודדות כוללת תהליכי השלמה, כלומר תשלום והכרה בחוב. רבים מהמשתתפים העידו כי הם משתדלים לשלם. לפי אדריאנה, התשלום הוא החשוב ביותר: "לשלם את החוב, כאילו את התשלום החודשי, לא משנה מה, מה אני אצטרך, מה אני לא אצטרך, זה הדבר הראשון. לפני הכול... אחרי זה נראה, בהמשך כל השאר".

הקבוצה השלישית מורכבת מאסטרטגיות לחימה המתבטאות בהתנגדות אישית או פוליטית-חברתית. ברמה האישית, ההתנגדות מתבטאת למשל באמצעות הסתרה אקטיבית, כפי שמתארת צילה בשתיקתה הרועמת: "לא הייתי מדברת. הייתי מדברת עם ארבע קירות". ברמה הפוליטית-חברתית, ההתנגדות באה לידי ביטוי בשאיפה לשינוי מערכתי. כך למשל, לאה מספרת על החלום לשנות את העולם מתוך ניסיונה האישי בעוני ובחובות: "... והחלום הגדול שלי זה היה ללמוד משפטים או עבודה סוציאלית... מהמקום האישי שלי. כי אני מבחינה משפטית כל כך הרבה יודעת לצערי מכל מה שעברתי... אני עושה את זה ממקום של לנצח את התחנה הזאת של החיים שלי, שהיא משולבת בהרבה מדרגות לא פשוטות וסבל וחובות וקשיים שהם לא נגמרים... להיות בשביל אותן נשים... דווקא באוכלוסייה הבינונית החלשה, לעזור...". באופן דומה, צליל מבטאת את רצונה להשפיע ברמה הפוליטית: "... דיברתי עם לא מעט שרים... להיות נציגה בכנסת של האוכלוסייה המוחלשת,

ארגון לתת

ייעוד

ארגון לתת – סיוע הומניטרי ישראלי, נוסד במטרה לפעול לצמצום העוני למען יצירת חברה צודקת וטובה יותר, על ידי סיוע לאוכלוסיות במצוקה על בסיס אוניברסלי, הנעת החברה האזרחית לערבות הדדית ולנתינה והובלת שינוי בסדר העדיפויות הלאומי.

תחומי פעילות

ארגון לתת פועל מזה 28 שנים כארגון גג וכבנק מזון ארצי, משפיע ומרכזי, וזוכה לתמיכה רחבה של החברה האזרחית בישראל. הארגון יוזם ומפעיל תוכניות בתחומים שונים:

ביטחון תזונתי – שיתוף פעולה עם רשת של כ-210 עמותות סיוע ושותפים (כולל בתי תמחוי ואגפי רווחה ברשויות המקומיות) הפרוסים ב-135 יישובים בכל רחבי הארץ ובכל המגזרים בחברה הישראלית. מערך נרחב זה מאפשר תמיכה בכ-100,000 משפחות הסובלות מאי-ביטחון תזונתי והענקת סיוע שוטף וקבוע.

הצלת מזון – הצלת עודפי מזון איכותיים מחברות יצרניות וקמעונאיות. ההצלה נעשית במודל יעיל כלכלית, חברתית וסביבתית, המאפשר למנף את ההשקעה הכספית, כך שעל כל שקל שמושקע בתפעול ובלוגיסטיקה ניתן להציל מזון בשווי של עשרה שקלים, וכך להפיק את המרב מהמשאבים הקיימים ולתמוך במשפחות רבות יותר שחיות באי-ביטחון תזונתי.

נוער לתת – ארגון הנוער של לתת, שעיקרו חינוך בני ובנות נוער בישראל להתנדבות כדרך חיים, פיתוח מנהיגות ועידוד יזמות חברתית.

סיוע לחיים – תוכנית הוליסטית המעניקה מעטפת תמיכה פיזית וחברתית לקשישים וניצולי שואה נזקקים.

שינוי מדיניות – העלאת המודעות החברתית והובלת שינוי בסדר העדיפויות הלאומי באמצעות קידום חקיקה, סגור, ייזום קמפיילים ומיצגים ציבוריים ופרסום דו"ח העוני האלטרנטיבי, מזה 22 שנים.

לתת בחירום – התמחות בסיוע בשגרה ובחירום. הארגון פעל באירועי משבר רבים ברחבי העולם, כולל אסונות טבע ומלחמות אזרחים. לאורך השנים סייע הארגון במגוון מצבי חירום בישראל, בהם מלחמת לבנון השנייה, מבצע צוק איתן ומגפת הקורונה, וכיום ממשיך בפעילות סיוע נרחבת בעקבות אירועי השבעה באוקטובר.

רשימת עמותות שותפות

עיר	שם העמותה	טלפון	כתובת
אום אל פאחם	אמנינא	04-6715498	רח' אבו לאחם
אופקים	בית התבשיל אופקים	050-2327702	המלאכה 45
אור יהודה	נכ"ח-ס"ח אור יהודה	050-4304407	יהדות קנדה 46
אור יהודה	אור בלב	050-4749700	מעלה המגדל 6
אור עקיבא	מאיר פנים אור עקיבא	02-5011400	בלפור 17
אזור	למען וביחד	054-3978279	חנה סנש 42
אילת	יד רוז'ה	050-3292924	מרכז סיטי סנטר
אלעד	עורו משנתכם - אלעד	052-3206097	אבטליון 9
אריאל	חסד לחיים	052-7510002	דרך הנחשונים 100
אשדוד	חסדי איילה	050-7587742	החיד"א 16
אשדוד	עמותת חמ"ד	052-8045045	קיבוץ גלויות 1/22
אשדוד, בני ברק שמש, בני ברק	אהבת חסד	073-7078219	רבינוב 6, בני ברק
אשקלון	מתן בסתר	052-2011167	אליעזר מילורד 11
אשקלון	הכל למען הקשיש	052-5675995	פישל 19
באקה אל גרביה	אלופא ואל אמל (שמחה ותקווה)	050-9170031	רח' פלסטין
באר שבע	אלג'אהיר	052-6280011	באזל 26
באר שבע	באר שובע	08-6412544	בני אור 68
באר שבע	בית מוריה	054-2228820	אברהם אבינו 91
באר שבע	המרכז לפליטים	054-5653299	הרצל 41
באר שבע	קרן עזרה לעולים נזקקים	052-6653560	ההסתדרות 2
בית שאן	גמ"ח דרכי ציון	052-6199644	שמעון ויזנטל 1
בית שמש	ארגון ובנה	02-9999830	יצחק רבין 2
בית שמש	גרעין יחד	055-9998315	היסמין 11א
בית שמש	למען אחי	050-5911725	רחוב נחל לכיש 40/7
בית שמש	העמותה לתפנית בחינוך - מיסודה של קרן רש"י (ביה"ס תפנית - בית שמש)	02-5806776	שכטמן 106/12
ביתר עילית	אור רחל אימנו	054-8460198	מהרי"ץ 9/1
ביתר עילית	נהרות יצחק	054-8105090	רח' קרפשוניץ פינת אויירבך
בני ברק	בית לחם יהודה	03-6281155	שלמה המלך 19
בני ברק	חסדי איתמר	03-5408686	אבוחצרה 16
בני ברק	יביע אומר	03-8000770	הרב עוזיאל 41

עיר	שם העמותה	טלפון	כתובת
בת ים	אוהבים	054-7767487	הלפר 27
בת ים	ברכת הכהן	03-5065389	חלמית 7
בת ים	עזר מציון	054-4988005	חביבה רייק 3
ג'דיידה-מכר	שדא אלחיר	054-4742086	ג'דיידה-מכר
ג'וליס	הקרן לקידום המיעוטים בישראל	054-2958883	אזור התעשייה ג'וליס
ג'סר א-זרקא	המחלקה לשירותים חברתיים ג'סר א-זרקא	052-6919722	רחוב שביל ישראל בניין המועצה
ג'ת המשולש	אלבאיראק - לפיתוח החברה הערבית	050-4477154	רחוב באר אלבוט, ג'ת
גבעת וושינגטון	חסדי עירית	052-6441427	המרד 21
גבעתיים	תושבים למען תושבים	054-6780263	נחמיה 107
דאלית אל כרמל	נד"א - נכי דלית אל כרמל	052-2859057	רחוב 13 - מתחת לבית ספר יסודי א
דייר אל-אסד	המחלקה לשירותים חברתיים דיר אל אסד	050-3212443	הגפן 32
דימונה	רביבים בנגב	052-4510123	כובשי אילת 110
דימונה	מאיר פנים דימונה	02-5011401	המכבים 6
הוד השרון	רעים	053-3474710	השיקמים 37
הרצליה	מתנדבי הרצליה	052-7467077	הנדיב 49
חדרה	חסדי תומר	050-8734036	הגיתית 32 ג'
חדרה	לב חם	050-8989399	רוטשילד 38
חדרה	מרכז החסד - חדרה	04-6342619	הגיבורים 68
חדרה	עדות ביהוסף	053-8889094	הנשיא 73
חולון	עורו משנתכם - חולון	050-6790278	בצלאל 3
חולון	ג'סי כהן - הבית של השכונה	054-7745404	בני אור 68
חיפה	בית התבשיל חיפה	052-2690656	הירדן 52
חיפה	בית חב"ד לעולי בריה"מ	054-4401171	הרצל 56
חיפה	בית החסד ע"ש כמיל שחאדה	04-8666235	שד' הפלי"ם 10
חיפה	לב ח"ש	04-8672999	יל"ג 7
חיפה	מזון לחיים חיפה	050-8945133	מעלות הנביאים 21
חיפה	נותנים באהבה -גמ"ח נוה שאנן	054-4810839	הגליל 58 א'
חצור הגלילית	עת רחמים	052-8894217	בית ספר עמית-שלמה בן יוסף 531
טבריה	מאיר פנים טבריה	02-5011402	הגליל 56
טבריה	שכן טוב	054-6432299	כלנית 5
טייבה	אני ואתה לקידום החינוך והתרבות	054-4727914	טייבה
טייבה	עמאא	052-5720483	טייבה 1, הרחוב של בית העלמין

עיר	שם העמותה	טלפון	כתובת
טייבה	גמעיית סובול אלסלאם	054-4900243	סמיח אל קאסם פינת אלזהראא
טירה	עמותה למען נזקקים-טירה	050-2544717	דרך הסולטני (במסגד מימין)
טירת הכרמל	צדקת אבות	052-6877081	שי עגנון 10
טמרה	מרכז קהילתי טמרה	054-4209538	כביש ראשי
יבנה	בית חב"ד - יבנה	052-5275888	הזמיר 1 א'
יבנה	בני ברית	052-5770852	האורן 16
יהוד	בית חב"ד-יהוד	050-5730885	הרצל פינת רמז
ירוחם	המחלקה לשירותים חברתיים - ירוחם	050-8655691	כדיר בוכריץ 130
ירוחם	חסדי הדסה	054-4580352	סמטת השועל 1393
ירושלים	אור יוסף מרכז תורה וחסד	02-6331792	הרב צדוק 1 א'
ירושלים	יד עזרא ושולמית - ירושלים	055-6688748	אבינדב 9
ירושלים	ניצב רפאל	054-7535531	שביל האריה 10
ירושלים	עזרת אבות	02-5829984	שדרות גולדה מאיר 240
ירושלים	עמותת החסד לב רמות	02-5711880	לואי ליפסקי 40
ירושלים	תכלית האדם	02-6516325	מרכז ספיר 6
ירושלים	היו שלום	058-4013993	בילו 2
כסיפה	המחלקה לשירותים חברתיים-כסיפה	052-6020734	מחלקת רווחה שכונה 45
כסיפה	השלום	054-2138089	כסיפה
כפר חב"ד	אור שמחה-כפר חב"ד	054-6535770	אדמור הרי"ף 35
כפר יונה	עזר ממשה קופת העיר	052-4304474	העמק 24
כפר מנדא	אלקותר	058-4013993	אלנבעה 1
כפר סבא	אור מצווה	055-9975691	היוצרים 3
כפר סבא	הזן את הכל-קרן גמ"ח ע"ש פינקרט יעקב ז"ל	050-7274115	הכרמל 63
כפר סבא	מלוא הטנא	053-5658018	גלר 21
כפר קרע	אלבלד	050-3320183	כלבו התאומים
כרמיאל	עם ישראל מתחברים לנשמה	052-5610022	החרושת 4
כרמיאל	צלחת חמה (לשובע)	054-5922952	המגל 1
לוד	מפעל החסד - יד ביד	08-9209000	דרך בית הדין 10
לקיה	סידרה	050-5210327	הרעות 10
מגדל העמק	בית התבשיל - מגדל העמק	054-6310821	שלום עליכם 2
מגדל העמק	ברכת אברהם	052-6618929	קרן היסוד 21/3
מודיעין עילית	שמחת יצחק	050-4133472	נתיבות המשפט 62/4
מזכרת בתיה	בגלל הרוח	053-8575979	יגאל אלון 1

עיר	שם העמותה	טלפון	כתובת
מעלה אדומים	בית חב"ד - מעלה אדומים	054-7727276	רח' משעול האפוד
מעלות	מעין הרשב"י	1-800-512-512	פקיעין החדשה 32
מצפה רמון	בית השנטי - מצפה רמון	050-7961597	בית השנטי במדבר, מדרשת בן גוריון
מצפה רמון	המחלקה לשירותים - מצפה רמון	050-2264339	נחל האלה 4
מצפה רמון	מדברה כעדן	054-4891073	עין עופרים 18
נהריה	בית נריה	04-9513389	הגעתון 2
נוף הגליל	חסדי מנחם	053-4270876	חב"ד 5
נוף הגליל	קרן ישמח משה	052-2695875	עמל 10 אזור תעשיה ב
נצרת	העמותה לקידום שרותים חברתיים - "אלבסמה"	054-3924059	נמסאוי 6000
נשר	בית לב חם	052-3762667	בר יהודה 304
נתיבות	ברית שלום וחסד	052-6075010	קרית שלום 1
נתיבות	גלגל חוזר	050-2232051	הארזים 82
נתניה	נתינה	09-8624442	הרכב 12
נתניה	קופת הצדקה המרכזית	050-6747218	מאירוביץ 7
נתניה	ברכת מזל ורפאל	050-6779116	חנה שנש 11
סחנין	ברית ערבית	052-5986879	ואדי אלספא
עוספיא	דאלית אל כרמל רחוב ראשי	050-5555907	דאלית אל כרמל רחוב ראשי
עכו	גרעין אומץ	054-5784929	בורלא 42
עכו	לשובע	052-6076039	דוד פנקס 10
עכו	לשובע עכו	050-5352038	יוסף הנשיא 5
עמנואל	עמיחיל	054-4200347	רחוב ברקת 37/1
עפולה	יד לקהילה	04-8223055	כורש 7
ערד	הקרן לפיתוח ערד-יד לערד	052-2706131	הפלדה 19/2
ערערה	המרכז לשירותים חברתיים ערערה בנגב	050-5462580	הרחוב הראשי, בניין הרווחה
עתלית	חב"ד עתלית	054-7770594	הדקל 20
פרדס חנה	גרעין תורני אור למרחב	052-7906471	הדרור 17
פתח תקווה	חסדי יעקב עזרה לזולת	050-5628030	פנחס חגים 16
פתח תקווה	טל חיים	03-9333494	ברנדה 45
פתח תקווה	מתנדבים למען הזולת - מיל"ה	054-6844554	ז'בוטינסקי 4
צפת	יד עזרא ושולמית - צפת	02-5323211	צה"ל 1
צפת	פעילי החסד	052-7982220	נופך 6
קצרין	מתן - סיוע בצדקה ברמת הגולן	04-6918426	מושב יונתן

עיר	שם העמותה	טלפון	כתובת
קצרין	קרן אורו של חסד	052-5780335	יבנאל 57
קרית אונו	אפשרות	054-7370184	ש"י עגנון 13
קרית ארבע	חסדי אבות	054-8052326	דוד המלך 25
קרית אתא	ארוחה חמה	04-8446324	הצנחנים 38
קרית אתא	חכמה ומוסר - קרית אתא	052-4241506	בר אילן 8
קרית גת	נווה חנה	052-2707926	מבוא החרמון 20
קרית גת	נכ"ח-ס"ח קרית גת	050-4304407	בית 222, מושב יד נתן
קרית טבעון	מעומק הלב	054-4701746	העמק 1
קרית מוצקין	חסד מציון	04-8704285	דבורה 10
קרית מלאכי	מיתרים	052-4253430	סאן דייגו 5261
קרית שמונה	בית חב"ד-בית בתיה	050-9017703	הלבנון 19
ראש העין	קסם	050-5499022	ברקן 26
ראשון לציון	אהבת חסד ועזרת ישראל	077-5627707	עטרות 1
ראשון לציון	אהבת מנחם	058-7187145	חב"ד 7
ראשון לציון	בית החסד שע"י קהילת יעקב בית שלמה ודניאל	052-6133333	בן צבי 4
ראשון לציון	גשרי-יה	050-2211201	נחמיה 107
ראשון לציון	מרכז החסד - ראשון לציון	052-6266770	וילנסקי וולף 6
רהט	נשות רהט	050-7487884	רח' אל נחל
רהט	קפא	050-4402989	שכונה 19 בית 22
רחובות	הבית החם למען הקהילה	050-3706806	טשרניחובסקי 47
רחובות	הוד ישראל	054-4403532	גולדברג 2
רחובות	לחיות בבבד	054-4960742	חב"ד 2
רמלה	אל הודא למעשים טובים	050-9809838	יהושע בן נון 1
רמלה	בית תמחוי רשב"י	050-8751958	רחוב בן צבי 39
רמלה	חמלה ברמלה	052-3260166	יוספטל 23
רמלה	חסדי אשר וחיה	052-8993054	בר לב 3
רמת גן	מעשה ניסים	050-5519330	יהושפט 13
רעננה	משנה לחם	054-4752104	רחוב היצירה 21
שדרות	מרכז החסד שדרות	053-9187476	חטיבת גבעתי 11
שהם	יד משהם	03-9795444	עמק אילון 31
תל אביב	א.ס.ף - ארגון סיוע לפליטים ולמבקשי מקלט בישראל	054-3017420	גולומב 52
תל אביב	אוכל לנוקמים	050-7581142	נמל תל אביב 4

מתודולוגיה

דו"ח העוני האלטרנטיבי הוא מסמך ייחודי המשרטט תמונת מצב של העוני והפערים החברתיים בישראל של שנת 2024 בצל אירועי השבעה באוקטובר והמלחמה שפרצה בעקבותיהם. הדו"ח מבוסס על אינטגרציה בין ממצאים של חמישה סקרים ומחקרים עיקריים: מחקר נתמכי הסיוע, מגמות הסיוע בעמותות המזון, סקר תפיסות הציבור, מדד העוני הרב-ממדי ואומדן עלות המחיה בישראל.

המחקרים נערכו במהלך החודשים יוני-אוגוסט 2024. הכנת השאלונים, איסוף הנתונים, בדיקת הממצאים והצגתם נערכו על ידי מחלקת מחקר ושינוי מדיניות של ארגון לתת, בליווי ובייעוץ של מכון המחקר *rotem ar.*¹; מחקר עלות המחיה בוצע על ידי קבוצת Social Finance Israel (SFI).

מחקר נתמכי הסיוע

מחקר נרחב בתחומי חיים שונים שנערך בקרב 1,549 משפחות ויחידים החיים בעוני ומקבלים סיוע במזון מארגון לתת באמצעות רשת העמותות השותפות. המידע שנאסף מהווה בסיס למחקר המשקף את שגרת החיים ואת חוויותיהם האישיות של הנתמכים - מציאות שלרוב אינה מוכרת לציבור הרחב ולמקבלי ההחלטות. איסוף הנתונים התבצע במהלך החודשים יוני-יולי 2024, עם טעות דגימה מרבית של $\pm 2.5\%$ בהתאם לרמות הביטחון המקובלות. במטרה לאפשר ייצוג מיטבי של כלל האוכלוסיות הנזקקות לסיוע, הסקר הונגש בשלוש שפות - עברית, ערבית ורוסית. המשתתפים ענו על הסקר באופן עצמאי, ונציגי העמותות השותפות היו זמינים להגיש סיוע במקרה הצורך. חלק משמעותי מהסקר בוצע השנה בפלטפורמה דיגיטלית, בעוד שבשנים קודמות הוא הועבר בעיקר בגרסה מודפסת.

פרופיל הנתמכים שהשתתפו במחקר נתמכי הסיוע הקשישים

המחקר כולל מדגם של 389 קשישים נתמכי סיוע, המקבלים סיוע באמצעות רשת העמותות השותפות לארגון לתת. אוכלוסייה זו מורכבת מנשים בנות 62 ומעלה ומגברים בני 67 ומעלה, בהתאם להגדרת גיל הפרישה בישראל. ניתוח מעמיק של קבוצה זו מאפשר הבנה מדויקת של האתגרים הייחודיים שהאוכלוסייה המבוגרת החיה בעוני מתמודדת עימם.

עיר	שם העמותה	טלפון	כתובת
תל אביב	בית אליהו - המרכז לגמילות חסדים והכנסת אורחים (בוכרה)	050-5246194	הכינור 2 א'
תל אביב	בית השנטי	050-7961596	נחום גולדמן 5
תל אביב	העמותה לקידום החינוך בת"א-יפו	03-6803000	תל גיבורים 5
תל אביב	יד ביד, אוזן קשבת ועזרה לזולת	03-6203141	הנביאים 36
תל אביב	לשובע	050-7456677	צילנוב 18
תל אביב	מסיל"ה	050-6494386	וולפסון 66
תל אביב - יפו	מנדס פרנס 25	050-6116330	מנדס פרנס 19
תל השומר	רחשי לב	054-4616878	בית חולים שיבא תל השומר, בניין רחשי לב
תל שבע	המחלקה לשירותים חברתיים תל שבע	054-7973604	בניין המועצה
ארצי	נכי ישראל	03-9415540	סחרוב 17, ראשון לציון

1. *rotem ar.* היא חברת מחקר וניתוח בבעלותו ובניהולו של ד"ר אריה רותם. את המחקר עבור הדו"ח הובילו ד"ר אריה רותם, מרים חונן וגל ששי.

מאפיינים דמוגרפיים של המשיבים במחקר נתמכי הסיוע

מין	גבר	27.9%
	אישה	72.1%
גיל	18-24	1.7%
	25-34	10.8%
	35-44	27%
	45-54	21.2%
	55-64	16.3%
	65 ומעלה	23%
דת	יהודי/ה	74.8%
	מוסלמי/ת	17.1%
	נוצרי/ה	4.5%
	דרוזי/ת	0.6%
	חסר דת	3%
הגדרה דתית	חילוני/ת	42.4%
	מסורתי/ת	36%
	דת/יה	16.7%
	דת/יה מאוד	4.9%

אזור גאוגרפי	חיפה והצפון	30.6%
	השרון	14.2%
	המרכז והסביבה	24.4%
	ירושלים והסביבה	9.9%
	השפלה והדרום	20.9%
השכלה	עד 12 שנות לימוד	43.2%
	תיכונית מלאה ללא תעודת בגרות	19%
	תיכונית מלאה עם תעודת בגרות	16.2%
	על-תיכונית לא אקדמית	10.5%
	תואר ראשון ומעלה	11.1%

מאפיינים דמוגרפיים של המשיבים הקשישים במחקר נתמכי הסיוע

מין	גבר	27.9%
	אישה	72.1%
גיל	62-69	33.4%
	70-79	51.2%
דת	80 ומעלה	15.4%
	יהודי/ה	83.5%
	מוסלמי/ת	8%
	נוצרי/ה	4.1%
	דרוזי/ת	0.5%
	חסר דת	3.9%

הגדרה דתית	חילוני/ת	42.4%
	מסורתי/ת	36%
	דת/יה	16.7%
אזור גאוגרפי	דת/יה מאוד	4.9%
	חיפה והצפון	36.5%
	השרון	12.1%
	המרכז והסביבה	21.9%
	ירושלים והסביבה	9.2%
	השפלה והדרום	20.3%

מגמות הסיוע בעמותות המזון

מחקר מגמות הסיוע מציג תמונת מצב מקיפה של המציאות בשטח, המבוססת על סקר בקרב 120 מנהלי עמותות סיוע, הפועלות באופן קבוע עם ארגון לתת. המחקר כולל מגוון רחב של ארגונים - עמותות מזון, אגפים לשירותים חברתיים ובתי תמחוי - המייצגים את כלל המגזרים בחברה הישראלית.

מנהלי העמותות, הפועלים בחזית המאבק בעוני, הם מקור מידע חיוני להבנת השינויים והמגמות בשטח. חשיבות בחינת העדויות העולות מחזית העשייה החברתית, נובעת מהיות מנהלי העמותות בקשר ישיר ויום-יומי עם האוכלוסיות הנזקקות. עובדה זו מאפשרת להם לזהות בזמן אמת צרכים משתנים ואתגרים חדשים, בייחוד בתקופת מלחמה.

איסוף הנתונים התבצע במהלך אוגוסט 2024, עם טעות דגימה מרבית של $\pm 3.9\%$, בהתאם לרמות הביטחון המקובלות. המחקר מספק תובנות ייחודיות מהשטח, שכן ארגוני הסיוע מהווים מקור ישיר, עדכני ואותנטי להבנת המציאות המורכבת של החיים בעוני בכלל, ובאי-ביטחון תזונתי בפרט.

סקר תפיסות הציבור

סקר תפיסות הציבור נועד לבחון את עמדות הציבור הרחב בנושא העוני והפערים החברתיים בישראל והאחריות לטיפול בסוגיות האלה. השנה, על רקע המלחמה, הסקר מספק תובנות מיוחדות ביחס להשלכות המלחמה על המצב החברתי-כלכלי ועל תפיסות הציבור בקשר ליכולת ההתמודדות של המדינה עם האתגרים הללו. הסקר נערך בקרב 501 נשאלים בגילי 18 ומעלה, המהווים מדגם מייצג של החברה הישראלית על כלל מגזריה. הנתונים נאספו במהלך אוגוסט 2024 באמצעות ראיונות טלפוניים ושאלונים מקוונים, עם טעות דגימה מרבית של $\pm 4.5\%$, בהתאם לרמות הביטחון המקובלות.

מאפיינים דמוגרפיים של המשיבים מקרב הציבור הרחב בסקר תפיסות הציבור

מין	גבר	49.3%
	אישה	50.7%
גיל	18-24	13%
	25-34	22.4%
	45-54	17%
	55-64	15.2%
	65 ומעלה	10.4%
דת	יהודי/ה	80%
	מוסלמי/ת	15.2%
	נוצרי/ה	2.6%
	דרוזי/ת	2.2%

הגדרה דתית	חילוני/ת	45.1%
	מסורתי/ת	32.7%
	דת/יה	12.7%
	דת/יה מאוד	9.5%
אזור גאוגרפי	חיפה והצפון	32.9%
	השרון	10%
	המרכז והסביבה	29.9%
	ירושלים והסביבה	10.6%
	השפלה והדרום	16.6%

מדד העוני הרב-ממדי

כלי למדידת ממדי העוני ועומקו בקרב הציבור הרחב באמצעות ניתוח מידת המחסור ביחס לצרכים הבסיסיים הדרושים לקיום, שנועד לבחון את שיעור המשפחות החיות בעוני בישראל. הכלי פותח על ידי מכון ERI² עבור ארגון לתת, והשנה נותח על ידי חברת rotem ar.

הנתונים, שהמדד חושב בהסתמך עליהם, נאספו דרך סקר טלפוני ואינטרנטי בקרב מדגם מייצג של 1,203 נדגמים בגיל 18 ומעלה, הכולל את כל המגזרים בחברה הישראלית. טעות הדגימה המרבית עבור מדגם זה היא $\pm 2.8\%$, בהתאם לרמות הביטחון המקובלות. הנתונים נאספו במהלך חודש אוגוסט 2023.

מאפיינים דמוגרפיים של המשיבים מקרב הציבור הרחב במדד העוני הרב-ממדי

מין	גבר	50.1%
	אישה	49.9%
גיל	18-24	4.2%
	25-34	19.7%
	35-44	22.3%
	45-54	17.4%
	55-64	15.6%
	65 ומעלה	20.8%
דת	יהודי/ה	83.6%
	מוסלמי/ת	12.7%
	נוצרי/ה	1.9%
	דרוזי/ת	1.8%

הגדרה דתית	חילוני/ת	48.2%
	מסורת/ת	30.5%
	דתי/ה	12.7%
אזור גאוגרפי	דתי/ה מאוד	8.6%
	חיפה והצפון	29.8%
	השרון	5.9%
	המרכז והסביבה	29.1%
	ירושלים והסביבה	11.3%
	השפלה והדרום	23.9%

אומדן עלות המחיה בישראל

מחקר מעמיק הבוחן את העלות המינימלית והנורמטיבית למחיה בישראל בשנת 2024. המחקר פותח על ידי קבוצת Social Finance Israel (SFI)³, והוא מספק אומדן לעלות החודשית הנדרשת לקיום עבור אדם יחיד ועבור משפחה בת ארבע נפשות. מתודולוגיית המחקר גובשה על בסיס ניתוח מעמיק של פרקטיקות מקובלות בישראל ובעולם, ומפורטת בפרק 'עלות המחיה בישראל' ובאתר האינטרנט של ארגון לתת.

2. מכון ERI הוא חברת מחקר וייעוץ אסטרטגי בתחום האימפקט החברתי, המתמחה במחקרי אימפקט, במחקרים תאורטיים ואמפיריים, בפיתוח ובעיצוב של מדדים ובניתוח נתונים במודלים סטטיסטיים ואלגוריתמים מורכבים מבוססי מדע נתונים ונתוני עֶתֶק.
3. קבוצת SFI (Social Finance Israel) היא גוף חברתי שמביא גישה חדשנית לטיפול בסוגיות חברתיות בישראל. את מחקר עלות המחיה הובילו אחינועם זיגל, דפנה קידר ואיתן אחימן.

תודה

ברצוננו להביע את תודתנו לארגון MAZON על השותפות, ועל הסיוע המתמשך בהפקת דו"ח העוני האלטרנטיבי.

We would like to thank MAZON: A Jewish Response to Hunger, for supporting our advocacy efforts and the publication of the Alternative Poverty Report.

כמו כן, ארגון לתת מבקש להביע את הערכתו העמוקה לכל מי שתמך ונרתם להצלחת המחקר ולהפקת דו"ח העוני האלטרנטיבי:

למכון המחקר rotem ar על הליווי, הייעוץ המקצועי, איסוף הממצאים וניתוחם,

לחברת SFI על עריכת מחקר עלות המחיה בישראל,

לגלית אזולאי על עיצוב הדו"ח,

לענבר קמחי-אנגרט על עריכת הלשון,

לדן הלונגה על כתיבת הדו"ח והסיוע בהפקתו,

לאלוגה ברברמן על הפקת הדו"ח, עריכתו וההנחיה הצמודה בכתיבה,

לזוהר בנט, לאילנה פור ולנעם למל על ריכוז עבודת העיצוב והמיתוג,

לירדן ירימי ולשניר שדו על ריכוז העבודה מול העמותות השותפות והתמיכה הנדרשת.

תודה למנהלי העמותות ברחבי הארץ, על ההירתמות והתמיכה בהכנת הדו"ח ועל השותפות במאבק בעוני ובהענקת סיוע לאנשים השרויים במצוקה, במסירות אין קץ.

ומעל לכול, תודה לאנשים, לקשישים ולמשפחות האמיצות, אשר למרות הקושי הסכימו לחשוף את אורח חייהם ואת תנאי החיים המורכבים שלהם כדי להעיד על הפנים של העוני בישראל 2024, בצל אירועי השבעה באוקטובר והמלחמה המתמשכת, ובכך להיות שותפים במאמץ האזרחי להשפיע ולשנות את המציאות החברתית בישראל.

ארגון לתת סיוע הומניטרי ישראלי (ע"ר)

רח' חומה ומגדל 2, ת.ד. 20606 תל אביב 6120601

טלפון 03-683388 פקס 03-6839911

WWW.LATET.ORG.IL

latet@latet.org.il

האנטומיה של צמצום העוני מתווה מדיניות ליצירת חברה צודקת יותר

הצבת יעד לאומי לצמצום העוני והפערים החברתיים | הקמת רשות לאומית למאבק בעוני |
יישום המלצות הוועדה למלחמה בעוני | טיפול לאומי באי-ביטחון תזונתי | חיזוק מערך הדיור |
עידוד הצלת מזון כאסטרטגיה לאומית | הרחבת רשת הביטחון הסוציאלי |
פיתוח חדשנות חברתית | היערכות למצבי חירום ומשבר

**חייבים לנצח
את העוני**

LATET לתת